

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2022/03. ■ VII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2022/03. ■ VII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

Alapító: Legfőbb Ügyészség

Kiadó: Országos Kriminológiai Intézet

Főszerkesztő: Prof. Dr. Barabás A. Tünde OKRI igazgató, főtanácsos,
tanszékvezető egyetemi tanár (NKE)

Felelős szerkesztő: Dr. Kiss Anna PhD tudományos főmunkatárs (OKRI),
egyetemi oktató (PPKE)

Olvasószerkesztő: Dr. Kőhegyes Anikó

A szerkesztőbizottság elnöke: Prof. Dr. Belovics Ervin PhD főtktár (Legfőbb Ügyészség),
tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE), egyetemi magántanár (ELTE)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Prof. Dr. Polt Péter PhD legfőbb ügyész, tanszékvezető egyetemi tanár (NKE),
c. egyetemi tanár (PPKE)

Dr. Lajtár István PhD legfőbb ügyész helyettes, c. egyetemi tanár (KRE)

Dr. Fejes Péter PhD Vas megyei mb. főügyész helyettes, egyetemi docens (ELTE)

Dr. Békés Ádám PhD ügyvéd, egyetemi docens (PPKE)

Prof. Dr. Domokos Andrea PhD intézetvezető egyetemi tanár (KRE)

Prof. Dr. Gellér Balázs József PhD ügyvéd, tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE)

Prof. Dr. Görgényi Ilona PhD egyetemi tanár (Miskolci Egyetem)

Szerkesztőbizottsági titkár: Dr. Sárk Eszter PhD tudományos főmunkatárs (OKRI)

Tördelő, grafikus: Dr. Kőhegyes Anikó

Weboldal tervező: Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály

TARTALOM

2022/03

TANULMÁNYOK

- 06** Péceli Ádám
Lefoglalás kontra zár alá vétel (A vagyonekobbzás biztosítására hivatott kényszerintézkedések elhatárolásának dilemmája)
- 40** Windt Szandra
Az emberkereskedelem elleni fellépés nehézségei és lehetőségei

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

- 56** A vállalati Compliance hatása a jogi szankciók felé – Úton egy koherens szankciórendszer felé
Konferencia

HÍREK

- 58** Nánási Gábor
A kissvábhegyi bírói és ügyészi villatelep
- 80** A legfőbb ügyész 2023. évi tudományos pályázati felhívása

NEMZETKÖZI FIGYELŐ

- 84** Udvarhelyi Bence
Az Európai Unió környezetvédelmi büntetőjogának fejlődési tendenciái és legújabb eredményei

KÖNYVAJÁNLÓ

- 100** Válogatás a szakirodalomból

MELLÉKLET – XXXV. OTDK, VÁLOGATÁS

- 102** Nagy-Pallay Klára
Ebcson t beforr? A társállatokon elkövetett állatkínzás ismérvei

PÉCELI ÁDÁM¹

LEFOGLALÁS KONTRA ZÁR ALÁ VÉTEL

(A VAGYONELKOBZÁS BIZTOSÍTÁSÁRA HIVATOTT KÉNYSZERINTÉZKEDÉSEK ELHATÁROLÁSÁNAK DILEMMÁJA)

Konkuráló kényszerintézkedések

Amennyire új keletű a vagyonvisszaszerzés, vagyonbiztosítás és vagyonkutatás fogalma a magyar tételes jogban, annyira hosszú múltra tekint vissza ezek két legalapvetőbb büntető eljárásjogi eszköze: a lefoglalás és a zár alá vétel.

Bár a vagyonvisszaszerzés és vagyonbiztosítás kifejezéseket a jogalkalmazás körében már egy évtizeddel korábban is használták, ezek a fogalmak 2013. július 1-jén jelentek meg először a hazai joganyagban: a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: régi Be.) ekkor egészült ki a vagyonvisszaszerzési eljárás szabályaival,² melynek célját az elkobzás és vagyonelkobzás körébe eső vagyon biztosításában jelölte meg a törvény.³

A normaszöveg által is használt két új terminus mellé a 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: új Be.) vezette be a gyakorlatban már szintén használatban lévő vagyonkutatás fogalmát,⁴ a vádemelést megelőző vagyonvisszaszerzési tevékenységet viszont a nyomozással párhuzamosan folytatott külön eljárás helyett a nyomozás részeként, annak egyik kiemelt feladataként szabályozta újra.⁵ A vagyonvisszaszerzés és az annak elsődleges céljaként meghatározott vagyonbiztosítás tehát már az új Be. hatálybalépését megelőző öt évben is a büntetőeljárás hangsúlyos része volt.

1 Dr. Péceli Ádám ügyész, Legfőbb Ügyészség

2 Beiktatta a 2012. évi CCXXIII. törvény 157. §-a.

3 L. a Be. 554/Q. §-ának (1) bekezdését: „Vagyonvisszaszerzési eljárásnak van helye az elkobzás vagy a vagyonelkobzás alá eső dolognak vagy vagyonnak a biztosítása érdekében.”

4 Az új Be. 820. §-ának (1) bekezdése szerint az ügyészség vagy a nyomozó hatóság [egyéb törvényi feltételek esetén] elrendeli a bűncselekménnyel összefüggő vagyon, dolog, adat felkutatását vagy a lefoglalt dologra vonatkozó tulajdonjog tisztázását (a továbbiakban együtt: vagyonkutatás).

5 „Az új büntetőeljárás törvény koncepciója alapján a bűncselekményből eredő vagyon visszaszerzése a büntetőeljárások kiemelt feladatát kell, hogy képezze. Ennek hangsúlyozása érdekében a törvény a vagyonvisszaszerzés szabályainak egy részét a vádemelés előtti eljárás szerves részévé teszi a gyakorlatban felmerülő, párhuzamos eljárásból fakadó problémák megszüntetése céljából.” A 2017. évi XC. törvény részletes indokolása a 353–354. §-okhoz.

A vagyonek Kobzás körébe eső vagyon biztosítására hivatott két kényszerintézkedést, azaz a lefoglalást és a zár alá vételt ezzel szemben évtizedek óta ismeri a büntető eljárásjog. Az intézkedés eredményes végrehajtásának szolgálatában álló két kényszerintézkedés a közös karrier kezdetén még szembeötlő különbségeket mutatott, hiszen metszéspontjukon, a vagyonek Kobzás biztosításának jogcímén kívül más-más eljárásjogi funkciót is betöltöttek, részben eltért az alkalmazásuk személyi és tárgyi köre, különbözött a joghatásuk, de az elrendelésükre feljogosított hatóság és a jogorvoslati fórumrendszerük is. Az utóbbi évek jogszabály-módosításainak eredményeként azonban a két kényszerintézkedés előbbiekben felsorolt tulajdonságai, karakterjegyei egyre közelebb kerültek egymáshoz, és ennek következtében egymástól való megkülönböztetésük, elhatárolásuk is egyre nehezebbé vált.

Az egymás felé tartó szabályozás nyomán feltehető kérdések közül én most csak a két legfontosabbnak gondolt problémával foglalkozom: Egyrészt, mikor melyik kényszerintézkedés alkalmazásának vagy alkalmazási elsőbbségének van helye a vagyonek Kobzás biztosítása céljából? Másrészt, egyáltalán szükség van-e mindkét kényszerintézkedésre a vagyonek Kobzás biztosításához? Ebben az írásban a két konkuráló kényszerintézkedés összehasonlításával, átfedési pontjainak áttekintésével, és elhatárolásuk lehetséges szempontjainak elemzésével e két kérdésre keresem a választ.

Az egymáshoz közelítő szabályozás történeti előzményei

A történeti előzményeket attól a ponttól kezdve érdemes feleleveníteni, amikortól a két kényszerintézkedés egyidejűleg, egymással párhuzamosan vált alkalmassá a vagyonek Kobzás biztosítására.

A lefoglalás elrendelését az 1973. évi I. törvény 1999. március 1. napjáig csak a tárgyi bizonyítási eszközre, az elkobzás alá eső és az olyan dologra nézve tette lehetővé, amelynek birtoklása jogszabályba ütközik. Egészen eddig az időpontig tehát a zár alá vétel volt az egyedüli, vagyonek Kobzást biztosító kényszerintézkedés. A lefoglalás elrendelésének a vagyonek Kobzáson alapuló jogcímét az 1998. évi LXXXVIII. törvény 13. §-a iktatta be az 1973. évi I. törvény 101. §-a (1) bekezdésének b) pontjába, a módosító jogszabály azonban nem adott érdemi magyarázatot a változtatásra.⁶

A jogszabályváltozás okának megismeréséhez a történeti megközelítést ki kell egészítenünk rendszertani szempontokkal, és ki terjesztenünk a büntető anyagi jogszabályok

⁶ „Egyértelműsíti a törvény a lefoglalás két kötelező esetét. Lefoglalandó az a dolog, amely elkobozható, vagy amelyre nézve vagyonek Kobzás rendelhető el.” Részletes indokolás az 1998. évi LXXXVIII. törvény 13. §-ához.

változásának vizsgálatára is. A büntetőeljárás törvény módosításával egyidejűleg az 1998. évi LXXXVII. törvény ugyanis koncepcionálisan új alapokra helyezte az akkor még mellékbüntetések között elhelyezett vagyonekbotzás szabályait, melynek központi elemeként a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyon mérlegelést nem tűző elvonásának követelményét határozta meg.⁷ A módosítás a szankció opcionális jellegét felváltotta a mellékbüntetés kötelező kiszabásának kógens elvárásával, előfeltételei közül mellőzte a haszonszerzési célzatot, a megfelelő jövedelmet és a szabadságvesztés végrehajtandó jellegét, egyúttal a korábbi szabályozásnál tágabb körben tette lehetővé a vagyonekbotzás kiszabását a vagyon átruházása és jogutódlás esetén.

A tágabb hatókörű és immár kötelező jelleggel alkalmazandó vagyonekbotzás anyagi jogi szabályainak érvényesítése érdekében egy hatékonyabb eljárásjogi eszközrendszer kialakítására volt szükség, amit a jogalkotó egyrészt a lefoglalásnak a vagyonekbotzás céljából történő alkalmazásával, másrészt a biztosítási intézkedés bevezetésével és a zár alá vétel szabályainak megreformálásával kívánt elérni.⁸

A zár alá vétel szabályainak körében elvégzett módosításokkal és a biztosítási intézkedés bevezetésével lényegében a '98-as büntetőeljárás törvény egyes rendelkezéseit léptette életbe a törvényhozó, még a kódex egészének hatályba lépése előtt.⁹ Az újonnan bevezetett biztosítási intézkedés a zár alá vétel feltételeinek valószínűsíthető fennállása esetén volt alkalmazható az annak körébe eső vagyonra nézve, ha a vagyon elidegenítésének, megterhelésének

7 „A törvény a vagyonekbotzás új szabályozásával egyértelművé teszi, hogy a bűnös eredetű vagyont minden esetben el kell vonni. [...] A módosítás arra irányul, hogy a vagyonekbotzásnak a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyon megszerzésére alapozott alkalmazása hatékony lehetőséget nyújtson a mellékbüntetéssel elérni kívánt cél elérésére, a bűnös eredetű vagyon elvonására. [...] A törvény [...] abból indul ki, hogy a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyont el kell vonni, mivel bűncselekmény elkövetése nem képezhet alapot semminemű vagyonszerzés – akár hallgatólagos – elismerésére.” Az 1998. évi LXXXVII. törvény általános indokolása és a 11–12. §-aihoz fűzött részletes indokolás.

8 „A törvény 14–16. §-a az új Be.-nek a biztosítási intézkedésre és a zár alá vételre vonatkozó új szabályozását átvéve egészíti ki a Be.-t. Ez a nyomozó hatóságok eredményes munkájának biztosítása érdekében szükséges.” Részletes indokolás az 1998. évi LXXXVIII. tv. 14–16. §-aihoz.

9 „A törvény így az új Be. több fontos, ám a tanúvédelemmel szorosan nem összefüggő rendelkezését is hatályba lépteti. Ezek között van a zár alá vételre és a biztosítási intézkedésre vonatkozó szabályozás [...] A törvény 14–16. §-a az új Be.-nek a biztosítási intézkedésre és a zár alá vételre vonatkozó új szabályozását átvéve egészíti ki a Be.-t. Ez a nyomozó hatóságok eredményes munkájának biztosítása érdekében szükséges. Az új Be. e rendelkezései a nyomozó hatóságokat és az ügyészt feljogosítják arra, hogy a terhelt teljes, bármilyen formában fellelhető vagyont lefoglalja, vagy a vagyont kezelő bármilyen szervezet megkeresse a vagyon zárolása és nyilvántartása céljából.” Általános és részletes indokolás az 1998. évi LXXXVIII. törvényhez és annak 14–16. §-aihoz.

vagy más módon való elvonásának megakadályozása volt szükséges. Tárgya ingó, ingatlan, értékpapír vagy üzletrész lehetett, melyek közül az ingó vagyon biztosításának módját a törvény összekapcsolta a lefoglalás alkalmazásának szabályaival: az ingóvagyonra elrendelt biztosítási intézkedést ugyanis a dolog lefoglalása szerint kellett végrehajtani.¹⁰

A vagyonelkobzás szabályainak átalakítása azonban nem csak a hatályos, de a már kihirdetett, csak hatályba még nem lépett '98-as eljárásjogi kódex rendelkezéseinek megreformálását is igényelte. A változtatásokat átvezető, 2002. január 7-én kihirdetett törvény indokolása pedig azért figyelemre méltó, mert a lefoglalás új, vagyonelkobzáson alapuló jogcímének bevezetésére valójában ez adott jogdogmatikai alapon nyugvó választ. E szerint az anyagi jogi szabályok – részben még folyamatban lévő¹¹ – változása folytán a vagyonelkobzás az elkobzáshoz hasonló intézkedéssé válik, ezért az elkobzás és vagyonelkobzás között a továbbiakban eljárásjogi szemszögből, a lefoglalás alkalmazásának szempontjából sem indokolt különbséget tenni.¹²

A lefoglalásnak a vagyon biztosítása céljából történő alkalmazásának igényét tehát a vagyonelkobzás fokozatos átalakulása hívta életre. Ahogyan a bűnös vagyon elvonását szolgáló anyagi jogi instrumentum egy mérlegelést tűrően kiszabható mellékbüntetésből átváltozott egy kötelezően alkalmazandó intézkedéssé, úgy vált indokolttá a zár alá vétel mellett a lefoglalást is a vagyonbiztosítás szolgálatába állítani.

Lényegében az 1999. március 1-jével már bevezetett szabályozási koncepció és normaszöveg jelent meg a 2003. július 1-jén hatályba lépett régi Be. 159–160. §-aiban is. Lényeges különbséget jelentett azonban, hogy a korábbi kódexszel szemben az új törvény a kényszerintézkedésekről való határozathozatalt néhány kivételes esettől eltekintve, főszabály

10 „A biztosítási intézkedés végrehajtása érdekében a nyomozó hatóság, illetőleg az ügyész az (1) bekezdésben meghatározott dolgokat lefoglalja [...]” Az 1973. évi I. tv. 107/A. §-ának 1999. március 1. napjától hatályos (3) bekezdése.

11 A vagyonelkobzás végül a 2001. évi CXXI. törvény 14. §-ával történt módosítás eredményeként, 2002. április 1. napjával vált intézkedéssé, a 2002. évi I. törvény 90. §-ához fűzött indokolása erre utal.

12 „A új Be. 151. §-ának módosított (1) bekezdése a lefoglalás céljaként a vagyonelkobzás biztosítását is megjelöli. Ez a rendelkezés összefügg a Btk. 1998. évi LXXXVII. törvénnyel történt módosításával, amely törvény a hatályos eljárási kódexbe is beiktatta a vagyonelkobzás alá vonható tárgyakat. A Btk. e módosítása folytán – amelyet a törvénnyel egyidejűleg benyújtott, a Btk. módosításáról rendelkező törvény tovább erősít – a vagyonelkobzás elveszti klasszikus represszív jellegét, és sajátos biztonsági intézkedéssé válik, amelyet akkor kell elrendelni, ha az elkövető a bűncselekménnyel összefüggésben vagyont szerzett. E szabályozásra figyelemmel, a vagyonelkobzás az elkobzáshoz rokon jogintézménnyé válik, így nincs indoka annak, hogy a lefoglalás csak az elkobozható dologra legyen elrendelhető.” A 2002. évi I. törvény 90. §-ához fűzött részletes indokolás.

szerint a bíróság hatáskörébe utalta.¹³ A zár alá vétel elrendeléséről tehát a bíróság volt hivatott dönteni, ezzel szemben az azt megelőző biztosítási intézkedés és a lefoglalás alkalmazásáról a nyomozó hatóság és az ügyész saját hatáskörben határozhatott.

A kódex az ingóságokra nézve alkalmazott biztosítási intézkedést az 1999. március 1-jével már bevezetett szabályokkal megegyezően, azaz a dolgok lefoglalásával,¹⁴ az ingatlan lefoglalását viszont a zár alá vétel szabályai szerint rendelte végrehajtani.¹⁵ Az ingóvagyonnak a hatóság általi, vagyonelkobzás biztosítása érdekében történő őrzésbe vétele tehát továbbra is egyszerre két helyen volt jelen a büntetőeljárás törvényében. Egyrészt, a nyomozó hatóság és az ügyész által is alkalmazható, dologra nézve elrendelt lefoglalás eseteként, másrészt mint a vagyoni irányuló és kizárólag bíróság által elrendelhető zár alá vételt előkészítő, átmeneti jellegű új kényszerintézkedés, a biztosítási intézkedés végrehajtásának lehetséges módja.

Helytálló észrevétel tehát, hogy a kényszerintézkedések párhuzamossága már 1999. március 1-jével jelen volt a büntető eljárásjogban, csak hogy a zár alá vétel bírósági hatáskörbe utalása új megvilágításba helyezte ezt az átfedést. A nyomozó hatóság vagy akár az ügyész a régi Be. hatálybalépését követően ugyanis joggal kérdezhetette: mi indokolná egy ingóság két lépésben, bírósági döntést igénylő eszközzel – ti. biztosítási intézkedéssel és az azt követő zár alá vétellel – való biztosítását, ha ugyanez az eredmény egy lépésben, a saját hatáskörben alkalmazott lefoglalással is elérhető? Ráadásul, míg az azonnali birtokelvonást

13 „A törvény abból indul ki, hogy a kényszerintézkedések fogalmilag olyan jogsértések, amelyeket a törvény alapján engedélyezni lehet. Ez az engedélyezés mindig mérlegelést igényel, mérlegelni kell az emberi jogok tisztelete és az eljárás érdeke között és az arányosság kérdésében is. Ezért a törvény a kényszerintézkedésekről való döntést alapvetően a bíróság jogosultságaként [...] emellett egyes esetekben az ügyész, [...] és csak néhány esetben a nyomozó hatóság jogosultságaként határozza meg.” Részletes indokolás az 1998. évi XIX. törvény VIII. Fejezetéhez.

14 „A biztosítási intézkedés végrehajtásához az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság a lefoglalás szabályait alkalmazza, vagy a hatáskörükbe tartozó intézkedés megtétele érdekében a 61. és a 71. § alapján a helyi önkormányzat jegyzőjét vagy más hatóságot bízhat meg, illetőleg egyéb szervezetet kereshet meg.” (az 1998. évi XIX. törvény 160. §-ához fűzött részletes indokolás)

15 A 2002. évi I. törvény 93. §-a 2003. július 1. napjával, az új kódex hatálybalépésével egyidejűleg iktatta be a 154. § (1) bekezdésének utolsó mondatát. Az indokolás szerint „Szűk körben ugyan, de elképzelhető, hogy ingatlan lefoglalásának van helye, mert pl. az a Btk. szerint elkobozható. A törvény erre az esetre rendelkezik akként, hogy az ingatlan lefoglalását el kell rendelni, de azt a zár alá vétel szabályai szerint kell végrehajtani. Az ingatlan ugyanis a lefoglalásra előírt letétbe helyezésre nem alkalmas, ezért helyes, ha a törvény szabályozza az ingatlan esetében a megőrzés más módját. Ez a zár alá vétel szabályainak megfelelő alkalmazása, amelyet a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény szerint, mint büntügyi zárlatot (Vht. 202. §) kell végrehajtani.”

eredményező lefoglalás halasztást nem tűrő esetben határozat nélkül is végrehajtható volt, addig a bíróság döntésétől függő, átmeneti jellegű biztosítási intézkedés halaszthatatlan nyomozási cselekményként történő elrendelésére az eljárási törvény érthetetlen okból nem biztosított lehetőséget.¹⁶

Alig négy évvel az után, hogy a lefoglalás megdöntötte a zár alá vétel egyeduralmát a vagyonbiztosításra hivatott kényszerintézkedések között, a 2003. július 1. napjával hatályba lépett régi Be. rendelkezései már életre is hívták az első elhatárolási problémát a két jogintézmény alkalmazásakor. Az ingóvagyon biztosítása kapcsán megmutatkozó párhuzamosság azonban csak az első lépés volt a két jogintézmény egymáshoz való hasonulásának folyamatában. A régi Be. hatálybalépését követő másfél évtized alatt, az új Be. hatálybalépésével bezárólag a lefoglalás és a zár alá vétel szabályai egyre közelebb kerültek egymáshoz mind az alkalmazás tárgyi és személyi körét, mind az elrendelésre jogosultat és a jogorvoslati fórumrendszert illetően.

A továbbiakban azt tekintem át részleteiben, hogy a két kényszerintézkedésnek az elhatárolásra alkalmas, kezdetben különböző elemei, tulajdonságai miként közeledtek egyre jobban egymáshoz a jogfejlődés eredményeként. Az összehasonlító elemzést a már fentebb kifejtett okból 1999. március 1. napjától kezdem, és kizárólag a közös jogcímre, azaz a vagyonekbebiztosításra koncentrálni fogok. Az egyes karakterjegyek időbeli változásának elemzése során vizsgálódásom középpontjában továbbra is ugyanaz a két kérdés áll: van-e jelenleg meghatározó különbség a két kényszerintézkedés között, és szükség van-e mindkettőjükre?

Lehetséges elhatárolási pontok és kudarcuk

A kényszerintézkedések tárgya

Kézenfekvő kiindulási pont, hogy a konkuráló kényszerintézkedések között a biztosítani kívánt vagyon természete, jellege, tehát az alkalmazásuk tárgyi köre közötti különbség dönt. E megközelítés szerint a dologi jellegű vagyonelemeket jellemzően lefoglalással, a kötelmi természetűeket pedig rendszerint zár alá vétellel indokolt biztosítani. Lássuk, igazolható-e ez az értelmezés a jogszabály szövege alapján, azaz mi volt a kényszerintézkedések tárgyi hatóköre eredetileg, és az miként, milyen irányban változott a jogszabály-módosítások eredményeként!

¹⁶ L. az 1998. évi XIX. törvény 177. §-ában felsorolt kényszerintézkedéseket, melyek között a lefoglalás (151. §) szerepel, ezzel szemben a biztosítási intézkedés (160. §) nem.

A lefoglalás és a zár alá vétel tárgyának megjelölése az 1973. évi I. törvény időbeli hatálya alatt lényegében változatlan maradt: a lefoglalás tárgya a dolog,¹⁷ a zár alá vétel pedig a vagyona, illetve egyes vagyontárgyakra¹⁸ nézve volt alkalmazható. A vagyon fogalma az *in maiore minus inest* elve alapján magában foglalja az értékkel rendelkező dolgot is, így a két kényszerintézkedés – tárgya alapján legalábbis – a speciális-generális viszonya mentén volt elhatárolható. Ezek szerint a dolgokra nézve elsősorban a lefoglalás alkalmazandó, minden más vagyonelem a zár alá vétel alkalmazási körébe tartozik.

Az 1999. március 1-jével bevezetett biztosítási intézkedés¹⁹ szabályai már részletesebben jelölték meg az új jogintézmény – és ennél fogva az ahhoz szorosan kapcsolódó zár alá vétel – alkalmazásának tárgyi körét, azzal, hogy az egyes vagyonelemek között kifejezetten nevesítették az ingót és az ingatlant, az értékpapírokat és az üzletrészt.²⁰ Minthogy a büntetőeljárás törvény kógens rendelkezése értelmében a biztosítási intézkedés alkalmazását a zár alá vétel elrendelésének kellett követnie, a biztosítási intézkedés tárgyaként nevesített vagyonelemek egyúttal a zár alá vétel tárgyai is kellett, hogy legyenek. Nyilvánvalóan értelmetlen lett volna az átmeneti, ideiglenes jellegű biztosítási intézkedés tárgyaként olyan vagyont meghatározni, amelyre zár alá vétel eleve nem rendelhető el. Ez a változás ugyanakkor felborította a specialitás elvén nyugvó elhatárolást, hiszen a dologi természetű vagyonelemek (ingó és ingatlan) megjelentek a zár alá vétel tárgyainak körében is.

Az 1998. évi XIX. törvény hatályba nem lépett eredeti szövege a korábbi kódexszel egyezően a dolgot jelölte meg a lefoglalás tárgyaként, a 2002. évi I. törvény 90.§-a azonban még a régi Be. életbe lépése előtt, a házkutatás szabályainak egyidejű és azonos tartalmú módosításával kiegészítette azt a számítástechnikai rendszerrel és adathordozóval. A jogszabály a változtatás okaként a technikai fejlődésből eredő újabb kihívásokat jelölte meg,²¹ arra

17 L. 1973. évi I. tv. 101. §-ának (1) bekezdését: „A hatóság lefoglalja azt a dolgot, amely [...]”

18 Az 1973. évi I. tv. 106. §-ának 1999. március 1-jén hatályos (1) bekezdése: „Ha az eljárás olyan bűncselekmény miatt folyik, amellyel kapcsolatban vagyonelemeknek, illetőleg vagyoni előny, vagy elkobzás alá eső érték megfizetésére kötelezésnek van helye, továbbá, ha polgári jogi igényt érvényesítenek és tartani lehet attól, hogy a kielégítést megghiúsítják, a hatóság ezek biztosítására a terhelt egész vagyonának vagy egyes vagyontárgyainak zár alá vételét határozattal elrendelheti.”

19 Bevezette az 1998. évi LXXXVIII. tv. 16. §-a, hatályos 1999. március 1. napjától, l. 1973. évi I. tv. 107/A. §-a.

20 Az 1973. évi I. tv. 107/A. §-ának 1999. március 1-jén hatályos (2) bekezdése: „A biztosítási intézkedés a terhelt ingó és ingatlan vagyona, hitelviszonyt vagy tagsági jogot megtestesítő értékpapírai, értékpapírnak nem minősülő, de hitelviszonyt megtestesítő papírai, gazdálkodó szervezet vagyonából megillető üzletrésze feletti rendelkezési jogának átmeneti, ideiglenes jellegű megakadályozása.”

21 „A technikai fejlődésre figyelemmel egyértelmű szabályozást igényel, hogy a számítástechnikai eszközök a házkutatás során átvizsgálhatók-e. A törvény ezt a kérdést – a jelenlegi gyakorlattal összhangban – igenlően

azonban nem adott választ, hogy a lefoglalás általános tárgyai (a dolgok) közül miért volt szükség a két speciális tárgy kiemelésére, kifejezett nevesítésére. A módosítás így inkább arra nézve adott eligazítást, hogy az adat dologias forma híján nem, az adatot hordozó eszköz azonban dologként lefoglalható lehet.²² A lefoglalás tehát továbbra is kizárólag birtokba vehető, testi tárgyra irányulhatott.

A 2003. július 1-jével hatályba lépett régi Be. a zár alá vétel szabályai körében bevezette a vagyonrész fogalmát, a biztosítási intézkedés tárgyai között megjelenítette a pénzügyintézetnél szerződés alapján kezelt pénzeszközt²³ és a vagyoni hányadot, egyebekben azonban a korábbi szabályozással azonosan határozta meg a kényszerintézkedések tárgyát. A lefoglalás tárgya tehát a dolog, a zár alá vétel pedig az ingó- és ingatlanvagyon, továbbá a kötelmi jellegű vagyonelemek (értékpapír, számlapénz, üzletrész és vagyoni hányad).

A jogalkotó 2012. január 1-jével kiemelte az ingatlant a lefoglalható dolgok köréből, a zár alá vétel szabályainak egyidejű módosításával pedig egyértelművé tette, hogy azt minden esetben az utóbbi kényszerintézkedéssel kell biztosítani.²⁴ Ennek okaként azt jelölte meg, hogy a lefoglalás az ingatlan sajátos természete miatt nem alkalmas a dologgal való rendelkezés megakadályozására.²⁵ A jogalkalmazói gyakorlatból nyert tapasztalatok alapján azonban inkább úgy látom, hogy a változtatásnak ennél praktikusabb oka volt: a lefoglalást elrendelő határozatok a Vht. 10. §-a értelmében nem voltak végrehajtható okiratok, a lefoglalás pedig nem volt az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezhető tény.²⁶ Az ingatlan

dönti el, és ezt kifejezésre juttatja a törvény szövegében is.” A 2002. évi I. törvény 88. §-ához fűzött részletes indokolás.

22 „A törvény az új Be. 151. §-ának (2) bekezdésében hasonló indokok alapján, mint ahogyan teszi azt a törvény a házkutatás szabályainak módosításánál, a lefoglalás alá vonható tárgyak körében is megjeleníti a számítástechnikai rendszert, vagy az ilyen rendszer útján rögzített adatokat tartalmazó adathordozót. A törvény szerint a számítástechnikai adat a klasszikus értelemben vett lefoglalásnak nem lehet tárgya, csak az adatot tartalmazó adathordozó.” A 2002. évi I. törvény 90. §-ához fűzött részletes indokolás 2. pontja.

23 a „pénzeszköz” fogalmi körének meghatározását illetően l. bővebben SZATHMÁRY Zoltán: *A lefoglalt és zár alá vett vagyon kezelésének szabályairól*. Jogtudományi Közlöny 2016. (71. évf.) 6. sz. 322.

24 L. az 1998. évi XIX. tv. 2012. január 1. napját megelőzően hatályos 154. §-a (1) bekezdésének III. mondatát, és a 2012. január 1. napjától hatályos 159. §-ának (3) bekezdését.

25 A 2011. évi CL. tv. 51–52. §-aihoz fűzött részletes indoklás: „A lefoglalás a Be. 151. § (1) bekezdése értelmében nem akadályozza meg az elkobzandó ingatlan feletti rendelkezési jog gyakorlását. A törvény ezt kívánja kiküszöbölni, amikor előírja, hogy amennyiben ingatlan elkobzásának van helye, zár alá vételt kell elrendelni.”

26 Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény (Inyvtv.) ekkor hatályos 17. §-a (1) bekezdése taxatív módon sorolta fel a bejegyezhető tényeket, azok között azonban a lefoglalás – a q) pontban nevesített zár alá vétellel és biztosítási intézkedéssel szemben – nem szerepelt.

lefoglalása tehát a jogszabályi rendelkezések összhangjának hiányában végrehajthatatlan volt, és ezért alkalmazhatatlannak bizonyult.

A lefoglalás tárgya ezzel leszűkült az ingókra, a zár alá vétel alkalmazási köre viszont – tekintve, hogy abban az ingatlan korábban is szerepelt – változatlan maradt. Az elhatárolás kérdése így az ingóvagyon biztosításának mikéntjére szorítkozott: szükséges-e a mozdítható vagyontárgyak zár alá vétele, ha azok egyszerűbben és gyorsabban is biztosíthatók a lefoglalás alkalmazásával?

A két kényszerintézkedés tárgya körében alapvető változást eredményezett a régi Be. 2014. január 1-jével hatályba lépett módosítása. Egyfelől, a lefoglalás tárgyai kiegészültek a számítástechnikai adattal,²⁷ ami azért figyelemre méltó, mert a jogalkotó a lefoglalás alkalmazási lehetőségét ezzel elszakította a dologtól, és utat nyitott olyan sajátos, akár pénzbeli értékkel is rendelkező vagyonelemek lefoglalása felé, mint a szoftver, a dematerializált értékpapír vagy éppen a kriptovaluta. A lefoglalás tárgyi körének katalógusa ezzel elérkezett a Be. hatályba lépéséig fennállt formájához: ingó dolog, számítástechnikai rendszer, adathordozó és adat. Másfelől, a zár alá vétel szabályai megtartották ugyan a kényszerintézkedés tárgyának már ismert, hármas felosztását – vagyon, vagyonrész, vagyontárgy²⁸ – ugyanakkor kiegészültek az egyes vagyonelemek katalógusával, melyek között elsőként szerepelt a dolog, azaz a lefoglalás tárgya. A jogalkotó ezzel egyidejűleg felszámolta a különálló jogintézményként szabályozott biztosítási intézkedést, és büntetőeljárási szerepét a zár alá vételnek a nyomozó hatóság vagy ügyész általi elrendelésének lehetőségével váltotta ki.²⁹

Bár ez utóbbi módosítás célja a normaszöveg pontosítása,³⁰ és ez által az egységes jogalkalmazás elősegítése³¹ volt, eredménye – az elhatárolás szempontjából, úgy gondolom – éppen ezzel ellentétes. Az új szabályok mindkét irányból áttörték a két kényszerintézkedés tárgyának addig kialakult, megszokott rendezőelveit: lefoglalhatóvá váltak a dologias formát nélkülöző, számítástechnikai adatként megjelenő vagyonelemek, a dolog fogalma

27 L. a 2013. évi CLXXXVI. törvény 21. §-át.

28 A régi Be. 2014. január 1. napjától hatályos 159. §-a (2) bekezdésének II. mondata: „A zár alá vétel elrendelhető a vagyonra, a vagyon meghatározott részére vagy egyes vagyontárgyakra is.”

29 Be. 159. §-ának (7) bekezdése, hatályos 2014. január 1. napjától

30 A 2013. évi CLXXXVI. törvény 25. §-ához fűzött részletes indoklás: A Be. 159. § (1), illetve (2) bekezdésének módosítása pontosítja a zár alá vétel tárgyainak felsorolását. A módosítás az egyértelműbb megfogalmazás érdekében bevezeti a „dolog”, „a vagyoni értékű jog”, a „követelés”, valamint a „szerződés alapján kezelt pénzeszköz” fogalmakat.

31 Szathmáry: i. m. 322.

pedig beférközött a zár alá vétel tárgyai közé. Ez a változás végképp kihúzta a talajt az alól a megközelítés alól, amely a kötelmi természetű vagyonelemeket a zár alá vétel, míg a dologi természetűeket a lefoglalás körébe sorolta.

Itt kell említést tennem arról, hogy a kényszerintézkedések tárgyai közötti különbséget favorizáló szemlélet sokáig az ügyészségi jogalkalmazói gyakorlatban is meghatározó volt, amely elsődlegesen a biztosítani kívánt vagyonelem természete alapján választott a két kényszerintézkedés között. Egy 2008-ban elvégzett ügyészségi vizsgálat eredménye ugyanakkor rámutatott arra, hogy a vagyonelem jellege felőli megközelítés kizárólagossága könnyen tévútra vihet, hiszen figyelmen kívül hagyja a kényszerintézkedéssel elérni kívánt célt. Így például a sértettől bűncselekmény elkövetése révén megszerzett számlapénz és ingatlan zár alá vételének nem lehet helye vagyonelemek címén, hiszen az intézkedés későbbi alkalmazása éppen a sértett kárának megtérülését lehetetlenítené el.³²

A 2018. július 1-jével hatályba lépett új büntetőeljárási kódex rendelkezései még közelebb hozták egymáshoz a két kényszerintézkedés tárgyainak körét, és ezáltal inkább tovább nehezítették elhatárolásukat, semmint megkönnyítették volna azt.

Először is, az új Be. a lefoglalás célját – egyebek mellett – a vagyonelemek alá eső vagyon biztosításában határozza meg, azaz a dolog helyét a vagyon tágabb fogalma váltja fel. A koncepcionális változás okára a kényszerintézkedés tárgyait felsoroló 308. § (3) bekezdése adja meg a választ. A törvény a pontosítás érdekében a dolog fogalma helyett az ingó dolog fogalmát használja, megtartja az elektronikus adatot, de mellőzi a számítástechnikai rendszert és az adathordozót, és teljesen új elemként beiktatja a számlapénzt, valamint az elektronikus pénzt. A jogalkotó ez utóbbi változtatást a vagyonnevelés eszközök hatékonyságának javításával és a megváltozott pénzforgalmi szokásokkal indokolta.³³ A zár alá vétel tárgyai között egyrészt – e tekintetben részben azonosan a lefoglalással – a dolgot,

32 A Legfőbb Ügyészség NF 7931/2007/37-1. sz. iránymutatása: „A jelentések egy részében mutatkozó eltérő jogértelmezés és gyakorlat oka az, hogy a lefoglalás szabályai [...] nem mentek át valamennyi főügyészség gyakorlatába, és a bűncselekmény tárgyát képező dolgot [a sértett tulajdonából a bűncselekmény elkövetése útján kikerült ingatlant, pénzügyi intézet által szerződés alapján kezelt pénzeszközt (számlapénz), stb.] – a sértett igényérvényesítésének elősegítésére hivatkozva – zár alá vetetik, mert a lefoglalásukat „lehetetlennek” tartják. Ez a téves álláspont olyan indítványokat eredményezett, amelyek a jogintézmény céljával is ellentétesek voltak: a sértett tulajdonából bűncselekmény elkövetése útján kikerült dolgot, amivel más személy gazdagodott, a vagyonevelés biztosítása érdekében zár alá kívánták venni, amivel éppen a sértett igényének kielégítését hiúsították /volna/ meg...”

33 A törvény kiemelt célkitűzése egy olyan büntetőeljárás kialakítása, amely a bűncselekményből eredő vagyon elmozdításának hatékonyságát javítja. [...] A törvény a lefoglalás tárgyainak körét a pénzforgalmi viszonyok fejlődéséhez igazodva kibővíti egyrészt az elektronikus pénzzel, másrészt a számlapénzzel, azaz a lefoglalás a köznap nyelvben „bankszámlán lévő pénzként” jelölt pénzre is kiterjedhet.” A 2017. évi XC. törvény 308. §-ához fűzött indokolás.

a számlapénzt és elektronikus pénzt, másrészt a pénzügyi eszközt, továbbá vagyoni értékű jogot és követelést nevesíti a törvény, és ezeket közösen a vagyon fogalma alatt foglalja össze.³⁴

Érdemes megfigyelni, hogy a „dolog-vagyon” szerinti elhatárolás 1999-től két évtized alatt miként vált egyre kazuisztikusabbá, úgy, hogy a két kényszerintézkedés speciális tárgya végül csaknem helyet cserélt. A lefoglalás az adat, majd a számlapénz bevezetésével végérvényesen és egyértelműen elszakadt a dolog fogalmától, sőt specialitása kifejezetten az elektronikus adatok körében jelentkezik (a vagyonbiztosítás szempontjából a kriptovaluták területén), melyekre az egyéb feltételek hiányában a zár alá vétel nem alkalmazható. A zár alá vétel kizárólagossága érvényesül ezzel szemben az ingatlanra nézve,³⁵ továbbá egyes kötelmi természetű vagyonelemeket (vagyoni értékű jog és követelés, pénzügyi eszköz) illetően. Ugyanakkor az egyes vagyonformák többségére nézve – ingó dolog, számlapénz, elektronikus pénz – a jogalkotó szentesítette a két kényszerintézkedés tárgya közötti átfedést. A vagyonelemek természetén alapuló elhatárolás tehát csak részben lehetséges, hiszen a kriptovalutáktól és az ingatlantól eltekintve mindkét jogi instrumentum egyformán alkalmas a vagyon biztosítására.

Az alkalmazás tárgyi körét érintő fontosabb jogszabálmódosítások a következők szerint foglalhatók össze (dőlt betűvel szedve a változásokat a korábbi állapothoz képest):

34 A 2017. évi XC. törvény 324.§-ának (2) bekezdése: „Zár alá vétel rendelhető el: *a)* a dologra, *b)* a számlapénzre és az elektronikus pénzre, *c)* a befektetési vállalkozásokról szóló törvényben meghatározott pénzügyi eszközre, *d)* bármely más vagyoni értékű jogra, vagy *e)* bármely más vagyoni jellegű követelésre. [az *a)*–*e)* pont a továbbiakban együtt: vagyon]

35 Az új Be. 324. §-ának (4) bekezdése.

hatály	lefoglalás	zár alá vétel	biztosítási intézkedés	változások jogi háttere
1999. március 1. – 2003. július 1.	dolog	vagyon, vagyontárgy	ingó, ingatlan, értékpapír, üzletrész	1998. évi LXXXVIII. tv. 16. §
2003. július 1. – 2012. január 1.	dolog, számítástechnikai rendszer, adathordozó	vagyon, vagyონrész, vagyontárgy	ingó, ingatlan, számlapénz, értékpapír, üzletrész, vagyoni hányad	2002. évi I. tv. 90.§; 1998. évi XIX. tv. 160. §
2012. január 1. – 2014. január 1.	dolog, számítástechnikai rendszer, adathordozó, kivéve ingatlan	vagyon, vagyónrész, vagyontárgy	ingó, ingatlan, számlapénz, értékpapír, üzletrész, vagyoni hányad	2011. évi CL. tv. 51–52. §-ai
2014. január 1. – 2018. július 1.	dolog, számítástechnikai rendszer, adathordozó, számítástechnikai adat kivéve ingatlan	dolog vagyoni értékű jog követelés szerződés a.k. pénzeszköz vagyon, vagyónrész, vagyontárgy	–	2013. évi CLXXXVI. tv. 21. és 25. §-ai
2018. július 1. – ...	ingó dolog számlapénz elektronikus pénz elektronikus adat (fizetésre használt adat)	dolog (ingatlan is) számlapénz elektronikus pénz pénzügyi eszköz vagyoni értékű jog követelés	–	2017. évi XC. tv. 308. § (3) bekezdése 324. § (2) bekezdése

Az alkalmazás személyi köre

A személyi kör felőli elhatárolás alapja az lehet, hogy a lefoglalás és a zár alá vétel különböző eljárási szereplőkkel szemben alkalmazható. Ha ugyanis ez így van, úgy a cél és az alkalmazás tárgyi körének azonossága ellenére a kényszerintézkedések kettőssége látszólagos, és a párhuzamosnak látszó szabályozás mégis indokolt.

A lefoglalás bárkivel szemben alkalmazható kényszerintézkedés, akár a '73-as kódex, akár a régi Be., akár a jelenleg hatályos új Be. rendelkezéseit vesszük alapul. A zár alá vétel szabályaival szemben³⁶ a lefoglalás alkalmazásának személyi körét egyik eljárási tör-

³⁶ A régi Be. 159. §-ának (3) bekezdése: A magánfél által érvényesített polgári jogi igény biztosítására zár alá vételnek csak a magánfél indítványára, a *terhelt* tulajdonában álló dologra, őt illető vagyoni értékű jogra,

vény sem szűkítette le, a kényszerintézkedés megszüntetésének szabályai pedig egyenesen egyértelművé tették és teszik jelenleg is, hogy azt a törvényi feltételek teljesülése esetén bárkivel szemben alkalmazni kell.³⁷ A lefoglalás tehát a bizonyítási eszközt, elkobzás vagy vagyonelkobzás alá eső dolgot követő, „in rem” jellegű kényszerintézkedés, amely akárki-vel szemben azonos feltételekkel alkalmazandó.

Amennyire töretlenül és egyértelműen van jelen a lefoglalás személyi körének abszolút jellege az eljárásjogi kódexekben, annyira vitatott volt a gyakorlatban és a jogirodalomban az, hogy a zár alá vétel csak a terhelttel, vagy tágabb személyi körrel, esetleg – a lefoglaláshoz hasonlóan – bárkivel szemben alkalmazható lehet-e.

A vagyonelkobzás 2002. április 1-jéig³⁸ a terhelttel szemben alkalmazható mellékbüntetés volt,³⁹ ennél fogva az azt biztosító zár alá vételnek is értelemszerűen csak a terhelttel szemben lehetett helye.⁴⁰ Bár a vagyonelkobzás anyagi jogi szabályainak módosítása életre hívta a bűncselekmény elkövetéséből eredő, de a terhelttől különböző személynél bekövetkező gazdagodás elvonásának lehetőségét,⁴¹ a zár alá vétel eljárásjogi szabályai ezt a változást csak több mint egy év elteltével, az új kódex 2003. július 1. napjával történő hatálybalépésekor követték.

Itt érdemel említést, hogy az 1998. évi XIX. törvény 159. §-a (1) bekezdésének eredeti, a törvény hatálybalépése és a Büntető Törvénykönyv 2002. április 1. napjával történt módosítása előtti változata megtartotta a mellékbüntetésként alkalmazható vagyonelkobzásra

követelésre vagy szerződés alapján kezelt pénzeszköze van helye.”

37 Az 1973. évi I. tv. 102. §-ának (2) bekezdése: „A lefoglalás megszüntetése esetén a lefoglalt dolgot annak kell visszaadni, akitől lefoglalták...” az 1998. évi XIX. törvény 155. §-ának (2)–(4) bekezdései, 2017. évi XC. tv. 321. §-ának (1)–(4) bekezdései lényegében ezzel azonos rendelkezéseket tartalmaznak.

38 L. a 2001. évi CXXI. tv. 14–15. §-ait.

39 Az 1978. évi IV. tv. 62. §-ának (1) bekezdése: Ha a bűncselekményt haszonszerzés céljából követik el, feltéve, hogy az elkövetőnek megfelelő vagyona van, vagyonelkobzást lehet alkalmazni végrehajtandó szabadságvesztés mellett.

40 Részletes indokolás az 1973. évi I. tv. 106–107. §-aihoz: „A zár alá vétel olyan kényszerintézkedés, amely az ezzel érintett vagyontárgyak feletti rendelkezési jogot felfüggeszti. Csak a terhelttel szemben rendelhető el, célja a vagyonelkobzás, a vagyoni előny, az elkobzás alá eső érték, valamint a polgári jogi igény kielégítésének biztosítása.”

41 A 2001. évi CXXI. tv. 12–15. §-aihoz fűzött részletes indokolás: „Az új 77/B. § (2) bekezdése szerint a vagyonelkobzást arra a bűncselekményből származó, vagy azzal összefüggésben szerzett vagyona is el kell rendelni, amellyel az elkövetőhöz képest más természetes vagy jogi személy jogellenesen gazdagodott. A jogellenesség ebben az esetben nem azt jelenti, hogy a vagyont a Btk. valamely tényállásába ütköző módon szerezte – az ilyen vagyont a 77/B. § (1) bekezdésének a) pontja szerint vonható el, s ebben az esetben a megszerző maga is elkövető –, hanem ez alatt a polgári jog szabályaival objektíve ellentétes szerzést kell érteni.”

épülő korábbi szabályozást, így azt is, hogy a zár alá vétel a vagyonekbiztosítás esetén is kizárólag a terhelttel szemben alkalmazható.⁴² A vagyonekbiztosítás intézkedésként történő újrakodifikálásával egyidejűleg azonban a jogalkotó megteremtette az anyagi jogi és eljárásjogi szabályok összhangját, és módosította a hatályba lépésre váró 1998. évi XIX. törvény rendelkezéseit.⁴³

A zár alá vétel újraszabályozása mögötti jogalkotói cél nem hagyott kétséget afelől, hogy a kényszerintézkedés alkalmazásának személyi köre 2003. július 1. napjával ugyanúgy elszakadt a terhelt fogalmától, mint ahogyan a vagyonekbiztosítás,⁴⁴ a joggyakorlat viszont még éveken keresztül bizonytalan volt a kérdést illetően.

A korabeli bírósági gyakorlatból ismert olyan jogi álláspont, mely szerint a gyanúsított kihallgatása (azaz a megalapozott gyanú megállapítása vagy közlése, tehát a terheltnek az eljárásban való megjelenése) a vagyonekbiztosítás biztosítása esetén ugyanúgy előfeltétele a zár alá vétel elrendelésének, mint abban az esetben, ha a kényszerintézkedés alkalmazása a polgári jogi igény jogcímén alapul. Egy csalás gyanúja miatt folytatott ügyben egy bank alkalmazottja hajtott végre egy jogosulatlan átutalást egy gazdasági társaság számlájának terhére, az átutalt összeget pedig rövid időn belül további két bankszámlára utalták tovább. A bíróság a vagyonekbiztosítás lehetőségére alapított zár alá vételi indítványt azon az alapon utasította el, hogy amíg nincs terhelt, addig a kielégítés megghiúsításának veszélye sem vizsgálható.⁴⁵ A másodfokon eljáró bíróság az elutasító végzést lényegében indokaival egyezően hagyta helyben. Kiemelte, hogy a kényszerintézkedés a terhelttől különböző személlyel vagy szervezettel szemben is elrendelhető ugyan, de ez esetben is feltétel, hogy az ügynek legyen terheltje.⁴⁶

42 A Be. 159. §-a (1) bekezdésének kihirdetett, ám hatályba nem lépett eredeti szövege szerint „A zár alá vétel a terheltnek a zár alá vett vagyontárgyak és vagyoni jogok feletti rendelkezési jogát függeszti fel.”

43 L. 2002. évi I. törvény 98. §-át.

44 A 2002. évi I. tv. 98. §-ához fűzött részletes indokolás: „A törvény ennek az anyagi jogi változásnak megfelelően módosítja az új Be. 159. §-ának (1) és (2) bekezdését, és a jövőben a zár alá vétel elrendelését – figyelemmel arra, hogy a vagyonekbiztosítás nem csak a terhelttel szemben lesz alkalmazható – nem csak terhelt vagyona teszi lehetővé. A törvény ezért mellőzi a 159. § (1) bekezdéséből a terheltre vonatkozó kitélt, a (2) bekezdésének első mondatát pedig azzal a rendelkezéssel egészíti ki, hogy a zár alá vétel elrendelhető arra a vagyona is, amelyre vagyonekbiztosítás rendelhető el, de amelyet nem a terhelt birtokol.”

45 Budai Központi Kerületi Bíróság 13. Bny. 862/2007/2. számú, 2007. július 19-én kelt végzése: „A bíróság álláspontja szerint a jogszabály azért igényli, hogy az ügynek legyen terheltje, mert a gyanúsított kihallgatásakor derül fény arra, hogy a gyanúsított milyen nyilatkozatot tesz és felmerül-e egyáltalán annak a lehetősége, hogy alaposan lehet tartani attól, hogy a kielégítést megghiúsítja.

46 Fővárosi Bíróság 28. Bnf. 1501/2007/2. számú, 2007. augusztus 10. kelt határozata: „Az ugyanis, hogy zár alá vehető vagyon fellelhető, valamint, hogy megindult egy, a Be. 159.§ (2) bekezdésében írtaknak megfelelő

De nem csak a jogalkalmazásban, hanem a jogirodalomban is ismertté vált olyan álláspont, amely a vagyonekbevétele biztosítására alapított zár alá vételt – a polgári jogi igényt biztosításával egyezően – kizárólag a terhelttel szemben tartotta alkalmazhatónak. Bencze Bálint megközelítése szerint a Be. 159. §-a (2) bekezdésének 2014. január 1. napjáig hatályban volt második mondata – „... amelyet nem a terhelt birtokol...” – azt a vagyont jelölte meg, amely ugyanúgy a terhelt tulajdonát képezi, csak éppen valaki más birtokában van.⁴⁷ Az 1978. évi IV. törvény 77/B. §-ának (2) bekezdése⁴⁸ valóban vagyonekbevétele alkalmazását rendelte el a bűncselekmény elkövetéséből eredő és más – tehát a terhelttől különböző – személy gazdagodását eredményező vagyont, ebből azonban szerinte nem következik az, hogy e vagyont nézve a zár alá vétel is alkalmazható lenne.⁴⁹

Ezekkel a megközelítésekkel a magam részéről nem értek egyet. A vagyonekbevétele elvi alapja az, hogy bűncselekmény elkövetése révén senki nem gazdagodhat,⁵⁰ az intézkedés célja ennek megfelelően a bűncselekmény elkövetését megelőző vagyoni állapot helyreállítása.⁵¹ Az in integrum restitutio követelménye az elkövető büntetőjogi felelősségre vonásának lehetőségétől, de még a gazdagodó személyében bekövetkező jogutódlástól is függetlenül kell, hogy érvényesüljön: kötelező alkalmazását nem befolyásolja sem büntethetőséget

büntetőeljárás, önmagában nem jelenti azt, hogy bárki a kielégítés meghiúsítására törekedne.”

47 „A Be. idézett szakasza ugyanis egyrészt azt mondja ki, hogy (i) a terhelt vagyontának zár alá vétele rendelkezhető el, és (ii) akkor is, ha azt nem a terhelt birtokolja. A Be. 159. § (2) bek. második mondata tehát a terhelt azon vagyontára vonatkozik, amelyet nem ő birtokol. Nem vonatkozhat azonban a kényszerintézkedés olyan vagyont, amely nem a terhelt tulajdona, hanem más személy (esetlegesen gazdasági társaság) tulajdonában áll.” BENCZE Bálint: *A zár alá vétel mint büntetőeljárás kényszerintézkedés a gazdasági társaságok életében*. Gazdaság és jog, 2011. (19. évf.) 4. sz. 9–16.

48 1978. évi IV. tv. 77/B. §-ának 2002. április 1. napjától hatályos (2) bekezdése: „A vagyonekbevétele el kell rendelni arra a bűncselekmény elkövetéséből eredő, a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett vagyont is, amellyel más gazdagodott. Ha gazdálkodó szervezet gazdagodott ilyen vagyont, a vagyonekbevétele vele szemben kell elrendelni.”

49 „... A hibás jogalkalmazás a Btk. vagyonekbevételekre vonatkozó szabályainak és a Be. zár alá vételre vonatkozó szabályainak összemérésében áll. [...] A társaság vagyont azonban – mivel az nem a terhelt vagyont – zár alá jogszerűen (a Be. szabályainak strikt értelmezésével) nem vonható. A fentiek alapján tehát – álláspontom szerint – a bíróság jogszabálysértést követ el minden olyan esetben, amikor a terhelttől eltérő személy tulajdonában levő vagyontárgyat von büntető zár alá.” BENCZE B.: i. m.

50 2001. évi CXXI. törvény általános indoklása: „Jelentős – rendszerbeli és az egyes rendelkezéseket is érintő – módosuláson ment keresztül a vagyonekbevétele szabályozása is, egyértelművé téve azt, hogy a bűncselekmények, különösen szervezett bűnözés keretében elkövetve, nem képezhetik sem gazdagodás, sem pedig újabb bűncselekmények elkövetésének anyagi alapját.”

51 „Alapvetően az eredeti – a bűncselekmény elkövetése előtti – állapot visszaállításáról van szó, ami az elkövető vagyoni helyzetét illeti.” A 2001. évi CXXI. törvény 14. §-ához fűzött indoklás.

kizáró vagy megszüntető ok, sem a gazdagodó halála vagy – gazdálkodó szervezet esetében – átalakulása.⁵²

A régi Be. normaszövegéből és a törvény miniszteri indokolásából is egyértelműen kitűnik, hogy az intézkedésként alkalmazható vagyoneklobzásnak már nem előfeltétele sem a bűnösség megállapítása, sem pedig az, hogy a büntetőeljárás egy konkrét személlyel szemben, azaz a terhelt ellen legyen folyamatban.

Az 1998-as kódex vagyoneklobzásra irányuló különleges eljárásának szabályai⁵³ szerint a bíróság abban az esetben is elrendeli a vagyoneklobzást, ha „büntetőeljárás senki ellen nem indult, vagy azt megszüntették, illetve a terhelt ismeretlen helyen tartózkodása vagy elmebetegsége miatt az eljárást felfüggesztették.” A „senki ellen nem indult eljárás” a konkrét személlyel szembeni, megalapozott gyanú megállapításának hiányát jelenti, míg az eljárás megszüntetése a legtágabb körben öleli fel azokat az eseteket, amikor a büntetőjogi felelősségre vonás valamilyen akadályba ütközik, legyen az akár bizonyítási, akár jogi természetű. Ezzel megegyező rendelkezéseket tartalmaznak az új Be. CVI. Fejezetében található, vagyoneklobzásra irányuló külön eljárás szabályai.⁵⁴

A kényszerintézkedésekkel érintett személyi kör szabályozásának változásait áttekintve már említést tettem arról, hogy a vagyoneklobzás intézkedésként történő újraszabályozásakor a jogalkotó a zár alá vétel rendelkezéseit is úgy módosította, hogy azok összhangban legyenek az anyagi jogi normákkal. E változások egyik lényegi elemét pedig maga a jogalkotó is az elkövetőtől különböző személy gazdagodására nézve elrendelhető vagyoneklobzásban jelölte meg, és kifejezetten erre tekintettel teremtette meg a zár alá vételnek a terheltől különböző személlyel szembeni alkalmazásának lehetőségét.⁵⁵ Az 1978. évi IV. törvény 77/B. §-ának (2) bekezdése és az 1998. évi XIX. törvény 159. §-a (2) bekezdésének II. mondata tehát – Bencze Bálint ezzel ellentétes álláspontját tiszteletben tartva – néztem

52 I. Btk. 75. §-a (1) bekezdésének a) és b) pontjai

53 I. 1998. évi XIX. törvény 569. §-ának (1) bekezdése

54 I. a Be. 819. §-a (1) bekezdésének a) és cc) pontjait: Vagyoneklobzásra irányuló eljárásnak van helye, ha nyomozás nem indult, továbbá, ha a büntetőeljárást azért függesztették fel, mert az elkövető kiléte a nyomozásban nem volt megállapítható.

55 „... a módosítások lényege abban foglalható össze, hogy a jelenleg mellékbüntetésként meghatározott jogkövetkezményt a törvény intézkedésként határozza meg, és az intézkedésként meghatározott szankció alkalmazását nem csak az elkövetővel, hanem olyan személlyel szemben is lehetővé teszi, akinek az elkövető a bűncselekményből származó vagyont átruházta. A büntető anyagi jog e lényeges módosulása kihát az eljárási jog rendelkezéseire is. A törvény ennek az anyagi jogi változásnak megfelelően módosítja a új Be. 159. §-ának (1) és (2) bekezdését, és a jövőben a zár alá vétel elrendelését – figyelemmel arra, hogy a vagyoneklobzás nem csak a terhelttel szemben lesz alkalmazható – nem csak terhelt vagyonára teszi lehetővé.” 2002. évi I. törvény 98. §-ához fűzött részletes indokolás

szerint azonos tőről fakad. A zár alá vétel szabályai közé illesztett mondat nem más, mint a bűncselekmény elkövetéséből eredően gazdagodott, de az elkövetőtől különböző személlyel szembeni vagyonekobbzás anyagi jogi rendelkezésének eljárásjogi tükörképe.

Mindenesetre a bírói jogalkalmazás számára Kúria a 2/2008. Büntető Jogegységi Határozata (BJE) megnyugtatóan megválaszolta ezt a jogértelmezési kérdést. A határozat indoklása ugyanazt a két érvet hívta segítségül, amelyekre az előbbieken magam is hivatkoztam: egyrészt a régi Be. különleges eljárásának szabályait, másrészt az 1978. évi IV. törvény 77/B. §-ának (2) bekezdését. Míg előbbi a nem konkrét személy ellen folytatott nyomozás, illetve a nyomozás megszüntetésének esetére is lehetővé tette a vagyonekobbzás alkalmazását, addig az utóbbi a terheltől különböző személy gazdagodására nézve írta elő a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyon elvonásának kötelezettségét. A BJE határozat értelmében a zár alá vétel alkalmazásának három együttes feltétele van: egy jogellenes gazdagodást előidéző bűncselekmény gyanúja, az intézkedés biztosítására alkalmas vagyon megléte és a kielégítés megghiúsulásának veszélye. Nem feltétel ezzel szemben az, hogy a vagyon a terhelté legyen, de még csak az sem, hogy a büntetőeljárásnak egyáltalán legyen terheltje.⁵⁶

Végül érdemes megemlékezni arról a törvénymódosításról is, amely 2014. január 1. napjával mellőzte az 1998. évi XIX. törvény 159. §-a (2) bekezdésének sokat vitatott II. mondatát. A változtatás mögött álló jogalkotói szándék ugyanis éppen abból indult ki, hogy a kényszerintézkedés alkalmazásával érintett személyek körét a büntető anyagi jogi rendelkezések miatt szükségtelen megismételni az eljárásjogban. Ha a zár alá vétel a vagyonekobbzást biztosítja, úgy értelemszerűen azokkal szemben rendelhető el, akikkel szemben később vagyonekobbzásra kerül majd sor.⁵⁷

Az anyagi jog pedig az intézkedésként szabályozott vagyonekobbzás bevezetése óta azt a választ adja erre a kérdésre, hogy az intézkedésre – tehát a zár alá vételre is – bárkivel szemben lehetőség van, aki a bűncselekmény elkövetéséből eredően gazdagodott. A két kényszerintézkedés között tehát az alkalmazás személyi körét illetően sincs különbség: a lefoglalás és zár alá vétel bárkivel szemben alkalmazható, ha az érintett az elkövetésből eredő vagyonnal gazdagodó személy.

56 „Az azonban nem törvényi feltétel, hogy a vagyonekobbzás alapjául szolgáló vagyon, vagyonrész vagy vagyontárgy a terheltté legyen, sőt az sem, hogy az ügynök terheltje legyen. A Be. 159. §-a (2) bekezdésének második fordulata értelmében az ilyen, de más által birtokolt vagyonelem zár alá vétele is elrendelhető.” 2/2008. BJE indoklásának III. pontja

57 „Miután a zár alá vétel egyrészt a vagyonekobbzás érdekében végrehajtott kényszerintézkedés, ezért nem szükséges kiemelni azt, hogy kinek a vagyonáról van szó, hiszen a Btk. vonatkozó rendelkezése pontosan megadja azokat az esetköröket, amikor a vagyonekobbzás intézkedést alkalmazni kell.” (2013. évi CLXXXVI. törvény 25. §-ához fűzött indokolás)

A joghatás

Még ha a két kényszerintézkedés tárgya mára nagyrészt fedi is egymást, az általuk érintett személyi kör pedig azonos, alkalmazásuk nyilván más-más joghatást eredményez.

Két különbség első ránézésre is szembeötlő. Egyrészt, a birtok elvonásával járó lefoglalás a lehető legszélesebb körű vagyoni jogi korlátozást eredményezi, ezzel szemben a zár alá vétel „pusztán” a rendelkezési jog felfüggesztésével jár. Másrészt, a lefoglalás megszüntetésekor a hatóság átrendezheti a kényszerintézkedés elrendelésekor fennállt birtokállapotot azzal, hogy a dolgot a lefoglalást szenvedőtől különböző személynek adja ki. A lefoglalás ezzel a sértettet ért vagyoni jogi sérelem gyors reparálásának egyik leghatékonyabb eszköze, míg a zár alá vétel ilyen hatás kiváltására nem képes. A vagyonekbiztosítás szempontjából viszont a második eltérés nem szolgálhat kiindulópontként, hiszen a kényszerintézkedést a bíróság által alkalmazott intézkedés váltja fel, a lefoglalás vagy zár alá vétel megszüntetése nélkül.

A továbbiakban azt veszem szemügyre, hogy a lefoglalás és a zár alá vétel elrendelése úgy általában, mint egyes konkrét vagyonelemek szerint milyen jogkövetkezményekhez vezet, az általuk kiváltott joghatás különbözősége általános érvényű eligazítást ad-e az elhatárolásukhoz. Ennek megválaszolásához azt teszem vizsgálat tárgyává, hogy a büntetőeljárás törvények és a kényszerintézkedések végrehajtásának részletes szabályait tartalmazó, alacsonyabb szintű normák milyen jogkövetkezményeket kapcsolnak a lefoglalás és zár alá vétel elrendeléséhez.

A Be. hatálybalépését megelőző büntetőeljárás törvények a birtok elvonásában és a hatóság dolog feletti uralmának megteremtésében határozták meg a lefoglalás hatását. A 2003. július 1. napját megelőzően hatályos törvény a dolog „megőrzéséről”,⁵⁸ míg a régi Be. a dolog birtokának hatóság általi elvonásáról⁵⁹ rendelkezett, jöllehet ez utóbbit 2009. augusztus 13. napjától felváltotta a dolog „őrzésbe vétele vagy más módon való megőrzése.”⁶⁰

A pontosítást az indokolta, hogy a hatóság kivételes esetekben – miként most is – az érintett őrizetében hagyhatta a lefoglalás tárgyát, tehát akár a birtokállapot megváltoztatá-

58 1973. évi I. tv. 101. §-ának (2) bekezdése: „A lefoglalt dolgot a hatóság letétbe helyezi. A megőrzésről egyéb módon kell intézkedni, ha a dolog letétbe helyezésre nem alkalmas vagy ezt más fontos ok indokolja.”

59 az 1998. évi XIX. tv. 151. §-a (1) bekezdésének kihirdetett szövege szerint „a lefoglalás a bizonyítás érdekében, vagy az elkobzás biztosítására, a dolog birtokának hatósági elvonása a birtokos rendelkezése alól.

60 régi Be. 151. § (1) bekezdése: „A lefoglalás a bizonyítás érdekében vagy az elkobzás, illetőleg a vagyonekbiztosítására a dolognak a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság általi őrzésbe vétele vagy megőrzésének más módon történő biztosítása.”

sa nélkül is végrehajthatta a kényszerintézkedést.⁶¹ A „megőrzés más módon” való biztosítása a módosító jogszabály részletes indokolásában írtak alapján e kivételes lehetőségre utal.⁶²

A Be. a dologias formát nélkülöző vagyonelemek lefoglalásának lehetőségével azonban koncepcionálisan új alapokra helyezte a kényszerintézkedést, ami egyúttal a joghatás meghatározásának újrafogalmazását is szükségessé tette. A kötelmi természetű számla- és elektronikus pénz, valamint az elektronikus adat formájában megjelenő kriptovalutákra figyelemmel a birtokelvonást és az őrzésbe vételt felváltotta a „tulajdonjog korlátozása”.⁶³ Ez a „korlátozás” viszont a tulajdonosi részjogosítványok⁶⁴ tükrében ugyanúgy jelentheti a birtok elvonását, mint a rendelkezési jog felfüggesztését, vagy valamely más tulajdonost megillető jogosítvány – a hasznosítás vagy a használat – gyakorlásának átmeneti akadályozását. A joghatás pontos tartalmára nézve a kódex részletes indokolása sem ad eligazítást, az ott kifejtettek alapján azonban, úgy tűnik, erre nincs is lehetőség. A jogalkotó ugyanis a modern pénzforgalom kihívásaihoz igazított, hatékony vagyonvisszaszerzési eszközként tekint a lefoglalásra, és ezzel magyarázza a kényszerintézkedés tárgyainak kibővítését is.⁶⁵ Minthogy a dologgal egy sorban megjelent kötelmi és virtuális természetű vagyonelemek szempontjából a birtokbavétel nem értelmezhető, ezért a lefoglalás joghatását általánosabb és rugalmasabb módon kellett meghatározni.

Itt kell említést tennem arról, hogy a lefoglalás hatályos szabályozása sajátosan vegyíti a dologi jogi és kötelmi jogi fogalmakat. Míg a joghatás meghatározásában megjelenő tulajdonjog a „legfontosabb és legteljesebb” dologi jog,⁶⁶ addig a kényszerintézkedés

61 vö. 11/2003. (V. 8.) IM-BM-PM rendelet 2. §-ának (1) bekezdése: „Ha a bűnjel hatósági letétbe helyezésre nem alkalmas, a hatóság azt a lefoglalást szenvedő birtokos, tulajdonos, használó, ezek megbízottja vagy képviselője (a továbbiakban együtt: érdekelt) őrzetében hagyhatja.”

62 A 2009. évi LXXXIII. törvény 21. §-ához fűzött miniszteri indokolás szerint: „a lefoglalás lényege, hogy az elrendelésére jogosult szerv őrzésbe veszi a dolgot [...] Egyes esetekben a lefoglalást elrendelő hatóság a lefoglalt dolgot a birtokos birtokában hagyja. Ekkor nem valósul meg a birtokba vételhez, ingóságok esetében megkívánt fizikai uralom megszerzése a dolog felett. Ezért a törvény a megőrzés más módon történő biztosítása” fordulattal biztosítja a lefoglalás különleges esetének megvalósulását”

63 Be. 308. §-a (1) bekezdésének II. mondata: „A lefoglalás a lefoglalás tárgya feletti tulajdonjogot korlátozza.”

64 I. Ptk. 5:13. § (2) bekezdése: A tulajdonost megilleti különösen a birtoklás, a használat, a hasznosítás, a hasznok szedésének és a rendelkezés joga.

65 Részletes indokolás a Be. 308. §-ához: A törvény kiemelt célkitűzése egy olyan büntetőeljárás kialakítása, amely a bűncselekményből eredő vagyon elkobzásának hatékonyságát javítja. [...] A törvény a lefoglalás tárgyainak körét a pénzforgalmi viszonyok fejlődéséhez igazodva kibővíti egyrészt az elektronikus pénzzel, másrészt a számlapénzzel, azaz a lefoglalás a köznapi nyelvben „bankszámlán lévő pénzként” jelölt pénzre is kiterjedhet.

66 „A dologi jogok felosztásáról szólva a tulajdont mint a legfontosabb, a legteljesebb, saját jogon fennálló

tárgyai között szereplő számlapénz és elektronikus pénz egyértelműen kötelmi jogi természetű, a fizetésre használt elektronikus adat pedig szintén inkább kötelmi, semmint dologi jogi jegyeket mutat. Márpedig a Ptk. rendelkezése szerint⁶⁷ tulajdonjog csak testi tárgyon állhat fenn, a kötelek körébe tartozó követeléseken nem. Gárdos István a készpénz és a bankszámlapénz jogi természetének vizsgálata kapcsán félreérthetetlenül fogalmaz: tulajdonjog tárgya csak dolog lehet; jognak és követelésnek ezzel szemben nem lehet tulajdonosa, csak jogosultja.⁶⁸ Ez a megkülönböztetés azonban nem jelent lényegi különbséget a dologi és immateriális vagyontárgyak átruházása szempontjából, hiszen az mindkét esetben a teljes és kizárólagos jogi hatalom létrehozására irányul.⁶⁹ A „tulajdonjog korlátozása” tehát a rendelkezés korlátozását jelenti, melynek pontos tartalmát a lefoglalás végrehajtásának az egyes vagyontárgyak természetéhez igazodó módja szabja meg.

A részletes szabályokból viszont az látható, hogy a végrehajtás módja éppen annyira szerteágazó, mint amennyire a lefoglalás tárgyai is azok. Az őrzésbe vételnek megfelelő letétbe helyezés⁷⁰ mellett a vagyontárgy akár a kényszerintézkedéssel érintett őrizetében is hagyható vagy őrizetbe adható,⁷¹ sőt a hatóság a birtokban hagyás mellett akár a dolog használatát is engedélyezheti, ha az a fenntartáshoz, állagmegóváshoz szükséges.⁷²

dologi (abszolút) jogot ismertük meg.” LENKOVICS Barnabás: *A Polgári Jog Vázlata*. ELTE Jogi Továbbképző Intézet – Osiris, 2001. 66.

67 Ptk. 5:14.§ (1) bekezdése: A birtokba vehető testi tárgy tulajdonjog tárgya lehet.

68 „[31] A dologi és nem dologi vagyontárgyak megkülönböztetésének jelentősége abban áll, hogy a tulajdonjog lényeges eleme a birtok [Ptk. 5:13. § (2) bekezdés, 5:21. §], ezért tulajdonjog tárgya csak dolog lehet; jogon és követelésen tulajdonjog nem állhat fenn [Ptk. 5:14. § (1) bek.]. [32] Jognak és követelésnek – ennek megfelelően a bankszámlapénznek – tehát tulajdonosa nincs, csak jogosultja. Ez a jogosultság alapvetően nem a dologi jog, hanem a kötelmi jog területére tartozó jogintézmény.” GÁRDOS István: *A pénz fogalma*. Polgári Jog 2016/1. <https://gmtlegal.hu/cikkek/a-penz-fogalma.php> [letöltve: 2022. 09. 19.]

69 uo.: „[34] Nincs tehát koncepcionális különbség a dologi és az immateriális vagyontárgyak átruházása között [...] [35] Az átruházó ügyletnek tehát dolog esetében sem a vagyontárgy feletti fizikai uralom tényleges átengedése a lényege, hanem ezen uralom jogi feltételeinek biztosítása. ...birtokbavétel lehetőségének hiányában is, immateriális vagyontárgyak esetében is létrejön a – jog, illetve követelés érvényesítésére, átruházására és megterhelésére kiterjedő – kizárólagos jogosultság. Ezek a jogosultságok lényegében megegyeznek a tulajdonost megillető jogokkal; akárcsak a dolgoknál, a jogok és követelések jogosultját is „teljes és kizárólagos jogi hatalom” illeti meg (Ptk. 5:13. §).”

70 11/2003. (V. 8.) IM-BM-PM rendelet (bűnjelrendelet) 1. §-ának (1d) bekezdése: Ha jogszabály eltérően nem rendelkezik, a bűnjetel három munkanapon belül tárgyletétbe kell helyezni.

71 bűnjelrendelet 2. §-ának (1) bekezdése: a bűnjel hatósági letétbe helyezése nem indokolt és megfelelő őrzése biztosítható, a hatóság azt a lefoglalást szenvedő birtokos, tulajdonos, használó, ezek megbízottja vagy képviselője (a továbbiakban együtt: érintett) őrizetében hagyhatja, vagy ha további vizsgálata nem szükséges, őrizetbe kiadhatja.

72 bűnjelrendelet 2. §-ának (4) bekezdése: A használatot engedélyezni kell, ha az a bűnjel fennmaradása

A jogszabály arra is lehetőséget teremt, hogy a speciális szakértelmet igénylő vagyontárgyat ne a hatóság, hanem egy ehhez megfelelő ismeretekkel rendelkező gazdálkodó vegye birtokba és kezelje.⁷³ A számlapénz lefoglalása a számla feletti rendelkezési jogot korlátozza a kényszerintézkedéssel érintett összeg erejéig, a kriptovaluták lefoglalásának módját pedig szintén a rendelkezés lehetőségének blokkolásán keresztül határozza meg a büntetőeljárás törvény.⁷⁴

A lefoglalás alkalmazása tehát a vagyon feletti rendelkezési jog bizonyos mértékű korlátozását, egyes tulajdonosi részjogosítványok gyakorlásának megakadályozását, „felfüggesztését” eredményezi, és látszólag ebben sem különbözik számottevően a zár alá vételtől.

Az 1973. évi I. törvény adós maradt a zár alá vétel joghatásának meghatározásával, pusztán azt tartalmazta, hogy az a terhelt egész vagyonának vagy vagyontárgyainak biztosítására hivatott, ha tartani lehet a vagyonelkobzás vagy a polgári jogi igény kielégítésének megghiúsításától.⁷⁵ A régi Be. és a jelenleg hatályban lévő kódex lényegében egyöntetűen a vagyon (vagyontárgy, vagyonrész) feletti rendelkezési jog felfüggesztésében jelöli meg a zár alá vétel joghatását.⁷⁶ Sőt, a jogalkotó a hatályos büntetőeljárás törvény részletes indokolásában írtak alapján mintha ezt tekintené a két kényszerintézkedés közötti lényegi különbségnek,⁷⁷ miként a jogirodalom is ezt a különbséget ragadja meg.⁷⁸ De mi is a rendelkezési jog tartalma? A rendelkezési jog a tulajdonjog tartalmát kitevő részjogosítvány érdekében szükséges.

73 Bűnjelrendelet 3. § (1) bekezdése: Ha a bűnjel a hatósághoz vagy a bűnjelkezelőhöz terjedelme, súlya, jellege, mennyisége, kezelésének vagy gondozásának szükségessége miatt nem szállítható be, illetve tárolása nem megoldható, díjazás ellenében a szakszerű kezelés feltételeivel rendelkező gazdálkodó szervezet [a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 459. § (1) bekezdés 8. pont] őrizetébe és kezelésébe adható.

74 Be. 315. §-ának (2) bekezdése: A fizetésre használt elektronikus adat lefoglalását úgy is végre lehet hajtani, hogy az elektronikus adattal olyan műveletet végeznek, amely az érintettnek az elektronikus adat által kifejezett vagyoni érték feletti rendelkezési lehetőségét megakadályozza.

75 1973. évi I. tv. 159. §-ának (1) bekezdése: Ha az eljárás olyan bűncselekmény miatt folyik, amellyel kapcsolatban vagyonelkobzásnak, illetőleg vagyoni előny, vagy elkobzás alá eső érték megfizetésére kötelezésnek van helye, továbbá, ha polgári jogi igényt érvényesítenek és tartani lehet attól, hogy a kielégítést megghiúsítják, a hatóság ezek biztosítására a terhelt egész vagyonának vagy egyes vagyontárgyainak zár alá vételét határozattal elrendelheti.

76 Régi Be. 159.§-a zár alá vétel a dolog, a vagyoni értékű jog, a követelés, illetve a szerződés alapján kezelt pénzeszköz feletti rendelkezési jogot függeszti fel.

77 Be. részletes indokolás a 324–325. §-okhoz: „A lefoglalás jelentette jogkorlátozáshoz képest a zár alá vétel továbbra is a kényszerintézkedés tárgya feletti rendelkezés jogát korlátozza.”

78 „A kommentárok szerint tehát lényeges különbség a lefoglaláshoz képest, hogy ebben az esetben sem a birtoklásban (Ptk. 98. §), sem a használatban (Ptk. 99. §) nincs korlátozás. BENCZE B.: i. m.

nyok legfontosabbja, amely magában foglalja a dolog átruházását, megterhelését, és annak lehetőségét, hogy a tulajdonos bármely más részjogosítvány gyakorlását másnak engedje át.⁷⁹ A rendelkezési jog tehát annak lehetősége, hogy a tulajdonos valaki mással jogviszonyt létesítsen a saját dologára nézve.

A rendelkezési jog felfüggesztése ezért *elvileg* a dologgal összefüggésben létesíthető kötelmi jogviszonyokat, ezek között is elsősorban az átruházást és a megterhelést akadályozza. *Gyakorlatilag* a rendelkezési jog felfüggesztésének pontos tartalmáról ez esetben is a végrehajtási szabályok adhatnának eligazítást, ezek viszont sokszínűségük miatt inkább megnehezítik a lefoglalástól való elhatárolást, semmint megkönnyítenék azt.

A zár alá vételt, azaz – a bírósági végrehajtás nyelvén szólva – a „bűnügyi zárlatot” 2018. december 31. napjáig a bírósági végrehajtó foganatosította, az 1994. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Vht.) zárlatra irányadó szabályai szerint.⁸⁰ 2019. január 1. napjától ez a feladat az adóhatóság hatáskörébe került,⁸¹ amely azonban az átmeneti időszak⁸² alatt további egy évig, 2020. január 1. napjáig még a Vht. szabályai alapján járt el.⁸³ A jogalkotó ezt követően

79 „A tulajdonjog tartalmát kitevő részjogosítványok közül kiemelkedően a legfontosabb a rendelkezési jog. [...] A rendelkezés joga közelebbről magában foglalja azt a jogot, hogy a tulajdonos a) a dolog birtokát b) a használatot c) a hasznosítás és a hasznok szedésének jogát másnak átengedje, d) a dolgot biztosítékkul adja vagy más módon megterhelje e) a dolog tulajdonjogát másra átruházza f) a tulajdonjoggal felhagyjon vagy g) kivételesen magát a rendelkezési jogot másra bízza.” LENKOVICS B.: i. m. 71.; „A rendelkezési jog a jogirodalomban uralkodó álláspont szerint a tulajdonosnak az a joga, hogy a dologra nézve polgári jogviszonyokat létesíthessen, illetőleg a tulajdonjogot (az ingatlan esetét kivéve) megszüntethesse.” BENCZE B.: i. m.

80 1994. évi LIII. tv. (Vht.) 202. §-ának (1) és (2) bekezdése: Ha a büntetőeljárásról szóló törvény szerint a büntetőügyben eljáró hatóság, illetőleg bíróság a terhelt egész vagyonának vagy egyes vagyontárgyainak zár alá vételét rendelte el (a továbbiakban: bűnügyi zárlat), ennek elvégzése a végrehajtó hatáskörébe tartozik. A bűnügyi zárlatra a zárlatnak a szabályait, a pénzfizetésre irányuló bűnügyi követelést vagy ilyen polgári jogi igényt biztosító bűnügyi zárlatra pedig a pénzkövetelés biztosításának a szabályait kell megfelelően alkalmazni.

81 Részletes indokolás a 2018. évi LXXXII. törvény 177. §-ához: „Az állami adó- és vámhatóság 2019. január 1-jétől átveszi a jelenleg a törvényszéki végrehajtók hatáskörébe tartozó követelések végrehajtását. A törvény erre figyelemmel rendelkezik ezen új kötelezettségek végrehajtásának szabályairól úgy, hogy [...] külön alcímben a meghatározott cselekmények (vagyonelkobzás, bűnügyi zárlat, elektronikus adat ideiglenes hozzáférhetetlenné tétele, elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele) végrehajtásának szabályait határozza meg.”

82 I. részletes indokolás a 2018. évi LXXXII. tv. 178. §-hoz: „...a folyamatban lévő ügyeket a törvényszéki végrehajtók nem tudják 2019. január 1-jével átadni az állami adó- és vámhatóságnak, így az átmeneti rendelkezés módosítása arról rendelkezik, hogy az állami adó- és vámhatóság 2019. január 1-jétől az új, induló ügyek végrehajtását fogja foganatosítani, míg a folyamatba lévő ügyekben 2020. január 1-jétől rendelkezik végrehajtási hatáskörrel.

83 I. a 2017. évi CLIII. tv. (Avtv.) 2019. január 1. napjától hatályos 125/C–125/D. §-ait: „A vagyonelkobzás

áthelyezte a zár alá vétel végrehajtási normáit – a vagyonekbevitel szabályaival együtt – az adóhatóság által foganatosítandó végrehajtási eljárásokról szóló 2017. évi CLIII. törvény (a továbbiakban: Avtv.) rendelkezései közé, jóllehet eltérő rendelkezés hiányában a Vht. továbbra is alkalmazandó maradt.⁸⁴

A Vht. ma már hatálytalan rendelkezései szerint, ha a zár alá vétel vagyonekbevitelt biztosított, úgy – a végrehajtási immunitást élvező vagyontárgy kivételével – az adós minden vagyontárgyát le kellett foglalni,⁸⁵ ha pedig polgári jogi igényt, azt a pénzkövetelés biztosítása szerint kellett végrehajtani. Ez utóbbi elsősorban a munkabér, illetve a pénzügyi intézménynél kezelt számlavagyont terhére eszközölt levonást, másodsorban az ingóvégrehajtást, végül utolsó lehetőségként az ingatlan elárverezését jelentette.⁸⁶

A vagyonekbevitel biztosítására hivatott zár alá vételt az adós vagyontárgyainak lefoglalásával teljesítette a végrehajtó. Ez a lefoglalás persze értelemszerűen nem a Be. szerinti lefoglalást jelentette, a végrehajtás keretében lefoglalt ingó vagyontárgyak ugyanis jellemzően – főszabály szerint – az adós birtokában és használatában maradtak,⁸⁷ állammegóvási kötelezettség, továbbá elidegenítési és terhelési tilalom mellett.⁸⁸ Kivételt jelentett a végrehajtó letéti számlájára befizetett készpénz⁸⁹, és a forgalomból kötelezően kivont – ezért a használhatóságában korlátozott – gépjármű, vízi és légi jármű.⁹⁰

végrehajtása során az állami adó- és vámhatóság a Vht. 210/C–210/G. §-a szerint jár el [...] a bünyügyi zárlat végrehajtása során az állami adó- és vámhatóság a Vht. 202–204. §-a szerint jár el.”

84 l. Avtv. 3. §-a

85 Vht. 204. §-ának a) pontja: A vagyonekbevitel biztosítására elrendelt bünyügyi zárlat esetén

a) az adós minden vagyontárgyát le kell foglalni, kivéve a végrehajtás alól mentes vagyontárgyakat és a munkabért

86 l. Vht. 7. §-ának (1) és (2) bekezdéseit a végrehajtási sorrendre, továbbá a Vht. Második Részének IV–VII. Fejezeteit a végrehajtás részletes szabályaira nézve.

87 Vht. 104. §-ának (1) bekezdése: a lefoglalt ingóságot – ha a törvény másképpen nem rendelkezik – az adós őrzetében kell hagyni.

88 Vht. 104. §-ának (2) és (3) bekezdése: Az adós a lefoglalt ingóságot – az elhasználható dolog kivételével – használhatja, de csak rendeltetésének megfelelően és az állam sérelme nélkül. A lefoglalt ingóságon elidegenítési és terhelési tilalom áll fenn

89 Vht. 100. § Készpénz lefoglalásakor a végrehajtó a lefoglalt készpénzt magához veszi, és 24 órán belül befizeti a végrehajtói letéti számlára.

90 Vht. 103. §-ának b) pontja: Gépjármű lefoglalása esetén a végrehajtó köteles a lefoglalt forgalmi engedélyt megküldeni a gépjárművet nyilvántartó rendőri szervhez, illetőleg felhívni ezt a szervet, hogy a forgalmi engedélyt vonja be; a rendőrség köteles e felhívásnak haladéktalanul eleget tenni.

Vht. 103/A. §-ának (1) bekezdése: Vízi vagy légi jármű lefoglalása esetén a végrehajtó lefoglalja a forgalomban való részvételre jogosító okmányokat is, ezeket a foglalási jegyzőkönyv másolatával együtt megküldi a vízi, légi járművek lajstromát, illetőleg nyilvántartását vezető hatóságnak, amely a jármű lefoglalását bejegyezi a nyilvántartásába.

Az Avtv. ezekhez képest egyrészt lehetővé teszi – sőt mérlegelést engedően, de főszabályként határozza meg – az ingók elszállításának lehetőségét,⁹¹ másfelől viszont az árverés kitűzésének időpontjához köti a gépjárművek forgalomból való kivonását.⁹² Az adóhatóság végrehajtás szabályai szerint a rendelkezési jog felfüggesztése⁹³ az ingók esetében akár a birtok elvonását is eredményezheti, a gépjárműveket illetően viszont megengedi a rendeltetésszerű használatot. A pénzben kifejezhető értékű követelések zár alá vételének végrehajtása már önmagában sokféle tényleges következményhez vezethet, hiszen – amint erre Szathmáry Zoltán is rámutat – a rendelkezési jog felfüggesztésének hatását a követelések esetében végső soron a szolgáltatás tárgya határozza meg.⁹⁴

A zár alá vétel joghatásának tényleges tartalma tehát a lefoglalás eredményéhez hasonlóan legalább annyira sokféle, mint azok a vagyonelemek, amelyekre a kényszerintézkedés irányul. Az mindenesetre egyértelmű, hogy ez a joghatás – a büntetőeljárás törvények normaszövegétől eltérően, e tekintetben teljes mértékben egyetértve Bencze Bálinttal – igenis érinti a birtok és a használat jogát, és jóval túlmutat a másokkal létesíthető jogügyletek korlátozásán.⁹⁵ A Vht. alkalmazásában a készpénz zár alá vétele a birtok elvonását, a járművéké a használati jog gyakorlásának teljes körű megakadályozását,⁹⁶ míg az egyéb ingóságoké az elidegenítés és megterhelés tilalmát eredményezte. Az Avtv. rendszerében a végrehajtás módja éppen ennek fordítottja: az ingók – a büntetőeljárásban elrendelt lefoglaláshoz hasonlóan – a hatóság őrzésébe kerülhetnek, a járművek használata azonban egészen az értékesítés megkezdéséig, azaz az árverés kitűzéséig biztosított az érintett számára.

91 Avtv. részletes indokolás a 43–46.§-hoz: A törvény egyik fő újítása, hogy a gyakorlati tapasztalatokon alapulva, elősegítve ezzel a hatékony eljárást, megfordítja a foglalást követő elszállítás lehetőségét. Az eddigi szabályozás alapján a lefoglalt ingóságot a végrehajtó (a zár alá vétel esetét kivéve) a foglalás helyén hagyta, s azt az adós a foglalást követően az értékesítésre történő elszállításig használhatta. [...] A törvény csak lehetőségként tartalmazza az azonnali elszállításra vonatkozó szabályt, attól az adóhatóság eltérhet.

92 Avtv. 47. § (1) bekezdés IV. mondata: Az adóhatóság a lefoglalt jármű forgalomból történő kivonása iránt legkésőbb az árverési hirdetmény kitűzésével egyidejűleg intézkedik. L. még részletes indokolás az Avtv. 47. §-ához: E rendelkezés célja az, hogy amennyiben a jármű a foglalással egyidejűleg nem kerül elszállításra, azt az adós az értékesítésig használhatja.

93 I. Be. 324. §-ának (1) bekezdése

94 „Ugyanakkor a követelések egyes formái között a rendelkezési jog felfüggesztésének eltérő hatásai lehetnek attól függően, hogy a követelés milyen szolgáltatás teljesítésére irányul.” SZATHMÁRY: i. m. 323.

95 „Jogszámban kellene tisztázni azt a dogmatikai alapkérdést, hogy a zár alá vétel ne a rendelkezési jog felfüggesztését, hanem annak korlátozását – azaz a vagyonfelügyelővel való megosztását – jelentse, továbbá, hogy e korlátozás nem járhat a birtoklás és használat jogának korlátozásával.” BENCZE B.: i. m.

96 uo.: „Könnyen belátható, hogy a forgalomból történő kivonás nemcsak korlátozza, de teljes egészében megakadályozza a gépjárművek használatát, ami a kényszerintézkedés céljával ellentétes, és így jogellenes.”

Szembeötlő, hogy az Avtv. szabályozása mennyire rokon vonásokat mutat a büntetőeljárás során elrendelt lefoglalás végrehajtásának módjával.⁹⁷ Ezek szerint az ingók körében mindkét kényszerintézkedés eredményezheti a dolog őrzésbe vételét (elszállítását), vagy akár az érintett birtokában hagyását és használatának engedélyezését.⁹⁸ Másfelől a számlapénz és virtuális vagyonelemek büntetőeljárásban történő lefoglalása a rendelkezési jog felfüggesztésével, illetve a rendelkezés megakadályozásával valósul meg, amit viszont elsősorban a zár alá vételnek tulajdonít a büntetőeljárás törvény.

A két kényszerintézkedés joghatása tehát egyrészt átfedi egymást, másrészt kazuisztikus, hiszen alkalmazásuk tényleges eredményét végső soron a végrehajtási szabályok határozzák meg. Ezek a szabályok viszont nem a kényszerintézkedések célja vagy rendeltetése, hanem a végrehajtás tárgyainak természete szerint tesznek különbségeket az alkalmazásuk eredményei között. Az elhatárolásra tett kísérlet így ebből a szempontból is zátonyra fut: a lefoglalás elrendelésének esetei legalább annyira sokszínű végeredményekhez vezetnek a jogkövetkezményeket illetően, mint a zár alá vétel alkalmazásának példái.

Az elrendelésre jogosult és a jogorvoslati jog

Az eddigiekben kifejtettek szerint a vagyoneklobzás biztosítását szolgáló lefoglalás és zár alá vétel nagyfokú átfedést mutat; a két kényszerintézkedéssel célba vehető személyi kör megegyezik, tárgyaik a legelterjedtebb vagyonelemeket – ingó dolog, számlapénz, elektronikus pénz – tekintve azonosak, joghatásuk a végrehajtási szabályok szempontjából mutat ugyan különbségeket, ezek viszont kazuisztikusak. Lássuk, kimutatható-e valamilyen alapvető, koncepcionális eltérés az elrendelésre jogosult hatóság és a jogorvoslati lehetőség szempontjából!

Az 1973-as kódex rendszerében a lefoglalás és a zár alá vétel elrendelésére valamennyi büntetőügyben eljáró hatóság jogosult volt,⁹⁹ és ezen a büntetőeljárás törvény 1999. március 1. napjával hatályba lépett módosítása sem változtatott. A vagyoneklobzás fejlődését nyomon követő eljárásjogi reform¹⁰⁰ bevezette ugyan a zár alá vétel új – a már kihirdetett,

97 I. Be. 311. § (1) bekezdés a)–c) pontjai

98 I. még 11/200.3 IM-BM-PM rendelet

99 L. 1973. évi I. tv. részletes indokolás a 106–107. §-hoz: [A zár alá vételt] bármelyik büntető ügyben eljáró hatóság elrendelheti; előfeltétele, hogy a vagyoneklobzás, illetőleg az említett fizetési kötelezettségek kielégítésének megfiúszásától lehet tartani.

100 L. az 1978. évi IV. törvényt módosító 1998. évi LXXXVII. tv.-t és az 1973. évi I. tv.-t módosító 1998. évi LXXXVIII. tv.-t.

de hatályba nem lépett 98-as kódex rendelkezésein alapuló – szabályait,¹⁰¹ az elrendelésre jogosult és a jogorvoslati fórumrendszer szempontjából azonban nem hozott változást.¹⁰²

A kényszerintézkedések között a jogorvoslat szempontjából sem volt különbség: a lefoglalással és a zár alá vétellel szemben egyaránt panasz előterjesztésének volt helye, melyet az ügyész, ha pedig a sérelmezett határozatot az ügyész hozta, a felettes ügyész bírált el.¹⁰³

A szabályozástörténeti előzmények áttekintése során¹⁰⁴ már érintettem, hogy a régi Be. döntően abban hozott változást a '73-as kódex 1999. március 1. napját követő állapotához képest, hogy a zár alá vétel elrendelését bírósági hatáskörbe utalta. A garanciális okból újragondolt szabályozás azonban megválaszolatlanul hagyta a két kényszerintézkedés közötti különbségtétel okát: ti. azt, hogy a vagyonelkobzást biztosító lefoglalás az új szemlélet tükrében, a kényszerintézkedések bíróságra telepítése során miért maradt mégis a nyomozó hatóság és az ügyész hatáskörében. Ez a kérdés pedig azért nem pusztán elméleti természetű, mert a biztosítási intézkedés tárgyainak felsorolása egyértelművé tette, hogy az ingóvagyon biztosítására nem csak a lefoglalás, de zár alá vétel is alkalmas. Igen ám, de miként érvényesülhetett a zár alá vételhez rendelt többletgarancia, ha ugyanaz a vagyontárgy a bíróság döntése nélkül, akár a nyomozó hatóság hatáskörében elrendelt lefoglalással is biztosítható volt? Ezt a zavart csak tovább fokozta, hogy a birtokelvonást – azaz a dolog feletti fizikai hatalomtól való megfosztást – eredményező lefoglalás késedelmet nem tűrő esetben akár határozat nélkül is alkalmazható lehetett, ezzel szemben a zár alá vételt megelőző biztosítási intézkedés körében ilyen megoldásra a törvény nem adott lehetőséget.¹⁰⁵

Az elrendelésre feljogosított hatósággal egyidejűleg a jogorvoslati rendszer is változott: a lefoglalást illetően maradt a panasz lehetősége, a fő szabályként egyfokú jogorvoslati rendszer azonban kivételes esetekre kiegészült a felülbírálati indítvány előterjesztésének lehetőségével.¹⁰⁶ A kétfokú felülbírálat azonban csak akkor érvényesült, ha a lefoglalás el-

101 Az 1998. évi LXXXVIII. tv. részletes indokolása a 14–16. §-okhoz: „A törvény 14–16. §-a az új Be.-nek a biztosítási intézkedésre és a zár alá vételre vonatkozó új szabályozását átvéve egészíti ki a Be.-t. Ez a nyomozó hatóságok eredményes munkájának biztosítása érdekében szükséges.”

102 Az 1973-as kódex 106. §-ának (1) bekezdése egészen 2003. július 1. napjáig a következő szöveggel volt hatályban: Ha az eljárás olyan bűncselekmény miatt folyik, amellyel kapcsolatban vagyonelkobzásnak van helye, továbbá, ha polgári jogi igényt érvényesítenek és tartani lehet attól, hogy a kielégítést megghiúsítják, a hatóság ezek biztosítására a terhelt egész vagyonának vagy egyes vagyontárgyainak zár alá vételét határozattal elrendelheti.

103 I. 1973. évi I. tv. 148. §-a

104 I. a I/2. pont alatt írtakat

105 I. 1998. évi XIX. tv. 177. §-át, amelyben a Be. 151. §-a szerepelt, ezzel szemben a 160. §-a nem

106 régi Be. 195. §-ának (6) bekezdése

rendeléséről, illetve – 2014-től, egy későbbi módosítás alapján¹⁰⁷ – a lefoglalás megszüntetéséről maga az ügyész határozott. Tekintve, hogy a zár alá vétel elrendelése a bíróság hatáskörébe került, a jogorvoslat is ennek megfelelően alakult: a nyomozási bíró végzése elleni fellebbezést az illetékes törvényszék – 2012. január 1. előtt az illetékes megyei bíróság – másodfokú tanácsa bírálta el.¹⁰⁸

A jogorvoslati rendet érintő következő lényeges változást az Európai Parlament és a Tanács 2014. április 3-i 2014/42/EU irányelvének való megfelelés hívta életre. Bár az irányelv legfontosabb új elvárása a kiterjesztett hatályú elkobzás minimumszabályainak tagállamok általi bevezetése volt, az uniós norma a jogi biztosítékok között elvárta a „befagyasztást” elrendelő határozatok bíróság előtti megtámadhatóságának biztosítását.¹⁰⁹ A megfelelés jegyében a lefoglalással szemben érvényesíthető jogorvoslatok rendszere tovább töredezett: a régi Be. módosítása¹¹⁰ 2017. április 19-től valamennyi, vagyoneklobzás biztosítására alapított nyomozó hatósági határozat ellen megteremtette a felülbírálati indítvány előterjesztésének lehetőségét.¹¹¹ A felülbírálati indítvány előterjesztésére viszont csak a panasz elutasítását követően nyílt lehetőség, azaz a lefoglalás körében kétfokú jogorvoslati rendszer érvényesült. Figyelemre méltó, hogy a kódex eltérő lehetőségeket engedett a lefoglalás megszüntetéséről való rendelkezés megtámadására, és abban az esetben biztosította a bírósági felülvizsgálatot, ha a sérelmezett határozatot az ügyész hozta. A jogorvoslati rendszer a 2017-ben életbe lépett módosítást követően a következők szerint alakult:

kényszerintézkedés típusa	rendelkező hatóság	jogorvoslat	felülbírálat I. fok	jogorvoslat	felülbírálat II. fok
lefoglalás	nyomozó hatóság	panasz	ügyész	felülbírálati indítvány	bíróság
lefoglalás és megszüntetése	ügyész	panasz	felettes ügyész	felülbírálati indítvány	bíróság
zár alá vétel	bíróság	fellebbezés	törvényszék	–	–

107 2013. évi CLXXXVI. tv. 38. §-ának (2) bekezdése

108 I. régi Be. 215. §-ának (2) és (3) bekezdései

109 2014/42/EU Irányelv 8. cikkének (4) bekezdése

110 2017. évi XXIX. tv. 6. §-ának (2) bekezdése

111 Be. 195. §-a (6) bekezdésének d) pontja, hatályos 2017. április 19. napjától: „A panaszt elbíró ügyészégnél a kézbesítéstől számított nyolc napon belül felülbírálati indítvány terjeszthető elő d) a nyomozó hatóság 151. § (2) bekezdés b) pontja szerinti határozata elleni panaszt elutasító határozat ellen...”

A 2018. július 1-jén hatályba lépett új Be. két lényeges változást is hozott a korábbi kódex-hez képest: egyrészt értékhatár szerint osztotta meg a zár alá vétel elrendelésének hatáskörét a bíróság, valamint az ügyészség vagy nyomozó hatóság között, másrészt leegyszerűsítette a jogorvoslati rendszert.

A hatáskörmegosztásra a gyorsabb és hatékonyabb nyomozás elérése érdekében került sor,¹¹² azt azonban a törvény már nem határozta meg, hogy a bíróság hatáskörét megalapozó százmillió forintos értékhatár miként, milyen rendezőelv mentén számítandó: a biztosítani kívánt összeg vagy a kényszerintézkedésekkel már ténylegesen érintett vagyontárgyak értéke szerint. És egyáltalán: az értékhatár szempontjából az ügynek, az indítványnak, a zár alá vétellel érintett eljárási résztvevőnek van egységteremtő hatása? Vagy netán az egyes vagyontárgyak értékét kellene egyenként alapul venni?

Az ügyészi jogalkalmazói gyakorlat abból indult ki, hogy a bíróság döntési kompetenciát rendező, garanciális szabály szempontjából a ténylegesen zár alá vett vagyon értéke az irányadó, minthogy a jogkorlátozás alapja is a kényszerintézkedéssel érintett vagyon, nem pedig a bűncselekménnyel elért gazdagodás mértéke.¹¹³ Másrészt, a biztosított vagyon értékének számításakor az azonos eljárási résztvevőtől zár alá vett vagyontárgyak értékét indokolt összeszámítani – ez áll összhangban a vagyoneklobzás alkalmazásának szabályaival, amelyek értelmében az intézkedés alkalmazására mindig konkrét személlyel (a terhelttel vagy a vagyoni érdekelttel) szemben kerül sor.

A jogorvoslatok rendszere átrendeződött, részben a zár alá vétel osztott hatásköre miatt, részben a jogalkotó egyszerűsítésének köszönhetően. Az új Be. megtartotta a korábbi kódex szabályait abban, hogy a 2014/42/EU irányelvben elvárt garanciáknak megfelelően biztosította a bírósági felülvizsgálat lehetőségét úgy a lefoglalás, mint a zár alá vételt elrendelő határozatokkal szemben. Változott és egyszerűsödött viszont a jogorvoslat annyiban, hogy a bírósági felülvizsgálat a két kényszerintézkedés közös, elsőfokú jogorvoslati fórumává vált, aminek útját mindkét esetben a felülbírálati indítvány nyitotta meg. Egyszerűsödtek a szabályok abban is, hogy a lefoglalás ügyész általi megszüntetése ellen a törvény már nem biztosította a felülbírálati indítvány előterjesztésének, tehát a sérelmezett ren-

112 Be. általános indoklás: „A törvény újításai közül kiemelhető, hogy megtartja a kényszerintézkedések elrendelése feletti igazságszolgáltatási kontrollt, de emellett az eljárás hatékonyságát és gyorsaságát szolgáló intézményeket vezet be. Ilyen, hogy a vagyoneklobzás érdekében az ügyészség vagy a nyomozó hatóság is elrendelheti a zár alá vételt a százmillió forintot nem meghaladó vagyonra, de e döntése elleni jogorvoslatról a bíróság határoz.”

113 Legfőbb Ügyészség TPK 4143/2018/1-I.: „Ez az értelmezés egyúttal a rendelkezés garanciális jellegével is összhangban áll, minthogy a bíróság hatáskörét nem az absztrakt gazdagodás mértékéhez, hanem a jogkorlátozás hatókörébe eső konkrét vagyonelemek értékéhez köti.”

delkezés bíróság általi felülbírálatának lehetőségét. Az egyszerűsített jogorvoslati rendszer elemei az előző táblázatot követve a következők szerint foglalhatók össze:

kényszerintézkedés típusa	rendelkező hatóság	jogorvoslat	felülbírálat I. fok
lefoglalás	nyomozó hatóság / ügyészség	felülbírálati indítvány	bírószék (nyomozási bírósági)
zár alá vétel 100 millió forint alatt			
zár alá vétel 100 millió forint felett	bírószék	fellebbezés	törvényszék

A Be. rendszere kétségkívül áttekinthetőbb és következetesebb, mint a 2018 július 1-jéig hatályban volt kódex szabályai. Nem tesz különbséget sem a között, hogy a vagyonelemből mely kényszerintézkedés biztosítja, sem pedig a között, hogy a lefoglalást vagy a zár alá vételt a nyomozó hatóság vagy az ügyész rendelte-e el. Ez a szabályozás ugyanakkor az elrendelésre jogosult hatóság és a jogorvoslati fórum szempontjából is egyenlőséget tett a lefoglalás és a zár alá vétel közé, hiszen a két kényszerintézkedés közötti különbség csak a 100 millió forintot meghaladó vagyoni biztosításakor mutatkozik meg, amelynek esetére a jogalkotó – a zár alá vételt illetően – a kizárólagos bírósági kompetenciába terelte a teljes fórumrendszert.

Összegzés

Ha eddigi vizsgálódásom eredményét röviden össze kellene foglalnom, azt mondanám, hogy a lefoglalás és a zár alá vétel között nincs olyan érdemi különbség, amely meggyőző magyarázatot adna a két jogintézmény egymástól elkülönült szabályozására.

A vagyonelemek többsége mindkét jogi eszközzel biztosítható: az ingók, a számlapénz és az elektronikus pénz egyaránt lefoglalhatók, de ugyanígy zár alá is vehetők. Kivételek persze mindkét oldalon vannak: a lefoglalás esetében az adat formájában létező kriptovaluták, míg a zár alá vétel körében az ingatlan vagy a vagyoni értékű jogként meghatározott üzlet-rész. Ezek azonban kizárólag a vagyontárgy specialitásából fakadó különleges végrehajtási szabályok miatt esnek az egyik vagy éppen a másik, a konkrét vagyontárgy biztosítására alkalmasabb kényszerintézkedés hatókörébe. A joghatás vizsgálata kazuisztikus végeredményt hoz, ami alapján legfeljebb az bizonyos, hogy a kényszerintézkedések általi jogkorlátozás tartalmát ténylegesen az egyes vagyonelemek sajátosságai és az azokhoz igazított végrehajtási normák határozzák meg. Ahányféle vagyontárgy, annyiféle végrehajtási szabály, ám általános rendezőelv ez esetben sem azonosítható.

A kényszerintézkedéssel érintett személyi kör, továbbá az elrendelésre és a jogorvoslat elbírálására hatáskörrel rendelkező hatóságok szintén nem alkalmasak az érdemi különbségtételre. Míg az előbbi szempontból semmilyen különbség nincs a két kényszerintézkedés között, addig az elrendelésre jogosult szempontjából legfeljebb annyi, hogy egy meghatározott értékhatár felett kizárólag a bíróság dönthet a zár alá vételről, és ez a különbségtétel rendezzi a jogorvoslati rendszert is. Ez az eltérés azonban egyrészt nem különíti el egymástól a lefoglalást és a zár alá vételt az értékhatár alatt, másrészt nem ad magyarázatot a két jogi eszköz önálló fenntartásának szükségességére. Arról már nem is beszélve, hogy az értékhatárt a vagyonekbevitel céljából alkalmazott lefoglalásra is indokolt lett volna bevezetni. A kényszerintézkedések tárgyai közötti átfedésből ugyanis az következhet, hogy egy 100 millió forintot meghaladó értékű vagyonelem (ingóság, számla- vagy elektronikus pénz) biztosításáról zár alá vétel esetében a bíróságnak kell döntenie, ám ugyanez a vagyon lefoglalás alkalmazásával bírósági döntés nélkül is biztosítható.

Van azonban egy további, az eddigieknél sokkal kézenfekvőbb, de – talán éppen ezért, a trivialitása miatt – mégis nehezebben érzékelhető különbség a két kényszerintézkedés között, ami talán mégis megfelelő alapot adhat az elhatárolásukhoz, ez pedig nem más, mint az alkalmazásuk kötelező vagy mérlegelést tűrő jellege.

Amilyen sűrűn változtak a lefoglalás tárgyai a három büntetőeljárásjogi kódex hatálya alatt, annyira állandó maradt a lefoglalás alkalmazásának kötelező, kógens jellege. A '73-as törvény megfogalmazása („a hatóság lefoglalja azt a dolgot, amely...”)¹¹⁴ nem hagyott kétséget a kényszerintézkedés kötelező, mérlegelést nem tűrő természete felől, de ugyanezt erősítette meg a vagyonekbevitel jogcímén alapuló lefoglalást bevezető módosításhoz fűzött miniszteri indokolás is.¹¹⁵ Bár a megfogalmazás módja változott valamelyest a '98-as büntetőeljárásjogi törvény szövegében, a kógencia érdemben változatlan maradt, úgy a törvény szövegében („a [...] hatóság elrendeli annak a dolognak [...] a lefoglalását, amely...”)¹¹⁶, mint az indokolásban.¹¹⁷ Végül a Be. normaszövege egy harmadik féle megfogalmazásban közvetítette a korábbi kódexekkel azonos tartalmat („el kell rendelni a lefoglalást, ha annak tárgya...”)¹¹⁸, az indokolás pedig egyenesen szembeállította egymással a két kényszer-

114 1973. évi I. törvény 101. §-ának (1) bekezdése

115 „Egyértelműsíti a törvény a lefoglalás két kötelező esetét. Lefoglalandó az a dolog, amely elkobozható vagy amelyre nézve vagyonekbevitel rendelhető el.” (Részletes indokolás az 1998. évi LXXXVIII. törvény 13. §-ához)

116 régi Be. 151. §-ának (2) bekezdése

117 Részletes indokolás az 1998. évi XIX. tv. 151. §-ához: A lefoglalást a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság rendeli el...”

118 Be. 308. §-ának (2) bekezdése

intézkedést az alkalmazás kötelező vagy lehetséges jellege szempontjából.¹¹⁹ A lefoglalás alkalmazása tehát az elmúlt két évtized jogszabályváltozásainak dacára az eljáró hatóságok mérlegelési lehetőséget nem tűrő kötelessége maradt.

Ugyanígyen töretlen karriert futott be a zár alá vétel szabályozása is, amelynek pont ugyanennyire változatlan eleme egy mérlegelést igénylő feltétel: a vagyoneklobzás megghiúsításának veszélye. Ezt az alkalmazási feltételt már a '73-as kódex szövege is tartalmazta,¹²⁰ a miniszteri indokolás pedig kifejezetten felhívta a figyelmet a kielégítési veszélynek az eljáró hatóságok általi vizsgálatára.¹²¹ A régi Be. normaszövege mindössze annyiban változtatott a korábbi megfogalmazáson, hogy a kényszerintézkedés alkalmazásához a megghiúsítás alapos veszélyét¹²² kívánta meg, a jogalkotó pedig azt emelte ki, hogy ennek vizsgálatakor és megítélése során a bíróság által mérlegelendő szempontról van szó.¹²³ A Be. követte a két korábbi kódex szabályozását, több ponton – a jogszabály szövegében¹²⁴ és a miniszteri indokolásban¹²⁵ – is hangsúlyozva, hogy a zár alá vétel alkalmazása pusztán lehetőség az eljáró hatóságok részéről. A jogalkotó az „alapos” veszélyt „megalapozott” veszéllyel cserélte fel, egyúttal pontosította – és ezzel egyértelműsítette – a törvényszöveget azzal,

119 Részletes indokolás a Be. 308. §-ához: „A törvény kiemelt célkitűzése egy olyan büntetőeljárás kialakítása, amely a bűncselekményből eredő vagyon elkobzásának hatékonyságát javítja. E cél szellemében – a zár alá vétel opcionális és mérlegelhető szempontok alapján alkalmazható rendelkezéseinek meghagyása mellett – a lefoglalás kógens szabályrendszerének hatékonyabbá tétele indokolt.”

120 1973. évi I. tv. 106. §-ának (1) bekezdése: Ha az eljárás olyan bűncselekmény miatt folyik, amellyel kapcsolatban vagyoneklobzásnak [...] van helye, továbbá, ha polgári jogi igényt érvényesítenek és tartani lehet attól, hogy a kielégítést megghiúsítják, a hatóság ezek biztosítására a terhelt egész vagyonának vagy egyes vagyontárgyainak zár alá vételét határozattal elrendelheti.

121 1973. évi I. tv. részletes indokolás a 106–107. §-okhoz: [a zár alá vételt] „bármelyik büntető ügyben eljáró hatóság elrendelheti; előfeltétele, hogy a vagyoneklobzás, illetőleg az említett fizetési kötelezettségek kielégítésének megghiúsításától lehet tartani. A megghiúsítás veszélyét, annak ténybeli megalapozottságát az eljáró hatóságnak vizsgálnia kell.”

122 a régi Be. 159. §-ának (2) bekezdése a korábbi „tartani lehet attól” kifejezést „alaposan tartani lehet attól” formában tartotta fenn, az alkalmazás feltételei egyebekben, érdemben nem változtak.

123 részletes indokolás a régi Be. 159. §-ához: „A zár alá vétel elrendelésének nincs kötelező esete. [...] Az előfeltételek valamelyikének megléte mellett a zár alá vétel elrendeléséhez szükséges, hogy fennálljon a kielégítés megghiúsításának (az elidegenítésnek vagy elrejtésnek) a veszélye. A bíróság ez utóbbit fogja mérlegelni a döntésében.”

124 I. pl.: Be. 324.§-ának (2) bekezdését: „Zár alá vétel rendelhető el...”, vagy a 324.§-ának (3) bekezdését: „Zár alá vételt akkor lehet elrendelni, ha...”

125 Be. részletes indokolás a 324. §-hoz: „A lefoglalással szemben a zár alá vétel elrendelése mérlegelés tárgyát képezi, arra akkor kerülhet sor, ha megalapozottan lehet tartani attól, hogy a vagyoneklobzás végrehajtását, illetve a polgári jogi igény kielégítését megghiúsítják.”

hogyan a vagyoneklobzás és a polgári jogi igény eltérő céljához és jogosultjához igazította az igényérvényesítés mikéntjét: a vagyoneklobzást ugyanis kétségkívül nem kielégítik, hanem érvényt szereznek neki, azaz végrehajtják.¹²⁶ A miniszteri indokolás mindenestre úgy a lefoglalás, mint a zár alá vétel kapcsán azt emeli ki, hogy míg előbbi kógens, addig utóbbi opcionális, mérlegelést tűrő kényszerintézkedés.

A magam részéről ezt az elhatárolási szempontot tartom a legelfogadhatóbbnak, hiszen a két kényszerintézkedés többi megkülönböztető jegye, ami két évtizeddel korábban még meggyőzőnek hatott, mára összemosódott, hasonult és közös ismervvé vált. Az alkalmazás kötelező-mérlegelhető jellege azonban megközelítésem szerint szorosan összefügg egy olyan további elhatárolási szemponttal, ami legfeljebb a rendszertani vizsgálat alapján olvasható ki a normaszövegből. Ez pedig az, hogy az a vagyonelem, amelyre a kényszerintézkedés irányul, kapcsolatba hozható-e a bűncselekménnyel, azaz megfelel-e a „bűncselekmény elkövetéséből eredő” vagy az „annak helyébe lépett” vagyon kritériumának a vagyoneklobzás alkalmazása szempontjából.¹²⁷

Ha olyan vagyon felderítésére került sor az eljárás során, amely megfelel e kritériumok valamelyikének, úgy a vagyon elvonása nem lehet kérdéses, és ezért az sem, hogy a vagyoneklobzást kényszerintézkedéssel *kell* biztosítani. Ebből viszont az következik, hogy a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagy annak helyébe lépett vagyon a további alkalmazási feltételek vizsgálatát nem igénylő lefoglalással biztosítandó, lévén a zár alá vétel egy olyan további mérlegelendő szempontot kíván meg a jogalkalmazótól, amely összeegyeztethetetlen a vagyoneklobzás alapelvével. A „bűncselekmény elkövetése révén senki nem gazdagodhat” elve¹²⁸ ugyanis nem enged kivételt az elvonási kötelezettség alól azon az alapon, hogy az elkövetőn később is behajtható lenne az általa elkövetett bűncselekménnyel generált haszon, azaz megtarthatja bűncselekménnyel elért szerzeményét, mert vele szemben a végrehajtás megghiúsításának veszélye nem állapítható meg. A zár alá vétel tehát e megközelítésben háttérbe szorul a lefoglaláshoz képest és csak abban az esetben lép előre, ha a bűncselekménnyel szerzett gazdagodás eredeti formájában már nem, csak pénzügyben kifejezve vonható el az elkövetőtől.

126 l. Be. 324. §-ának (3) bekezdése: „... megalapozottan lehet tartani attól, hogy a vagyoneklobzás végrehajtását, illetve a polgári jogi igény kielégítését megghiúsítják.”

127 l. Btk. 74. §-a (1) bekezdésének a) és d) pontjai

128 l. a 2001. évi CXXI. törvény általános és a 12–15. §-okhoz fűzött részletes indokolása: „a bűncselekmények, különösen szervezett bűnözés keretében elkövetve, nem képezhetik sem gazdagodás, sem pedig újabb bűncselekmények elkövetésének anyagi alapját [...] Alapvetően az eredeti – a bűncselekmény elkövetése előtti – állapot visszaállításáról van szó, ami az elkövető vagyoni helyzetét illeti.”

A kötelező vagy mérlegelhető alkalmazás szerinti megkülönböztetés azonban nem csak azért rendszertani, mert az elhatárolás alapját a vagyonek Kobzása anyagi jogi szabályaiból eredezteti, de azért is, mert a vagyonek Kobzása biztosításán kívül párhuzamot von a két kényszerintézkedés működési elve között a sértetti reparáció szempontjából is. A lefoglalás és a zár alá vétel ugyanis pontosan az előző pontban kifejtettekkel megegyező viszonyban áll egymással akkor, amikor a sértett által elszenvedett vagyoni jogi sérelem helyreállítását szolgálja. Amíg a bűncselekmény elkövetése révén a sértettől megszerzett vagyontárgy beazonosítható, és sorsa nyomon követhető, azt a megtalálása esetén lefoglalással kell biztosítani, már csak azért is, mert a zár alá vétel képtelen lenne kiszolgálni a sértett in integrum restitutio iránti igényét. Ha viszont a keresett vagyontárgy már nem szerezhető vissza, pusztán az elkövető pénzösszegben kifejezett gazdagodása állapítható meg, akkor a terhelt e gazdagodás erejéig törvényesen szerzett vagyona terhére is helytállni tartozik a vele szemben érvényesített polgári jogi igény kielégítése révén, melyet – szükség szerint – a zár alá vétel biztosíthat.

A sértett vagyoni jogi sérelmének reparálása során tehát ugyanaz a rendezőelv a két kényszerintézkedés között, mint a vagyonek Kobzása biztosításakor: a bűncselekmény elkövetéséből eredő, még fellelhető és nyomon követhető vagyont lefoglalással kell biztosítani, míg a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatba már nem hozható, pusztán az azzal elért gazdagodásnak megfelelő, pénzösszegben kifejezett vagyoni zár alá vétel elrendelésének lehet helye, ha a polgári jogi igény kielégítése veszélyben van.

A kérdés ezek után már csak az: indokolt-e a két kényszerintézkedés önálló jogintézményként való fenntartása, hiszen szabályozásuk mára döntően átfedi egymást, a különbségeik pedig elsősorban a végrehajtásban mutatkoznak meg és az egyes vagyonelemek sajátosságaiából fakadnak.

A kérdésre adott saját válaszom – az eddig kifejtettek után talán nem meglepően – nemleges. Kétségtelen, hogy a lefoglalás és a zár alá vétel között több ponton is kimutathatók különbségek, ezeket azonban a közös vonások fényében én nem tartom olyan súlyúaknak, hogy azok a két kényszerintézkedés önálló fenntartását indokolnák.

Az öt különböző szempontból elvégzett összehasonlítás alapján számomra úgy tűnik, hogy a két jogintézmény kisebb részt eltérő, nagyobb részben megegyező rendelkezései jól összefoglalhatók lennének egyetlen jogi eszköz szabályanyagában, amely egyúttal a lefoglalásnak a sértett vagyoni jogi sérelmének reparálása céljából való alkalmazását is lehetővé tenné. A lefoglalás és a zár alá vétel fúziójából létrejött új instrumentum neve lehetne „vagyont biztosítás” vagy akár az eljárásjog történetéből ismerős „biztosítási intézkedés” is, amely a büntetőügyben eljáró hatóságnak a vagyoni feletti, átmeneti jellegű rendelkezési

lehetőségét teremtené meg, akár birtokbavétellel, akár más módon. A lefoglalást, azaz a birtokelvonást és a zár alá vételt, azaz a tulajdonosi részjogosítványok gyakorlásának akadályozását ennek megfelelően nem önálló jogintézményként, hanem a vagyonbiztosítás végrehajtásának két alapvető, lehetséges módjaként határozhatná meg a jogalkotó, a célba vett vagyonelem természetéhez, sajátosságaihoz igazodóan. Mindez nem érintené a speciális végrehajtási szabályokat, amelyeket ugyanúgy alsóbb szintű jogszabály rendezne, ahogyan jelenleg is.

A fúzió eredményeként létrehozott kényszerintézkedésnek lehetne egy kötelezően alkalmazandó és egy mérlegelést tűrő esete a 3. pontban kifejtett megkülönböztetés szerint, amivel kiváltaná mind a lefoglalás, mind a zár alá vétel elsődleges alkalmazási körét. A hatásköri és jogorvoslati szabályok akár megegyezhetnének a jelenleg hatályos Be. egyszerűsített rendszerével, ami viszont az összevonásnak köszönhetően kiküszöbölné a két kényszerintézkedés közötti indokolatlan különbségtételt, egyetlen közös értékhatár felállításával. Minthogy a kényszerintézkedések alkalmazásával érintett személyi kör jelenleg is teljesen megegyezik – a vagyonekbebiztosítás céljából úgy a lefoglalás, mint a zár alá vétel is bárkivel szemben alkalmazható, aki a bűncselekmény elkövetése következtében gazdagodott –, e tekintetben csak a párhuzamosság megszüntetése írható az egyesítés javára.

Ez azonban mégsem kis érdem, hiszen a két jogi eszközt fuzionáló, monista megoldás kiküszöböli az elhatárolás problémáját, és ezzel bizonyosan megkönnyíti a jogalkalmazók dolgát, akiket a jelenlegi szabályozási környezet nehéz döntés elé állít.

WINDT SZANDRA¹

AZ EMBERKERESKEDELEM ELLENI FELLÉPÉS NEHÉZSÉGEI ÉS LEHETŐSÉGEI

Bevezetés

A 2015-ben megjelent Migráció és Rendészet² című kiadványban már volt szó arról, hogy az emberkereskedelem jelensége mennyire összetett, milyen nehéz az ellene történő fellépés. Az elmúlt két évben végzett kutatásban a rendőri és ügyészi tapasztalatokat tártuk fel: a felmerült nehézségeket és lehetőségeket vettük számba. A nyomozás, a vizsgálat és a vádemelés sikerességét az e jelenség komplexitásának megfelelő ismerete biztosítja.

Az igazságszolgáltatás nehéz helyzetben van: egyrészt érezhető egy nyomás a nemzetközi szervezetek (pl. az Európai Bizottság, a GRETA Szakértői csoporton keresztül az Európa Tanács³) részéről, hogy tegyünk az érintett jelenség ellen, másrészt nehéz a bizonyítás, mivel az elkövető és a sértett között (szinte mindig) érdekközösség áll fenn. Sok esetben már csak akkor szerez a nyomozó hatóság tudomást egy-egy esetről, amikor ez az érdekközösség valamiért felbomlott, de a bizonyítás akkor is nehézségekbe ütközik.⁴

A jogalkalmazók, különösen a rendőrök és az ügyészek szemléletformálása, áldozat-központúságuk erősítése fontos aspektusa az emberkereskedelem elleni fellépésnek. Ezzel kapcsolatban 2019 óta számos képzést szerveztek az egyes hivatásrendek, saját szervezeteik számára külön, illetve a Belügyminisztérium által közösen is.⁵ Az alábbiakban az em-

1 Windt Szandra PhD, tudományos főmunkatárs, főtanácsos, Országos Kriminológiai Intézet (OKRI).

A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

2 WINDT Szandra: *Az emberkereskedelem jelensége és a fellépés nehézségei*. In: Hautzinger Zoltán (szerk.): *Migráció és Rendészet*, Magyar Rendészettudományi Társaság, Migrációs Tagozat, Budapest, 2015. 241–254.

3 Ezekről lásd bővebben: WINDT Szandra: *A láthatatlan emberek, Az emberkereskedelem jelensége Magyarországon*. OKRI, Budapest, 2021. 61–86.

4 Ez nem magyar sajátosság, az USA gyakorlatáról l. bővebben. ORSINI, Bradley W.: *Law enforcement considerations*. In: Burke, Mary C.(ed.): *Human Trafficking, Interdisciplinary Perspectives*, Routledge, New York, 2013. 185–204., 185.

5 l. például: HUSZÁR Julianna – WINDT Szandra: *Szemléletformáló tréning, avagy a rendőr, az ügyész, a bíró és öt emberkereskedelmi ügy*. *Ügyészek Lapja*, 28. (2020) 1. 57–65. vagy WINDT Szandra: *Az emberkereskedelemmel kapcsolatos jogalkalmazói attitűdökről*. *Miskolci Jogi Szemle*, 17(1), 112–128. <https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.1.1941> és vö. FARRELL, Amy – DANK, Meredith – DE VRIES, Ieke – KAFAFIAN,

berkereskedelem rövid áttekintését követően a reaktív és proaktív fellépésről, valamint az Országos Kriminológiai Intézetben (OKRI) 2022-ben lefolytatott kutatás⁶ eredményeiről, kiemelten az ügyészi tapasztalatokról szólnunk.

Az idei vizsgálat egyik céljaként fogalmazódott meg az emberkereskedelemmel érintett ügyek áttekintése, különös tekintettel azok vádemelésig történő szakaszára. A kutatás során a rendőri és ügyészi együttműködésre, annak eredményességére és hatékonyságára koncentráltunk. Fő kutatási kérdés volt, hogy az ügyészség és a rendőrség munkája hogyan kapcsolódik össze az emberkereskedelem elleni fellépés során, és milyen nehézségek, kihívások mutatkoznak mindkét hivatásrend munkájában ezen jelenséggel kapcsolatban.

Az emberkereskedelemről a nemzetközi dokumentumok alapján

Az emberkereskedelem jelensége, illetve az az elleni fellépés az EU országokban rendkívül nagy kihívás, uniós szinten az egyik prioritás.⁷ Ez azonban okoz némi nehézséget: hatályban van a 2011-es irányelv⁸, amely közös mederbe igyekszik terelni a tagországok szabályozását, azonban további elméleti, illetve jogalkotói diskurzusokra, cselekvésre van szükség, hiszen az elmúlt egy évtizedben jelentős változások történtek ezen a területen is. Érdemes átgondolni, hogy milyen módszerek, eszközök segíthetnek az emberkereskedelem elleni fellépésben, hogyan lehet(ne) pontosabb információt szerezni róla, hatékonyabban megelőzni azt.⁹

A Varsói Egyezmény¹⁰ alapján a 2011/36 EU irányelv is kiemeli: „Az emberkereskedelem bűncselekményének ügyében folytatott nyomozás és büntetőeljárás eredményességének biztosítása érdekében ezek megindítása elviekben *nem függhet a sértett bejelentésétől vagy vádemelésétől, sőt attól sem, hogy a sértett visszavonta a vallomását* (9. cikk). Amennyiben

Matthew – HUGHES, Andrea – LOCKWOOD, Sarah: *Failing Victims? Challenges of the Police Response to Human Trafficking*. Criminology and Public Policy, vol. 18, iss. 3, 2019. 649–673.

6 Rendészeti modellek az emberkereskedelem elleni fellépés hatékonyságának növelése érdekében (Int. Mtv. A. 23.)

7 I. WINDT Sz.: *A láthatatlan emberek* ... i. m. 83–86.

8 Az Európai Parlament és a Tanács 2011/36/EU irányelve (2011. április 5.) az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról

9 WINDT Sz.: *Az emberkereskedelem jelensége és a fellépés nehézségei*... i. m.

10 2005. május 16-án írták alá Varsóban azt az egyezményt, amelyet 2013. március 4-én fogadott el a magyar Országgyűlés. Ez a 2013. évi XVIII. törvény az Európa Tanács Emberkereskedelem Elleni fellépésről Szóló Egyezményének kihirdetéséről.

a bűncselekmény jellege azt szükségessé teszi, a büntető eljárás lefolytatását a sértett nagykorúvá válását követően még kellő ideig lehetővé kell tenni.”¹¹ Ez az a pont, amely rendkívüli módon megnehezíti a jogalkalmazó munkáját: azaz megalapozott információkkal kell rendelkezni, a tanú (sértetti) vallomás önmagában nem elegendő.

Az irányelv átveszi a Varsói Egyezmény több elemét. Büntetendőnek minősíti a személyek kizsákmányolás céljából történő toborzását, szállítását, átadását, rejtegetését vagy fogadását, beleértve az adott személyek feletti ellenőrzés megváltoztatását vagy átadását.

A kizsákmányolás az irányelv alapján a következőket foglalja magában:

- a prostitúció révén történő kizsákmányolás vagy a szexuális kizsákmányolás más formáit;
- a kényszermunkát vagy -szolgáltatásokat (a koldulást, a rabszolgatartást vagy a rabszolgatartáshoz hasonló gyakorlatot és a szolgásgát, a bűncselekményhez kapcsolódó kizsákmányolást, illetve a szervek kivételét is ideértve).

Kizsákmányolás akkor merül fel, ha az adott személlyel szemben *kényszert* alkalmaztak (fenyegetéssel, erőszakkal, emberrablással, csalással, megtévesztéssel stb.); és a kényszer megítélésekor az áldozat beleegyezése irreleváns.

Az irányelv alapján, amennyiben az áldozat 18 év alatti személy (gyermek), a kizsákmányolásra irányuló cselekmények még akkor is *automatikusan emberkereskedelemnek minősülnek*, ha a fentiekben említett kényszerítő eszközök egyikét sem alkalmazták.

Reaktív vagy proaktív fellépés?

A kutatások során mindig a múltban történő eseményekről tudunk beszélni, a büntetőeljárások esetében hasonló a helyzet. A reagáló, reaktív rendőri munka az emberkereskedelmes ügyekben különösen gyakran fordul elő, annak ellenére, hogy az elmúlt tíz évben számtalan nemzetközi ajánlás fogalmazódott meg a tekintetben, hogy ebben történjen változás. A reagáló rendőrség hozzáállásának formálódása a belső, felülről induló változtatásokat követően addig, amíg ez az attitűd a jogalkalmazók számára a mindennapi gyakorlat része lesz, időt és energiát igénylő feladat. Ehhez kell a vezetői nyitottság, a szakirodalom és a nemzetközi gyakorlat megismerése.

A reagáló rendőrség proaktívvá válását (a később bemutatott iratelemzés és az ügyészi gyakorlat megismerését követően megfogalmazható) az ügyészség is ösztönözheti. Sőt, támogathatja, felkarolhatja, mint, ahogy azt például a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Főügyészség 142/2019-es iratában is láthattuk. Kijelenthető, hogy ebben a megyében az emberkereskedelem elleni fellépés során megmutatkozó rendőri és ügyészi együttműködés példaértékű.¹²

¹¹ Kiemelések tőlem: W. Sz.

¹² A nyomozó proaktivitását, példaértékű munkáját megyei főügyészi dicséretben részesítették.

Proaktivitás, de hogyan?

Az angolszász rendőrségek a megújulás, új utak keresése és nem utolsósorban a költséghatékonyság érdekében számos új módszert dolgoztak ki és alkalmaznak. A sokat emlegetett reaktív szemlélet helyett sokkal inkább a proaktivitást helyezik előtérbe, pontosabban a proaktivitás, az események megelőzése, kiszámíthatósága felé próbálnak inkább különböző módszerekkel eljutni. Magyarországon ez a fajta nyitottság az új módszerekre, még a nemzetközileg eredményesnek mutatókkal szemben is, sajnálatos módon kevésbé jellemző, noha megfontolandó lenne.

Az emberkereskedelem esetében tipikusan a reagáló rendőrség kap szerepet, Orsini szerint azonban igenis lehet és kell is a proaktív szemléletet alkalmazni ezekben az ügyekben, ezek többek között:

- információ összegyűjtése
- információ megosztása
- a térfigyelő kamerák által rögzítettek elemzése
- a folyamatos monitoring
- az együttműködő tanúk tudásának „kiaknázása”¹³ során.

Ezekhez az internet¹⁴ adta lehetőségeket felhasználva értékelő-elemző munkára van szükség, amely a jelenlegi szervezeti keretek között egyelőre nem találta meg a helyét.

13 ORSINI, Bradley W.: *Law enforcement considerations*. In: Burke, Mary C.(ed.): *Human Trafficking, Interdisciplinary Perspectives*, Routledge, New York, 2013. 185–204., 199.

14 például az ún. OSINT (Open-Source Intelligence, nyílt forrású adatszerzés) segítségével. Ez nem a kiberbűnözés elleni fellépés: sokkal inkább az internetes hirdetések követése, elemzése, vizsgálata, az egyes feltételezett elkövetők Facebook profiljának figyelése, a lehetséges sértettek azonosítása stb. Erre jó példa egy 2022. május 23-i EMPACT (European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats, Európai Multidiszciplináris Platform a Bűnügyi Fenyegetettség Ellen) közös akció, amely során internetes hirdetéseket vizsgáltak, amelyek ukrán menekültek feltételezett szexuális és munka célú kizsákmányolása céljából készültek. https://border-security-report.com/human-traffickers-luring-ukrainian-refugees-on-the-web-targeted-in-eu-wide-hackathon/?utm_source=migration-monthly-341&utm_medium=email&utm_campaign=341 és vö. COCKBAIN, Eleanor – BRAYLEY, Helen – LAYCOCK, Gloria: *Exploring Internal Child Sex Trafficking Networks Using Social Network Analysis*, Policing: A Journal of Policy and Practice. Volume 5, Issue 2, June 2011. 144–157, <https://doi.org/10.1093/police/par025> vagy VAN VOORHOUT, Jill – E.B. COSTER: *Combatting Human Trafficking Holistically through Proactive Financial Investigations*. Journal of International Criminal Justice, 2020(18), 87–106.

A közösségi rendszet eszközeinek igénybevétele¹⁵, a probléma-orientált¹⁶ vagy az ún. intelligence-led rendszet eszközrendszerének alkalmazása azonban mind a proaktivitást segítené.¹⁷ A rendőri proaktivitás pedig az ügyész munkáját is megkönnyítheti, segítheti.

Az utóbbi tíz év egy újabb rendészeti modellje a magyarul „előrejelző” rendszetként fordítható *predictive policing*. A bekövetkezendő bűncselekményeket matematikai, statisztikai elemzések segítségével, egy számítógépes program alkalmazásával próbálják meghatározni a már meglévő adatok alapján. Az okkult tudományok alkalmazása helyett a meglévő adatokból körvonalazza az elkövetői kört, a helyszínt és a bűncselekményt a korábbi elkövetési időre, helyszínre és bűncselekmény típusára építve.¹⁸ A mesterséges intelligencia alkalmazása ezen a területen komoly segítséget jelenthet a rendőri munkában.

Jeff Brantingham és George Mohler alkotta meg a *bűnözési minta*¹⁹ elméletére épülő algoritmust, amely térképen ábrázolja a jövőben bekövetkező bűncselekményeket. A Los Angeles-i rendőrségen kipróbált módszer kecsegtetőnek bizonyult, bár kétségtelen, hogy még kevés hiteles adat, elemzés áll rendelkezésre.²⁰ Már így is számos tanulmányt lehet olvasni ennek kérdéses eredményességéről, mégis érdemes talán rámutatni, hogy ez a fajta adatgyűjtés, -elemzés az emberkereskedelem elleni fellépés során is segítség lehet (a betöréssel, a rablással és a többi sokkal gyakoribb deliktummal együtt).²¹

15 WINDT Szandra: *Emberkereskedelem és a (közösségi) rendőrség*. In: Barabás Tünde – Christián László: Ünnepi tanulmányok a 75 éves Németh Zsolt tiszteletére, Navigare necesse est, Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021. 519–526.

16 SZABÓ Henrik – WINDT Szandra: *A problémaorientált rendszet szerepe az ismételt áldozattá válás megelőzésében*. Magyar Rendészet 2013/2., 151–166.

17 Helen BRAYLEY – Eleanor COCKBAIN – Gloria LAYCOCK: *The Value of Crime Scripting: Deconstructing Internal Child Sex Trafficking*, Policing: A Journal of Policy and Practice. Volume 5, Issue 2, June 2011, 132–143, <https://doi.org/10.1093/police/par024>

18 Hollandiában is teret nyert ez a szemlélet l. erről bővebben: RIENKS R. (2015) *Predictive Policing: Taking a chance for a safer future*. https://issuu.com/rutgerrienks/docs/predictive_policing_rienks_uk (letöltve: 2016. június 24.) <http://www.policemag.com/channel/technology/articles/2015/06/predictive-policing-seeing-the-future.aspx>

19 l. többek között erről az egyes elméletek és azok elemzése alapján készült beavatkozási módokat: HIRSCHFIELD, Alex: *Analysis for intervention*. In: Newborn, Tim (ed.): *Handbook of Policing* i. m., 629–673., 634.

20 l. erről még egy 2016. májusi cikket: <http://www.theverge.com/2016/5/4/11583204/official-police-business-predictive-policing-paper>

21 HARMATI Barbara – SZABÓ Imre: *A prediktív rendszet és az automatizált igazságszolgáltatás*. Belügyi Szemle, 2020. (68. évf.) 5. sz. 23–37., valamint Jorn van Rij tanulmányában összegzi, hogy milyen módon alkalmazható ez a módszer az emberkereskedelem esetében: RIJ J., McALISTER R. (2020) *Using Criminal Routines and Techniques to Predict and Prevent the Sexual Exploitation of Eastern-European Women*

Az iratelemzés tapasztalatairól

A kutatásunk szempontjából az eljárás indulása érdekes, amelyet a korábbi, igen alacsony esetszám alapján kevésbé lehetett elemezni.

2022-ben azonban nagyobb esetszámmal találkoztunk, így a kutatás fő célja az lett, hogy az iratok alapján feltárjuk a nyomozati munkát, és bemutassuk a megyék közti különbségeket. Az eljárás kezdeti szakaszára fókuszáltunk, azt vizsgálva, hogy történt-e változás a nyomozati munkában, illetve, hogy a rendőri-ügyészi munka hogyan tud egymásra épülve még hatékonyabbá, eredményesebbé válni.

2019-2021 között regisztrált ügyek listájának lekérését követően 64 iratszám állt rendelkezésre. Ezen 64 ügyből 3 esetben előkészítő eljárást követően, 41 esetben feljelentésre, míg 20-ban hivatalból indult az eljárás.

A 64 ügyiratban csupán két esetben történt megszüntetés, a többiben vádemelésre került sor.

A 64 ügyirat számból összevonásokat követően 51 ügyészségi házi iratot kértünk az Intézetbe 2022 tavaszán, amelyek közül 41 érkezett az OKRI-ba. A beérkezett iratok mindegyike szexuális célú kizsákmányolást, a prostitúciós tevékenységhez kapcsolódó bűncselekményeket tartalmazott.

Az iratokat egy adatlap segítségével dolgoztuk fel, amelyen az ügyiratra, az elkövetőre, a sértettre, az eljárásra, a bűncselekményre és a jogkövetkezményre vonatkozó adatokat rögzítettük.

Ezek mellett a kutatási kérdések az alábbiak voltak:

- A COVID-19 világjárvány hatása érezhető-e már ezekben a bűncselekményekben?
- Volt-e előkészítő eljárás?
- Proaktivitás jellemezte-e a rendőri munkát?
- Melyek voltak az eljárások során a legfontosabb kihívások ügyészi szempontból?

A pandémia megjelenése a vizsgált ügyekben

A vizsgált ügyek többsége 2017-ben és 2018-ban valósult meg, csupán hét ügyben követték el a szexuális kizsákmányolást 2020. március 16-át követően. (pl.: Hajdú-Bihar Megyei Főügyészség 725/2020 vagy a Fejér Megyei Főügyészség 497/2020 számú iratában szereplő bűncselekmény a COVID-19 világjárvány második hullámában valósult meg.)

in Western Europe. In: Winterdyk J., Jones J. (eds) The Palgrave International Handbook of Human Trafficking, Palgrave Macmillan, Cham. 1689–1708.

Az előkészítő eljárásról²²

A kriminálstatisztikai adatok a feldolgozott iratokhoz képest több információval szolgálnak: az ENYÜBS-ben²³ regisztrált emberkereskedelmes bűncselekmények esetében 2019 óta 34-ről 24-re csökkent a feljelentés alapján indult ügyek száma, ezzel párhuzamosan a hivatalból, valamint az előkészítő eljárást követően indított ügyek száma és az összeshez képesti aránya jelentősen nőtt (2021-ben már 47%-uk előkészítő eljárást követően, 26 %-uk hivatalból indult).

Ez arra enged következtetni, hogy a rendőrök sokkal proaktívabbak lettek, hiszen az előkészítő eljárást követően, illetve a hivatalból induló ügyek aránya jelentősen változott. Sőt, szinte alig történt megszüntetés a statisztikai adatok alapján, amely szintén egy pozitív előrelépés a 2019 előtti időszakhoz képest.

Az előkészítő eljárásról röviden: a Be. 31. § (1) alapján a nyomozó hatóság a bűncselekmények felderítése érdekében előkészítő eljárást és nyomozást végez. (2) A nyomozó hatóság az előkészítő eljárás és a felderítés során önállóan, a vizsgálat során az ügyészség irányításával jár el. Az előkészítő eljárás célját és eszközeit a Be. 339. §-341. §-ig szabályozza.

Az ügyési tapasztalatok alapján elmondható: a bizonyítási nehézségekkel összefüggésben az emberkereskedelmi tárgyú ügyekben megnőtt az előkészítő eljárás jelentősége. A büntetőeljárás megindítása előtt az előkészítő eljárás eredményeként beszerzett bizonyítékok nagymértékben segítik a bizonyítást és a tanúk befolyásolása esetén perdöntő bizonyítékot jelenthetnek, sőt indokolatlanná tehetik a tanúk utólagos befolyásolását, így sajátos „áldozatvédelmi” szerepet is betölthetnek.

Proaktivitás

Az OKRI-ban vizsgált iratok esetében a proaktivitás kevésbé volt érzékelhető: 41 ügyből 6 esetében volt előkészítő eljárás, de ezek az eljárások jellemzően 2018-ban és 2019-ben indultak.

A korábban említett Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Főügyészség B. 142/2019-es iratában a rendőri munka olyan alapos, körültekintő és proaktív volt, hogy mindenképpen külön kiemelésre érdemes. Ebben az ügyben a nyomozó Facebook profilok segítségével tudta azonosítani az elkövetői kört, amely elég adatokat szolgáltatott az előkészítő eljárás indításához.²⁴

22 I. erről bővebben: FANTOLY Zsanett: *Az előkészítő eljárás és a nyomozás feladatai a bünfelderítésben és a bizonyításban*. Rendőrségi tanulmányok, 2021. (4. évf.) 1. sz. 22–42. és ÜVEGES Eszter Anna: *Magánszféra kontra közérdek. Az előkészítő eljárás alkotmányos aggályai*. Belügyi Szemle 2019. (67. évf.) 6. sz. 43–58.

23 ENYÜBS: Egységes Nyomozó hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika

24 Az ügygel kapcsolatban a vádat képviselő ügyésszel, dr. Borsodi-Buss Emesével interjút is készítettem,

Legnagyobb kihívások a feldolgozott iratokban ügyészi szempontból²⁵

1. A sértett

Az emberkereskedelem miatt indult eljárások során az egyik fő kihívás a jogalkalmazók számára a sértettel való együttműködés. A sértett ezekben az ügyekben rendkívül sok információval rendelkezik, azonban sok helyütt szó volt már arról, hogy a saját áldozati szerepét nem ismeri fel²⁶, nem tárja fel a teljes történetet, sok esetben elfedve az általa megvalósított esetleges bűncselekményeket. (Ez jellemzően arra vezethető vissza, hogy önmagát sem tekinti áldozatnak és nem is érti, mit várhat egy büntetőeljárástól, emberkereskedelem áldozataként milyen ellátásra jogosult.²⁷)

A sértettek egy része már a bűncselekmények előtt sem volt olyan mentális és/vagy kognitív állapotban, hogy egy büntetőeljárásban, egy kihallgatáson megbízhatóan részt tudjon venni, az állapotán csak rontottak a megvalósított cselekmények során elszenvedett fizikai és lelki traumák.²⁸ A jogalkalmazóknak ezeket a nehézségeket mindenképpen ismerniük, tudniuk kell, fel kell készülniük arra, hogy a sértett nem tud összefüggően, érdemi adatokkal szolgálni, túloz, kihagy eseményeket, részleteket, amelyek a traumákból is fakadó következmények.²⁹ A rendőrök és ügyészek számára az áldozathibáztatás-bélyeg elkerülése miatt is szükséges ezen körülmények ismerete, ugyanakkor tagadhatatlan éppen ezekből adódóan, hogy nehézséget jelent a jogalkalmazók együttműködése a sértettel.

A sértettek gyakran a feljelentés megtétele vagy első alkalommal való kihallgatásukat követően elérhetetlenné válnak, és sok esetben kiemelt figyelmet fordít a nyomozó hatóság arra, hogy az első alkalommal történő sértetti kihallgatást követően folytatólagosan már ne

amelyet ezúton is köszönök. Az eljárás jelenleg tárgyalási szakaszban van.

25 Ezúton is köszönöm a számunkra megküldött gyakorlati problémákat, amelyek kiegészítették a saját észrevételeimet.

26 pl. SEBESTYÉN Árpád (2020): *Az emberkereskedelem pszichológiai mozgatórugói*. Traumaközpont Közhasznú Nonprofit Kft. <https://traumakozpont.hu/wp-content/uploads/2020/08/az-emberkereskedelem-pszichologiai-mozgatorugoi.pdf>

27 <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/aldozatsegito-szolgalat>

28 Erről l. SEBESTYÉN Árpád (2020): *Az emberkereskedelem pszichológiai mozgatórugói*. Traumaközpont Közhasznú Nonprofit Kft. <https://traumakozpont.hu/wp-content/uploads/2020/08/az-emberkereskedelem-pszichologiai-mozgatorugoi.pdf>

29 Az amerikai rendőröknek készült útmutató, képzés az áldozatközpontúság erősítése érdekében l. FARRELL, Amy – DANK, Meredith – DE VRIES, Ieke – KAFAFIAN, Matthew – HUGHES, Andrea – LOCKWOOD, Sarah: *Failing Victims? Challenges of the Police Response to Human Trafficking*. Criminology and Public Policy, vol. 18, iss. 3, 2019. 649–673.

kelljen őket nyilatkoztatni. Ennek ellenére előfordulhat, hogy szükséges a nyomozás során beszerzett egyéb adatok, bizonyítékok tartalmára tekintettel – főként a gyanúsított védekezések miatt – ellenőrizni, hogy vallomásuk hihető-e, életszerű-e, az egyéb bizonyítékokkal összhangban áll-e, mivel az eredmény nyomozás befejezése és a vádemelés szempontjából ez elengedhetetlen.

Emiatt a sértettek ismételt kihallgatása szükséges, megtalálásukban az ún. védett házak és a krízisközpontok által felállított tartózkodási helyek nagy segítséget nyújtanak. (Nagyon fontos, hogy mind a rendőrök, mind az ügyészek ismerjék a védett szállásokat – és az OKIT-ot –, azok elérhetőségét és azt, hogy milyen módon lehet segítséget kérni tőlük.³⁰)

A feldolgozott iratokban jellemzően a prostitúció körüli bűncselekmények fordultak elő, ezekben az ügyekben a sértett prostituáltak és futtatóik közötti – gyakran akár már a megindult büntetőeljárás ideje alatt is – többször változó viszony figyelhető meg. Az emiatt változó vallomások adott esetben a tanúk szavahihetőségével – és így a bizonyíték értékelhetőségével – kapcsolatban gyakran nehézséget okoznak a jogalkalmazóknak. (A munka célú kizsákmányolás eseteiben ez sokkal rejtettebb, így nehezebb a bizonyítás is, hiszen a kapcsolati erőszakhoz hasonlóan a házi szolgaság is a négy fal között megvalósuló, hosszú ideig tartó bűncselekmény.)

A sértett együttműködését számos körülmény befolyásolhatja, amely az eljárásban való szerepére is hatással van/lehet:

- Az eljárás során tanúként bevont vagy bevonni kívánt prostituáltak – akár újabb külföldi munkavégzés miatt – eltűnnek a hatóság látóköréből, kihallgatásuk, illetve folytatólagos kihallgatásuk nehézkessé vagy lehetetlenné válik.
- A *gyermekvédelmi intézményekből szökött* kiskorúak prostitúcióra kényszerítése esetén a sértettek a büntetőeljárás megindítását követően időlegesen ugyan visszakerülnek a gyermekvédelmi intézményekbe, de visszatartásukra alkalmas érdemi eszközök hiányában rövid idő alatt ismét megszöknek, így a bíróság előtti kihallgatásuk már rendszerint meghiúsul (például: a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészség B. 1206/2017 vagy a Somogy Megyei Főügyészség B. 95/2020 számú iratokban).
- A felnőtt korú sértetteknek az őket prostitúcióra kényszerítő személyek által biztosított lakáson kívül rendszerint *nincs állandó lakóhelyük*, vagy az ország területének teljesen más részeiről származnak, így az eljárás során felkutatásuk rendkívül időigényes, olykor gya-

30 Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat (OKIT): 36 80 20 55 20 szám ingyenesen a nap 24 órájában hívható. Államilag támogatott védett házakat a Baptista Szeretetszolgálat (<https://www.baptistasegely.hu/emberkereskedelem-elleni-kuzdelem/emberkereskedelem-elleni-kuzdelem-ek>), és a Lehetőség Családoknak 2005 Alapítvány (<http://lehetosegmozar.hu/>) tart fenn.

korlatilag lehetetlen. Az elkövetők gyakran „utaztatják” a sértetteket az országon belül, vagy a sértetteket rotációs jelleggel egy idő után külföldre (rendszerint Ausztriába, Svájcba, Németországba) viszik. A nyereség maximalizálása mellett abból a célból is, hogy a sértettek ne alakíthassanak ki személyes kapcsolatokat, ne tudjanak megszökni (például: a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Főügyészség B. 142/2019 és a Somogy Megyei Főügyészség B. 282/2020 számú iratokban).

- A terheltek gyakran megkeresik és fenyegetésekkel, ígéretekkel megpróbálják rávenni a sértetteket a vallomásuk megváltoztatására. Ennek egyik formája, hogy érzelmi függőségbe vonják a sértetteket (ez az ún. loverboy módszer: szexuális kapcsolatot létesítenek velük, élettársi viszonyt ígérnek nekik).

- A sértettek a prostitúciós tevékenység folytatása során, vagy azzal összefüggésben maguk is szabálysértést vagy kisebb bűncselekményeket követnek el (ezek a jogellenes cselekményekre kényszerítés, az ún. egyéb célú kizsákmányolás körébe tartoznak, emiatt ezeket a sértetteket nem lehet felelősségre vonni).

- A sértett ismételten elhitte az elkövető őt megkereső családtagjának azt, hogy az elkövető szereti őt és gondoskodni fog róla, ezért úgy módosította a korábbi terhelő vallomását, hogy az általa megkeresett pénzt nem elvette tőle az elkövető, hanem ő adta neki oda önként megőrzésre, hogy azt tőle ne tudja valamelyik kliense ellopni.

- A sértett arra hivatkozással, hogy ő már új életet kezdett és családot alapított, „már nem emlékszik” a részletekre.

- Ha egy prostituált hierarchiában betöltött szerepe változik: a kezdeti kizsákmányolt helyzete után, áldozatból – legtöbbször az egyik elkövetővel kialakított érzelmi viszony miatt – maga is elkövetővé, tettessé vagy részessé válik. (Ez külön említendő és vizsgálendő, hiszen a női elkövetők aránya ebben a bűncselekményben különösen kiemelkedő.)

A feldolgozott iratokban kirajzolódott: a szexuális szolgáltatásért kapott pénz sok esetben teljes egészében az elkövetőhöz kerül. Ugyanakkor a bevétel átadása már többségében készpénzforgalom formájában történik, nagyon nehéz visszakövetni (korábban a Western Unionon, illetve egyéb pénzintézeteken keresztül utaltak a sértettek külföldről).³¹ Emiatt a terheltek büntetőjogi felelőssége az anyagi helyzetük alapján nem feltétlenül támasztható alá. (Általában valamely legális munkavállalás mellett végzik ezt a tevékenységet, így nem bizonyítható, hogy a bevételük bűncselekmény elkövetéséből származna.)

31 Ezzel kapcsolatban megemlítendő egy hollandiai új kezdeményezés, amely a proaktivitást kifejezetten a pénzmozgások nyomozásakor emeli ki az ún. PPP (köz- és magánszektor együttműködése) módszer alkalmazásával. Hangsúlyozva, hogy náluk is a készpénzforgalom jellemző a szexuális kizsákmányolásra, míg a munkacélúnál szinte mindig vannak bankszektorban is utánkövethető pénzügyi utalások. Erről l. bővebben: VAN VOORHOUT i. m.

A nyomozó hatóságoknak nehéz a sértettek kiszolgáltatott helyzetét vizsgálni, így az ügyész nyomozásfelügyeleti és nyomozásirányítási feladatköre meghatározó jelentőségűvé válik. A kiszolgáltatott helyzetben lévő sértettek általában diszfunkcionális családi környezetből származnak, nem egyszer maguk a családtagok sem szívesen működnek együtt a hatóságokkal, így ez is nagyon megnehezíti a kiszolgáltatott élethelyzet megállapítást.

A sértettek vizsgálatáról készült igazságügyi pszichológus szakértői vélemények emiatt nagyon fontos bizonyítékok ezekben az ügyekben, ugyanis rávilágítanak a gyakran még a sértettek által is titkolt körülményekre, amelyek a kiszolgáltatott élethelyzetet és adott esetben a gyanúsított kizsákmányolási célzatú magatartását is felfed(het)ik. A 2021. január 1-jén hatályba lépett Be.-módosítás komoly segítség a jogalkalmazóknak, a különleges bánásmódot igénylő sértettek kihallgatásánál lehetővé teszi speciális képzettséggel rendelkező *szaktanácsadó* jelenlétét, aki a kérdések feltevése során – figyelemmel természetesen a nyomozás érdekére és hatékonyságára is – kellő empátiával tud viszonyulni az ilyen sértettekhez.³²

A fentiekben összegezett tapasztalatok miatt szükséges, hogy a sértetti tanúvallomások mellett legyenek olyan objektív bizonyítékok is, amely a jogalkalmazók számára rendelkezésre állnak és amelyek egy részét leplezett eszközök igénybevételével lehet beszerezni.

2. Elhatárolási kérdések

A Legfőbb Ügyészség 2018 októberében a KSB 3771/2018/5-I-NF. 3889/2014/11-es számú iránymutatásában szolt először az emberkereskedelem esetében a kizsákmányolás és a kiszolgáltatott helyzet értelmezéséről, a kerítés bűncselekményétől való elhatárolásáról. A 2020. évi V. törvény ugyanakkor jelentősen módosította a Btk. 192. §-t, amelyről a Legfőbb Ügyészség által szervezett belső továbbképzéseken, illetve az Országos Rendőr-főkapitányság, valamint a Belügyminisztérium szakmai képzésein és tréningjein lehetett részletesebb tájékoztatást kapni.

A feldolgozott iratokban tapasztalt elhatárolási kérdések a további képzések és az új tényállás elemeit magyarázó, egységes álláspontot tükröző új legfőbb ügyészségi iránymutatás szükségességét vetik fel. Az emberkereskedelem bűncselekmény elkövetési magatartásai között megjelölt *rábírás* értelmezése és bizonyítása³³ szintén komoly probléma azokban

32 Erről l. bővebben NAGYGYÖR Csilla (2022): *A gyermekek kihallgatása a nyomozások során*. Belügyi Szemle 70(8), 1653–1670. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.8.5>

33 Ezzel kapcsolatban l. HUSZÁR Julianna (2022): *Emberkereskedelem újragondolva – a 2020. július 1-jén hatályba lépett rendelkezések hatékonysága ügyészi szemmel*. Belügyi Szemle 70(2), 305–325. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.2.5>, a bírói gyakorlatról: SOMOGYI Gábor (2022): *Betekintés a Kúria joggyakor-*

az ügyekben, ahol az elkövető gyakorlatilag semmiféle erőszakot, fenyegetést nem fejt ki a sértett irányába, például internet útján hirdet, jól fizető munkalehetőséget ajánlva, és a sértett a helyszínen szembesül a munka valóságos jellegével, és a szerzett jövedelmet vagy teljes egészében át kell adnia, vagy annak egy részéről le kell mondania. Ennél is nehezebb a bűncselekmény bizonyítása olyan esetben, amikor a sértett *önként* vállal szexuális jellegű munkát azért, mert erre reális választási lehetőség hiányában rákényszerül: elveszti a munkahelyét, kilakoltatják, a kapott csekély jövedelem olyan kevés a megélhetésre, hogy kénytelen ezt vállalni.

A jogalkalmazói gyakorlat még bizonyos szempontból kialakulatlan a tekintetben, hogy a *bordélyház üzemeltetésével*, fenntartásával elkövetett szexuális jellegű bűncselekményeket, illetve az üzletszerű kerítést pontosan mi határolja el az emberkereskedelem és kényszermunka büntetettől, mivel az egyes tényállásokban megtalálható elkövetési magatartások egy része hasonló.³⁴

A 2020. július elsejét követően az emberkereskedelem tényállása jelentős változáson ment keresztül, így egyes ügyekben felmerül, hogy melyik jogszabályi szövegezés kedvezőbb a terheltre nézve. A Somogy Megyei Főügyészség B.1492/2020. számú ügyében például a Btk. 192. § 2020. július elsejétől hatályos szövege alapján a vádlott vonatkozásában az új szabályozás volt a kedvezőbb, figyelemmel arra, hogy nem valósult meg halmazat, mivel több ember sérelmére történő elkövetés minősítő körülmény lett, továbbá az üzletszerűség kikerült a minősítő körülmények közül.³⁵

Ezekben az ügyekben a társtetteség kérdése is megemlítené: a joggyakorlat szerint társtettesek csak az értékesítési lánc azonos oldalán lévő személyek lehetnek, míg például az eladó és a vevő önálló tettesként valósíthatja meg a bűncselekményt.

3. A kizsákmányolásról

Az emberkereskedelem törvényi tényállását illetően 2013. július 1-je óta túlnyomórészt a *kizsákmányolás* megállapíthatóságát illetően merültek fel kérdések (sajnos ezen a 2020. évi V. törvény által életbe léptetett Btk. módosítás sem tudott érdemben változtatni).

lat-elemző munkacsoportjának munkájába. Belügyi Szemle 70(2), 345–362. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.2.7>, valamint BALOGH Krisztina – HUSZÁR Julianna – WINDT Szandra: *Rábírás és/vagy felajánlás, avagy az emberkereskedelem és a kiskorú veszélyeztetése kérdései.* Ügyészségi Szemle 2021/1. 44–59.

34 Például: Székesfehérvári Járási Ügyészség B. 4989/2017-es számú ügyében.

35 Ezáltal a régi szabályozás szerint a halmazatra is figyelemmel a felmerült büntetési tétel 5-22 év 6 hónap lett volna, míg a hatályos szabályozás szerint 5-15 évig terjedő szabadságvesztés.

Bár minden ügy egyedi és lehetnek a felsoroltakon túl más tevékenységek is, az alábbi feltételek fennállása esetén állapítható meg a (jellemzően szexuális) kizsákmányolás:

1. kontroll:

- a. fizikai (nem mehet el a sértett, amikor szeretne; ha megszökik a sértett, megkeresi, visszaviszi az elkövető, iratok elvétele);
- b. pszichikai: nincs lehetőség a munkáltatótól történő szabadulásra félelemből vagy érzelmi-gazdasági függőség miatt (fenyegetés, illetve erőszak alkalmazása az elvárt bevétel elmaradása esetén);
- c. addikciók kialakítása (illetve meglévő fenntartása): alkohol-, gyógyszer- vagy drogfüggőség (valamint kapcsolati függőség);
- d. a tarifákat az elkövető határozza meg, ő szerzi be és biztosítja a szexuális szolgáltatás nyújtásához szükséges eszközöket (óvszer, nedves törülköző, törölköző);

2. körülmények:

- a. általában embertelen bánásmód (éheztetés, orvosi ellátás, fürdés megtagadása);
- b. emberhez méltatlan elszállásolás (fűtés, víz hiánya), sokszor azonos ingatlanban, lakásban kell dolgozniuk, élniük;
- c. korlátlan munkaidő;

3. fizetség:

- a. hamis vagy félrevezető ígéret a munka elvégzéséért (pl. „szerelem, párkapcsolat” ígérete a prostitúciós tevékenység fejében);
- b. a bevételt a sértett nem tarthatja meg, vagy az jelentősen elmarad a tényleges ellenszolgáltatástól;
- c. a sértettnek „fizetnie” kell az ellátásért (ezt az összeget levonják a keresményéből).

4. Az eljárás elhúzódásáról

Az emberkereskedelemmel kapcsolatos eljárások során a jogalkalmazói tapasztalat az, hogy a sértettek csak a nyomozás kezdeti szakaszában működnek együtt a hatóságokkal, ám miután kikerülnek az elkövető hatalma alól, jelentősen visszaesik az együttműködési hajlandóságuk, vonakodnak megjelenni folytatólagos kihallgatásra, míg tárgyalásra általában elő kell őket vezetetni.³⁶ Sok esetben ez is hozzájárul ahhoz, hogy az ezen ügyekben indult eljárások elhúzódnak.³⁷

³⁶ Az iratokban számtalan esetben fordult elő. A Be. 116. § (1) b. pontja alapján az idézett rendbírsággal sújtható, ha az idézésre nem jelenik meg. A büntetőeljárásban, a szabálysértési eljárásban, valamint a büntetés-végrehajtás során elrendelt elővezetés és előállítás során felmerült költség megtérítésének részletes szabályairól szóló 39/2017. (XII. 29.) BM rendelet 2. § (1)-ba szabályozza az előállítás, elővezetés költségeit: a szolgálati gépkocsi igénybevételevel történő foganatosítása esetén 10 500 forint költségátalányt [és – szükség esetén – a (2) bekezdésben meghatározott további összegeket: azaz hatósági személyenként 2000 Ft/óra díjat]. Számos ügyben látható volt, hogy az idézésben is szereplő tájékoztatások ellenére a (sértett) tanúkat elő kellett vezetni, amelyért a 10 500Ft-ot meg kellett fizetniük.

³⁷ Természetesen az elkövető is sokszor tűnik el a hatóságok szeme elől: például a Borsod-Abaúj-Zemplén

Gyakori eset, hogy a letartóztatásba kerülő elkövető családtagjai megkeresik a sértetteket, akiket rábeszéléssel és/vagy pénz ígéretével rávesznek arra, hogy módosítsák korábbi terhelő vallomásaikat. Miután ezt megteszik, a folytatólagos tanúkihallgatáson az ügyek némelyikében a nyomozó hatóságnak feltárják az őket ért befolyásolást.

Emellett, az ügyészek tapasztalatai alapján számos ügyben tetten érhető az, hogy a nyomozó hatóság a kezdeti hatékony és gyors intézkedések után hamar elveszíti lendületét, és az egyébként is bonyolult bizonyítást igénylő nyomozások indokolatlanul lelassulnak, annak ellenére, hogy a nyomozó hatóságok konkrét ügyészi utasításokat kapnak az ügyek gyors intézésére. Az időmúlás pedig jelentősen gyengíti a bizonyítékokat, mivel a később bevont tanúk esetleg az elkövető vagy hozzá tartozó kör időközbeni ráhatására, illetve csak egyszerűen a cselekmény óta eltelt hosszabb időre tekintettel nem vagy nem megfelelő részletességgel tudnak vallomást tenni.

Összegzés

A rendőri és az ügyészi munka a büntetőeljárásban egymásra épül, az ügyésznek ismernie kell azokat a módszereket, lehetőségeket, amelyeket a rendőrök alkalmazhatnak, amelyek a nyomozati, vizsgálati munkát hatékonyabbá, az eljárást eredményesebbé tehetik. Az emberkereskedelmes ügyekben a rendőri poraktivitás, a jelenség összetettségének ismerete, a sértetti hozzáállás, a traumatizált személyiségjegyek felismerése és megértése, esetleg segítő bevonása mind hozzájárulhat az ügy sikeres befejezéséhez.

Az emberkereskedelem elleni fellépés során a felderítés, az eset hatóságok tudomására jutása az egyik legfontosabb. Ugyanakkor egyértelmű, hogy a szexuális (és a munka) célú kizsákmányolás cselekményeit magában foglaló büntetőeljárások „bizonyítékszegények”, elsősorban a személyi bizonyítékok, azon belül is a sértetti vallomások állnak rendelkezésre. Az, hogy a sértett mennyire együttműködő, attól is függ, hogy milyen légkörben zajlik az első kihallgatása. Ez az eljáró rendőrök felkészültségén, érzékenységén (is) múlik. A sértettel történő együttműködési nehézségek miatt felértékelődik az első nyomozó hatósági kihallgatás szerepe, ekkor kell a lehető legtöbb információt beszerezni a sértettől, mivel lehet, hogy az később már nem lesz pótolható. Erre tekintettel a jogalkalmazókat

Megyei Főügyészség 202/2019-es számú ügyében a 2014-ben megvalósított bűncselekmények miatt indult eljárást egy időre fel kellett függeszteni, mert a gyanúsított ismeretlen helyen tartózkodott, és elfogatóparancsot adtak ki ellene. Végül 2019. augusztus 28-án fogták el Németországban az elkövetőt, ezt követően folytatódott az eljárás. De a bűncselekmény elkövetésekor 14-17 év közötti sértettek számára ez a továbblépést nehezíti, hiszen 2022 nyarán még nem született jogerős ítélet. Ugyanakkor megemlítenéd: a vizsgált 41 iratból számos még folyamatban van, így a feldolgozott iratokban az eljárások hosszát rögzítettük, de azok az alacsony esetszám miatt félrevezetőek lehetnek.

fel kell készíteni az ilyen ügyekben a sértettel folytatandó empatikus kommunikációra, egyúttal arra, hogy ilyen ügyekben a megfelelő felkészültséggel bíró kihallgató végezze a kihallgatást, aki tisztában van a nemzetközi gyakorlatban célravezetőnek bizonyuló kihallgatási taktikákkal, módszerekkel. Emellett ezekben az ügyekben törekedni kell minél több objektív bizonyíték beszerzésére, a leplezett eszközök alkalmazására.

Az ügyek számának növekedése, az áldozatok felderítése az egyik legfontosabb nemzetközi elvárás hazánkkal szemben (is). Ehhez a helyi közösség erősítése, az információ-áramlás, az odafigyelés, az értékelő-elemző munka alkalmazása is jelentősen hozzájárulna. Ebben viszont a rendőrségnek is szerepe van, ahogy abban is, hogy a proaktivitást erősítse ezekben az ügyekben.

A VÁLLALATI COMPLIANCE HATÁSA A JOGI SZANKCIÓK FELÉ – ÚTON EGY KOHERENS SZANKCIÓRENDSZER FELÉ

KONFERENCIA

Az Alexander von Humboldt Alapítvány támogatásával több részben valósul meg az a Heidelbergi Egyemmel közös partnerségi projekt, melynek III. nemzetközi konferenciáját a Miskolci Egyetemen rendezték 2022. október 17-én „A vállalati Compliance hatása a jogi szankciók felé” címmel. A konferencia alcíme: „Úton egy koherens szankciórendszer felé”.

A rendezvény előadásai a fenti témát járták körül, öt szekcióra bontva. Ezek az alábbi címeket kapták:

- A jogi személyekkel szembeni szankciók kialakítása a jogállamban
- A magánszemélyek és a szakszervezetek elleni szankciók mint a vállalati bűnözés elleni összehangolt rendszerek
- Compliance az intra- és interdiszciplináris diskurzusban I.
- Compliance az intra- és interdiszciplináris diskurzusban II.
- A konferencia eredményeinek összefoglalása

A konferencia megnyitására a Miskolci Egyetemről Dr. Varga Zoltán tudományos és nemzetközi dékánhelyettest, a Heidelbergi Egyetemről pedig prof. Dr. Dr. h.c. Gerhard Dannecker projektvezetőt kérték fel. Utóbbi tartotta a konferencia nyitó előadását is az első szekcióban „A Compliance (megfelelés) mint a büntetőjogi, közigazgatási és polgári jogi szankciók elkerülését célzó stratégia” címmel. Az első szekció moderátora is Gerhard Dannecker volt. Őt követte dr. Tóth András, a Gazdasági Versenyhivatal elnökhelyettese, illetve a Versenytanács elnöke. Előadásának címe: „Szankciók a kartelljogban – összehangolt, modellértékű rendszer?” Prof. Dr. Jacsó Judit tanszékvezető (Miskolci Egyetem ÁJK) az előzetes és utólagos Compliance intézkedések hatására tért ki mind a két országban, Magyarországon és Németországban is. A hozzászólásokat követően köszöntőt mondott Dr. Steffen Mehlich osztályvezető (Támogatási és Hálózati Osztály, Alexander von Humboldt Alapítvány).

A második szekciót Dr. Sántha Ferenc egyetemi docens (Miskolci Egyetem ÁJK) előadásával kezdték, amit Dr. Udvarhelyi Bence PhD (Miskolci Egyetem ÁJK) olvasott fel »A jogi személyekkel szembeni büntetőjogi szankciók és a „NE BIS IN IDEM”-ből eredő korlátok« címmel, prof. Dr. Robert Kert tanszékvezető (Bécsi Gazdaságtudományi Egyetem) pedig a koronatanúkra és a WHISTLEBLOWING-ra vonatkozó szabályokra tért ki. Gerhard Dannecker ebben a szekcióban is szerepet kapott, előadásának címe: »Az angol-amerikai modellen alapuló büntetési irányelvek bevezetése?» volt. Ezt a szekciót prof. Dr. Farkas Ákos vezette (Miskolci Egyetem).

A harmadik szekció Fabian Herrmann bűnügyi tanácsos (Offenburgi Rendőrkapitányság, Offenburgi Bűnügyi Rendőrigazgatóság, 5. bűnügyi vizsgálati osztály) előadásával kezdődött, amit dr. Halász Csenge (Miskolci Egyetem ÁJK) olvasott fel »A kriptoeszközökkel való visszaélés és a bűnözés, különös tekintettel a pénzmosásra« címmel. Prof. Dr. Monika Bobbert tanszékvezető (Westfáliai Wilhelms Egyetem Münster) »Klinikai etikai konzultáció – Compliance az egészségügyi ágazatban« címmel tartott előadást. A szekció záró előadását »Compliance a kartelljogban« címmel prof. Dr. Barta Judit tanszékvezető (Miskolci Egyetem) tartotta. A szekció moderátora prof. Dr. Jacsó Judit volt.

A negyedik szekciót Dr. Udvarhelyi Bence adjunktus (Miskolci Egyetem ÁJK) nyitotta, előadásának címe: »Compliance és az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme«. Őt követte közös előadással Dr. Tóth Hilda egyetemi docens (Miskolci Egyetem) és Dr. Szekeres Bernadett adjunktus (Miskolci Egyetem), akik a belső vizsgálatról beszéltek munkajogi perspektívából. A szekciót Csemáné Dr. Váradi Erika (Miskolci Egyetem) vezette.

Az ötödik szekció a konferencia eredményeinek összefoglalásáról szólt, amire Robert Kertet kérték fel. Előadásának címe: »Összefoglalás és kilátások: Az egyéni és a szervezeti szankciók összehangolt rendszerének lehetőségei«. A konferencia záró előadásait prof. Dr. Jacsó Judit és prof. Dr. Dr. h.c. Gerhard Dannecker tartották. Ennek a szekciónak a moderátora prof. Dr. Róth Erika (Miskolci Egyetem) volt.

NÁNÁSI GÁBOR¹

A KISSVÁBHEGYI BÍRÓI ÉS ÜGYÉSZI VILLATELEP

1. Bevezetés

A budapesti Kissvábhegyen, az Istenhegyi út közelében sétálva a járókelő, különösen, aki jogász végzettségű, több olyan utcánévvel is találkozhat, mint például Csemegi, Ráth György vagy Ügyész utca, melyek térben és időben szorosan kapcsolódnak egymáshoz. Mindez azonban nem véletlenül alakult így, hanem egy teljesen tudatos, ugyanakkor mind a főváros, mind a magyar jogászi társadalom életében egyedinek mondható kezdeményezésnek köszönhető. Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület (a továbbiakban: OBÜE) ugyanis a 20. század elején bírói, ügyészi háztelepet, villatelepet építtetett a Kissvábhegyre, amely egykor az egyesület bérházát és internátusát is magában foglalta.

Az OBÜE szerette volna, ha a vidéki osztályai is hasonló vállalkozásba kezdenek.² Ez azonban alapvetően az első világháború és annak következményei miatt nem sikerült.

A Kissvábhegyen felépült villatelep már a korabeli sajtó, illetve az uralkodó, I. Ferenc József elismerését is kivívta. Az elkészült villatelepről készült beszámolók és fotók alapján dr. Siklóssy László megállapítása a Kissvábhegyre és azon belül a bírói, ügyészi villatelepre is tökéletesen illik, mely szerint „*soha még hegy úgy felfelé nem bukott, mint a Svábhegy tette*”.³

A bírói és ügyészi kar közös építészeti, kulturális öröksége a villatelep. Milyen körülmények között és miért építtetett az OBÜE alapvetően lakhatás céljára szolgáló épületeket a Kissvábhegyen? Hogyan alakult a villatelep sorsa? Kik voltak azok a személyek, akiknek ezt a városképileg is jelentős beruházást köszönhetjük?

Többek között e kérdések körbejárása mellett a dolgozatban bemutatom a bírói, ügyészi háztelep kialakulását és történetét a második világháborúval bezárólag.

1 Dr. Nánási Gábor ügyész, Budakörnyéki Járási Ügészség

2 Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Értesítője, 1911. október 27-i száma, 179.

3 DR. SIKLÓSSY László: *Svábhegy*, Svábhegyi Egyesület, Budapest, 1929., 137.

2. A bírói, ügyészi villatelep kialakulásához vezető út

A 19-20. század fordulóján a bírák és ügyészek javadalmazásának javítása iránti törekvések következtében került sor az igazságügyben dolgozók összefogására, amely az OBÜE-nek mint érdekképviseleti szervnek az 1907-es megalakulásához vezetett. Az egyesület működését ténylegesen 1908-ban kezdte meg Grecsák Károly kúriai bíró elnöksége mellett.⁴

Az OBÜE a kezdetektől fogva arra törekedett, hogy jóléti intézményeket hozzon létre, a tagság gyermekei számára internátusokat létesítsen, illetve a lakáspénzből történő törlesztéssel családi házakat építtessen elsősorban Budapesten, majd vidéken.⁵ Az egyesület ugyanis feladatának tekintette „a bírói és ügyészi kar szellemi és anyagi érdekeinek” megóvását és előmozdítását is.⁶

Bárczy István

Az egyesület olyan időszakban jött létre és kezdte meg működését, amikor a korabeli Magyarország kedvező anyagi helyzetben volt, számos igazságügyi célt szolgáló épületet építtetett az állam.⁷ Ezen békés, gyarapodó időszakban az OBÜE reális lehetőségnek látta a tagjai számára az igazságügyi alkalmazottakhoz méltó lakhatás biztosítását, az egyesületi tagság fővárosban tanuló gyermekei számára pedig a megfelelő, modern színvonalú elhelyezést. Grecsák Károly ezért már 1909-ben kérelemmel fordult a főváros törvényhatóságához, hogy egy, a főváros tulajdonában álló telek ingyenes átengedése vagy egy nagyobb összegű segély adományozása révén támogassák az internátus és az

4 NÁNÁSI László: *A magyar királyi ügyészség története 1871-1945*, Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2011., 153–154.

Grecsák Károly (Versec, 1854 – Budapest, 1924) országgyűlési képviselő (1881–1891), ítélőtáblai, majd kúriai bíró (1891–1917), igazságügyi államtitkár (1917), igazságügy-miniszter (1917–1918), ügyvéd (1881 előtt és 1918 után), KENYERES Ágnes (főszerk.): *Magyar életrajzi lexikon A-Z*, www.arcanum.hu

5 MÉSZÁROS Lajos: *Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület huszonöt éves története (1907-1932)*, Országos Bírói és Ügyészi Egyesület, Budapest, 1932., 63., 71., 87.; *Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Értesítője*, 1909. október 29-i száma, 6., NÁNÁSI L.: *A királyi ügyészség* i. m. 154.

6 A Jog 1908. május 24-i száma, 176.

7 Ekkoriban épült például az egi igazságügyi palota (1906–1908), a balassagyarmati (1911–1912), a sátorlajújhelyi (1901–1906) vagy a nagybecskereki (1908) törvényszéki palota. DR. BARTALOS József – DR. SZOMBATH Tibor – HALÁSZ Tamás (szerk.): *Bíróságok, igazságügyi paloták régi képeslapokon*. Kapolcs, Agenda Natura., 2013., 69., 97., 155. és 183.

egyesületi székház felépítését. Az egyesület 1910-re pedig akkora saját tőkét halmozott fel a tagdíjakból és az adományokból, hogy már reálisan számolhatott a budapesti ingatlan-szerzéssel és ott székház-, illetve internátusépítéssel.⁸

Az egyesület elnöke, Grecsák Károly és a főtitkára, Márkus Dezső kúriai bírák agilis szervező munkájuk során Budapest akkori polgármesterében, Bárczy Istvánban, a Fővárosi Közmunkák Tanácsában, illetve a kormányzatnál is nagylelkű támogatókra találtak.⁹

Bárczy István 1906-os hivatalba lépésétől fő feladatának tekintette ugyanis a főváros lakáshelyzetének javítását. Ennek keretében tervszerű és határozott várospolitikát folytatott, így 1909 és 1913 között 6120 kislakás épült elsősorban telepeken, kisebb részben bérházakban.¹⁰ Kifejezetten támogatta továbbá a telepszerű lakásépítéseket, melyből tizenhét létesült a polgármestersége első néhány évében.¹¹

A telepszerű lakásépítés, a villatelek létrehozásának gondolata a 20. század elején igen népszerű volt Európában, elsősorban Hollandiában és Angliában.¹² Magyarországon az első ilyen jellegű építkezés a bírói és ügyészi villatelep volt. Ugyan nem villatelepként, hanem lakótelepként, de néhány évvel később szintén Bárczy István támogatása mellett jött létre például a kispesti Wekerle-telep vagy az óbudai gázgyári kolónia is. Az OBÜE magánkezdeményezése nyomán a villatelep jelentős önkormányzati támogatással, a Pesti Hazai Takarékpénztár és a Magyar Jelzáloghitelbank finanszírozása mellett jöhetett létre.¹³

A fővárosi helyszín kiválasztására az egyesület 1910-1918. közötti titkárának, Ráth-Végh Istvánnak a visszaemlékezései szerint Grecsák Károly döntése nyomán került sor.¹⁴

Grecsák Károly a Kissvábhegy déli, délkeleti lejtőjén, az akkor még Budapest I. kerületéhez tartozó területen a leendő telep helyszínét a mai Ráth György utcában és mellékutcaiban

8 MÉSZÁROS L.: *Egyesület története* i. m. 217.

9 Márkus Dezső (Paks, 1862 – Budapest, 1912) igazságügy minisztériumba beosztott bíró (1894–1910), kúriai bíró (1911-től), Bárczy István (Pest, 1866 – Budapest, 1943) Budapest polgármestere (1906–1917), Budapest főpolgármestere (1917–1918), igazságügyi miniszter (1919–1920), főrendiházi tag, KENYERES Á.: *Lexikon* www.arcanum.hu

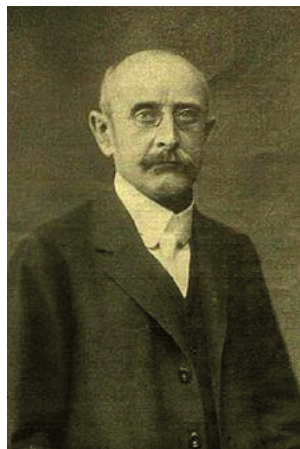
10 GERGELY Katalin: *Lakóhely és életminőség a századfordulón*, Tanulmányok Budapest múltjából XXVIII. (szerk.: Szvoboda Dománszky Gabriella), Budapesti Történeti Múzeum, Budapest, 1999., 295.

11 KOCIS János Balázs: *A kertváros a századforduló Budapestjén: A Bírák és Ügyészek Telepe* (A 2004. október 24-i, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Szociológia és Kommunikáció Tanszék húsz éves fennállásának alkalmából rendezett konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata) 2015. 5. és GERGELY K. *Lakóhely és életminőség* i. m. 295–296.

12 DERCSÉNYI Balázs: *Árkay Aladár*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967., 12.

13 Az első ilyen jellegű megbízás kapcsán lásd DERCSÉNYI B.: *Árkay* i. m. 12.

14 Ráth-Végh István (1909-ig Ráth István; Budapest, 1870 – Budapest, 1959) büntető bíró (1921 előtt), ügyvéd (1921–1934), művelődéstörténeti szakíró, KENYERES Á.: *Lexikon* www.arcanum.hu

Grecsák Károly

találta meg, amikor „magános sétái közben fölfedezte a Birsalma-utca eldugott vízmosásait, melyek valami sajátos véletlen folytán kikerülték az emberek figyelmét”.¹⁵ Akkoriban „az utolsó beépített rész a Kékgolyó utcáig terjedt, melyet a Swatzer szanatórium”, a jelenlegi onkológiai intézet uralt.¹⁶ Pedig a leendő villatelep nagyon közel feküdt az akkor már évtizedek óta működő Déli pályaudvarhoz, illetve a már létező Széll Kálmán térhez. Ennek ellenére a 20. század elején semmi nyomuk nem volt a részben még ma is látható épületeknek. Grecsák Károly és az OBÜE érdeme, hogy felismerték a területben rejlő lehetőséget, s még idejében megszerezték a Kissvábhegyen összesen tízezer négyzetmétert kifejezetten olcsó áron. Az olcsóság oka az volt, hogy a korábban szőlőtermesztéssel foglalkozó tulajdonosok szabadulni akartak a földjeiktől.¹⁷

A területet ugyanis sokáig szőlő, illetve annak kipusztulása után sűrű bozótos borította, azt még vízmosások tarkították, az még – Ráth-Végh István szófordulatával élve – vadon volt.¹⁸ A kedvező fekvésű, a Várra kilátást biztosító helyszín ráadásul 1893-ig nyaralóövezetként volt nyilvántartva, azt csak akkor sorolták át lakóövezetté. Ez az átsorolás azonban lehetővé tette a villatelep megépítését.¹⁹

A villatelep két össze nem függő részből áll a mai Ráth György, Tóth Lőrinc, Határőr utcák, illetve az Istenhegyi út között. Az alsó terület a Kékgolyó utca fölött, a mai Ráth György utcában (az akkori Birsalma utcában) a 18. számtól a 34. számig, illetve a Tóth Lőrinc utcában és a mai Székács utcában 15 telekből állt. Az itt felépült villák általában két lakásból álltak. A háztelep felső része a Ráth György, Csaba utca, Határőr út (akkoriban Hieronymi út), a mai Goldmark Károly, illetve Csemegi utcák által körbehatárolt 31 kisebb telket foglalta magába. A felső részen található villák egy-egy család számára épültek. Ezen

15 MÉSZÁROS L.: *Egyesület története* i. m. 120.

16 RÁTH-VÉGH Istvánné: *Férjem története*, Gondolat, Budapest, 1970., 46.

17 BUDAI Kriszta: *De hol vannak a puttók?* <https://kultura.hu/de-hol-vannak-a-puttok/> (2020. december 14.), DR. SIKLÓSSY L.: *Svábhegy* i. m. 137–138.

18 MÉSZÁROS L.: *Egyesület története* i. m. 121.

19 ROSCH Gábor: *Hegyvidéki épületek*, Hegyvidék Lapkiadó, 2004., 35.

kisebb terület belső részét a Karap utca megnyitásával tették elérhetővé.²⁰ A két rész közötti területet azonban az egyesület nem tudta megvásárolni.

A Kissvábhegy részlete, előtérben a Déli pályaudvarral, 1870 előtt

A Bárczy István által vezetett főváros mind az építési szabályozás révén, mind anyagilag támogatta a beruházást. A polgármester házépítési terveit pedig teljes egészében támogatta a Fővárosi Közmunkák Tanácsa is.

Az egyesület, amint megszerezte az építkezésre szánt területet, azt is elérte a Fővárosi Közmunkák Tanácsánál és a főváros törvényhatóságánál, hogy a területre eredetileg engedélyezett, háromszáz négyszögölből, azaz eznégyszáznegyven négyzetméterben meghatározott minimális teleknagyságot százötven négyszögöles, azaz ötszáznegyven négyzetméteres parcellákra módosítsa.²¹

Az egyesület 1909-ben a főváros törvényhatóságához benyújtott kérelmének 1910-re lett eredménye. Az egyesület 1910. október 15. napján, Győrben tartott közgyűlésén Grecsák Károly ugyanis tájékoztatta a megjelenteket a főváros által nyújtott 30 000 Korona segélyről, egyúttal azt is közölte, hogy az összeg birtokában a Birsalma utcában megfelelő telket

20 ROSCH G.: *Hegyvidéki épületek* i. m. 35. és KOCsis K.: *Lakóhely és életminőség* i. m. 5.

21 Fővárosi Közlöny 1910. évi 91. száma, 2139., Az Országos Birói és Ügyészi Egyesület Értesítője, 1910. december 23-i száma, 90. és MÁRKUS Dezső: *A birói és ügyészi családi háztelep a budapesti Kissvábhegyen*, Építő Ipar 1913. április 27-i száma, 185.

is találtak az internátus céljára.²² A bejelentést követően a telket 1911. április 30-án 27 767 Korona 7 Fillérért vásárolta meg az OBÜE.²³

Az egyesület igazgatósága 1910. október 24-én nyitotta meg az előjegyzéseket a családi háztelpre. Az egyesület várakozásait valószínűleg felülmúlhatta, hogy már aznap, illetve október 25-én huszonöt családi házat és tizenkét három-négyszobás lakrészt jegyeztek elő. Olyan nagy volt tehát az érdeklődés, hogy az OBÜE igazgatósága további telkek lekötésére tett lépéseket. A nagy érdeklődés miatt 1910 őszén kb. 20 000 négyszögölnyi, azaz hetvenkétezer négyzetméternyi területtel számolt az egyesület, ezért az OBÜE további területeket is lekötött a Birsalma utcában. Ennek eredményeként az 1910. év végére már százhuszszázötven családi ház számára állt rendelkezésre mintegy harmincötezer négyszögölnyi, azaz százhuszonhatezer négyzetméternyi terület a Birsalma utca egész hosszában a Kék-golyó utcától az Alma utcáig.²⁴ Óriási területet, lényegében az egész Kissvábhegyet akarta tehát az egyesület hasznosítani.

A fokozott érdeklődést mutatja, hogy 1910. december közepéig nyolcvanhárman jelentkeztek, és a terület nagysága, valamint a sikeres indulás arra indította az egyesületet, hogy a jelentkezést lehetővé tegye mindazon köztisztviselők számára is, akik „*angolkottázs-rendszerű, önálló családi házra reflektálnak*”.²⁵ A megszerzett terület mérete miatt 1911-ben még mindig lehetséges volt az, hogy más tisztviselők is területet szerezzenek a Kissvábhegyen.²⁶

Az építkezés pénzügyi fedezetét az egyesület a Pesti Hazai Takarékpénztártól és a Magyar Jelzáloghitelbanktól kapott igen kedvező hitel révén biztosította. A hitelintézetektől kapott ajánlat alapján egy négy-öt szobás családi házat minden készpénzbefizetés nélkül, csak a bírák és ügyészek számára juttatott lakáspénz lekötése alapján meg lehetett szerezni.²⁷ A kapott, nagyvonalú ajánlatról az OBÜE úgy számolt be, hogy „*a törlesztési összeg nem haladná meg a jelenleg fizetett lakbéreket, sőt azon alul is maradhat. Csaknem csupán azért az összegért tehát, a melyet jelenleg lakbér gyanánt fizet valaki, minden megerőltetés*

22 Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Értesítője, 1910. november 4-i száma, 73.

23 MÉSZÁROS L.: *Egyesület története* i. m. 217.

24 Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Értesítője, 1910. november 4-i száma, 73. és Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Értesítője, 1910. december 23-i száma, 90.

25 Budapesti Hírlap 1910. december 17-i száma, 12. és Az ujság 1910. december 17-i száma 18.

26 Világ 1911. március 9-i száma, 14.

27 A lakáspénzt az 1871. évi XXXII. törvénycikk 8. §-a határozta meg. Így az ügyészek és a bírák a törvény hatálybalépésekor a fővárosban 2000 Forint fizetés mellett 400 Forint lakbért, vidéken az 1500 Forint fizetésen túl 200 Forint lakbért kaptak. Ezeket az összegeket, a településeket lakbérosztályokba sorolva az 1893. évi IV. törvénycikk némiképp megemelte. NÁNÁSI L.: *A királyi ügyészség* i. m. 47., 107–108.

nélkül egy értékben napról-napra emelkedő családi ház tulajdonosává lehet, gyönyörű fekvésű, rendkívül egészséges vidéken".²⁸ Az egyesület kezdettől fogva arra törekedett, hogy minden építető önálló tulajdonosa legyen az elkészülő villáknak, így senkivel se kelljen „közösségben” lenni és elkerülhető legyen a társulás, a szövetkezés vagy „*egyetemlegesség bármilyen alakja*".²⁹ Az egyesület tehát olyan lehetőséget kínált az arra fogékony tagjainak, amellyel jelentősebb anyagi kötelezettségvállalás nélkül saját tulajdont szerezhetnek, rendkívül előnyös fekvésű helyszínen.

Az internátus és a bérház megvalósítását az egyesület kölcsönből finanszírozta. A fővárostól kapott segélyből megvett telekre 1912 tavaszán kölcsönt vett fel az OBÜE, és abból vásárolta meg a bérház telkét a leendő internátus közvetlen szomszédságában. Ezt követően pedig újabb, már az építkezésekre felvett kölcsönökből építtette meg mindkét épületet.³⁰

Az anyagiak biztosítása mellett fontos volt, hogy megfelelő infrastruktúra is létesüljön a villatelepen. Ennek megvalósításában az egyesület segítségére volt a főváros tanácsa, amely magára vállalta az utak rendezését, „*aránylag csekély hozzájárulást követelve az építetők-től*".³¹ Ily módon a főváros „*támogatja azokat, akik egyfelől a főváros lakásdrágaságán lehetőleg segíteni akarnak*”, másrészt Budapest „*egyik gyönyörű vidékét belevonják a város fejlődésének körébe*".³² Így jöttek létre a villatelepen a makadámos utak, a csatornahálózat, a vízvezetékrendszer, valamint a villany- és a gázvilágítás is.

A villatelep tervezési munkáival az egyesület azt az Árkay Aladárt bízta meg, aki addig már több épületével, így az apósával, Kallina Mórral együtt a budai Várba tervezett Honvédelmi Minisztérium, illetve Honvéd Főparancsnokság, valamint a Budai Vigadó (jelenleg Hagyományok Háza) épületével is hírnevet szerzett magának.³³

Az egyesület már 1910-ben négy háztípus tervét készítette el: a legolcsóbb, öt szobás villa 21 250 Koronába, míg a legdrágább, hat szobás villa 25 500 Koronába került.³⁴ Ez igen olcsónak számított a kor viszonyaihoz, valamint a bírák és ügyészek részére juttatott lakáspénzhez képest. Az 1893. évi IV. törvénycikk alapján ugyanis a királyi ügyész a törvényszéki bíróval és a járásbíróval együtt a VII. és VIII. fizetési osztályba tartozott. Előbbi fizetési osztályban a lakáspénz 600, míg az utóbbiban 500 Forint volt Budapesten és Fiumében.

28 Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Értesítője, 1910. november 4-i száma, 73.

29 Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Értesítője, 1910. december 23-i száma, 90. és Az ujság 1912. szeptember 19-i száma, 22.

30 MÉSZÁROS L. *Egyesület története* i. m. 218.

31 Világ 1911. március 1-i száma, 8.

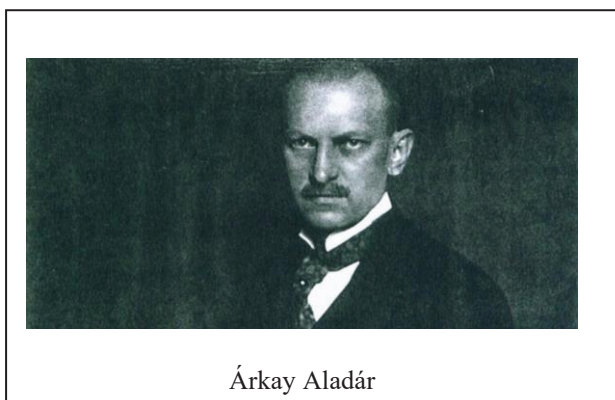
32 Pesti Napló 1911. február 28-i száma, 15. és Az ujság 1911. február 28-i száma, 13.

33 Árkay Aladár (Temesvár, 1868 – Budapest, 1932)

34 Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Értesítője, 1910. december 23-i száma, 90.

Egy ítéletábrái, illetve kúriai bíró, valamint a főügyész és a főügyész-helyettes még magasabb összegű lakáspénzben részesült. Egy Korona fél Forintnak felelt meg az 1892. évi XVII. törvénycikk 22. §-a alapján. Így már 10 625, illetve 12 750 Forintért villához lehetett jutni a Kissvábhegyen, ami előbbi esetben szűk másfél évnyi, míg utóbbi esetben közel két évnyi lakáspénzt igényelt. Ez valóban nagyvonalú lehetőség volt az egyesület részéről.

Az elkészült tervek alapján a villák kifejezetten változatos utcaképet adtak, illetve adnak, így nehéz elhinni az azonos építészről való származás tényét. Árkay Aladár úgy ismert, mint aki a 19-20. század fordulójának építész kísérletezője, így nem kötelezte el magát egyetlen stílusirányzat vagy formavilág mellett sem.³⁵ Árkay Aladárnál ugyanis az épületek funkciója volt az elsődleges szempont a tervezés során és nem az alkalmazott díszítések.³⁶

Árkay Aladár minden egyes épületet egyedi tervek alapján készített el. Ezzel eleget tett a megrendelő kívánságainak, és a saját, korábbi kísérletező időszakának valamennyi eredményét sikeresen összefogta az épületekben, egyúttal tovább is fejlesztette azokat.

Árkay Aladár művészetét ebben az időszakban ugyanakkor szakmai kritika is érte. Műveit a korabeli szaksajtóban megjelent kritika úgy értékelte, hogy

sok bennük az utánérzés, hiányzik azokból az egyéniség.³⁷

Annak ellenére, hogy Árkay Aladár korábbi nagyobb munkái egyértelműen a korban divatos eklektikus stílusban épültek, a kissvábhegyi épületek többségét már a „Fiatalokhoz” kötődő nemzeti szecesszió, a korabeli angol és német családiház építés jellegzetességei, illetve a kortárs építészekre nagy hatással bíró finn építészet szellemében tervezte meg.³⁸

35 Hegyvidék 2013. december 17-i száma, 7.

Árkay Aladár a villatelep tervezése után is több, stílusában akár teljesen eltérő épületet tervezett, így például a szecessziós, art decós elemeket is tartalmazó fasori református, illetve a ferencvárosi, bizánci stílust modernizáló bolgár ortodox templomokat vagy a törökös mohácsi városházát. DERCSÉNYI B.: *Árkay* i. m. 10., 17. és ZUBRECZKI Dávid: *Templom séták Budapesten*, Kedves László Könyvműhelye, Budapest, 2020., 86. és 126.

36 DERCSÉNYI B.: *Árkay* i. m. 12.

37 Építő Ipar 1913. április 27-i száma, 184.

38 A „Fiatalok” elnevezés a műegytemi hallhatók laza csoportosulását jelentette, akik a nemzeti múlt hagyományaira és az akkor még élő népi alkotásokat követve tevékenykedtek, de hatással volt a tagjaira a kortárs skandináv és brit építészet is. Az új, magyaros művészetet felsőbb körök, befolyásos közalkalmazottak

Az épületek rusztikus lábazati szintjeiben, a sarkok és erkélyek durván faragott terméskő burkolataiban a finn, az épületek alaprajzi formálásánál az angol, illetve német, míg a részleteképzéseiben, díszítéseiben a népies-magyaros motívumok hatása figyelhető meg.³⁹

Egyes épületeknél feltűntek a felvidéki pártázatos reneszánszra emlékeztető elemek is.⁴⁰ A mai Ráth György utca 28. szám alatti épület megtervezése során azonban teljesen a kortárs, az 1910-es években még egészen különlegesnek ható, modernista amerikai építészet hatásai jelentek meg.⁴¹ Ezek alapján akár „eklektikusnak” is lehetne nevezni a villatelepet, de a korabeli képek alapján inkább hangulatosnak mondhatóak a megvalósult tervek.

A leendő lakók egy tekintélyes részének nem tetszettek az újszerű megoldások, ugyanis a már megismert, a pesti bérházak többségére jellemző historizáló kialakítást, illetve több díszítést szerettek volna viszontlátni a saját házaikon. Árkay Aladár azonban költségtakarékosságra, illetve pénzhiányra hivatkozva meg tudta győzni a megrendelőket a terveiről.⁴²

Az épületek külső változatosságát ellensúlyozta, hogy azok alapvetően néhány alaprajzi típusból álltak.⁴³ Árkay Aladár alapvetően nagy alapterületű, jól megvilágított lakásokat tervezett. A létrejött épületek szabálytalan alaprajza az épületek belső tereihez igazodott. Ez a fajta elrendezés eredetileg az angol Art and Craft mozgalom vidéki lakóház építészetében jelent meg, és onnan vette át Árkay Aladár is.

Az egyesület a saját tulajdonba kerülő villák mellett folyamatosan kiemelt figyelmet fordított az internátus, illetve a bérház létrehozására is. Utóbbiban akarták ugyanis elhelyezni az egyesület hivatali helyiségeit, valamint az ott történő megszállás lehetőségének a biz-

támogatták. Kós Károly mellett középük tartozott például Zrumeckzy Dezső és Mende Valér is. FABÓ Beáta – ANTHONY GALL: *Kós Károly világa 1907-1914. Napkeletről jöttem nagy palotás rakott városba kerültem*, Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2014., 46–47.

Árkay Aladárnál az eklektikától való elszakadás már az Andrássy út, Hősök tere sarkán található Babocsay villa (jelenleg Szerbia budapesti nagykövetsége) tervezésével megkezdődött. Az épület a szecessziós díszítését már az 1920-as években elvesztette.

39 ROSCH G.: *Hegyvidéki épületek* i. m. 35.

40 GERGELY K.: *Lakóhely és életminőség* i. m. 298.

41 Az épület az amerikai Frank Lloyd Wright korabeli házainak a hatását mutatja. KOVÁCS Dániel: *101 éves Budapest egyik legszebb villanegyede*, <http://hg.hu/cikkek/design/15539-101-eves-budapest-egyik-legszebb-villanegyede> (2020. december 10.), Hegyvidék 2013. december 17-i száma, 7.

42 BUDAI K. (2020. december 14.) és ROSCH G.: *Hegyvidéki épületek* i. m. 36. Ráth-Végh Istvánné is felidéz, hogy férjének keserves munkát jelentett az építetőkkel való tárgyalás, mivel bizalmatlanok voltak. RÁTH-VÉGH: *Férjem története* i. m. 46.

43 LUDMANN Mihály: *A magyar építészet mesterei*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2014., 89–90., Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Értesítője, 1910. december 23-i száma, 90. és DERCSÉNYI B.: *Árkay* i. m. 12.

tosításával „a fővárosba akár egyesületi ügyekben, akár az internátusban levő gyermekeik meglátogatása végett fölránduló szülők megfelelő olcsó” lakhatását.⁴⁴

Az előjegyzést követően gyorsan a megvalósulás szakaszába lépett a villatelep kialakítása, amely – a tervezéssel, parcellázással, közművesítéssel együtt – 1910 és 1912 között épült fel a rengeteg munkához képest „abnormálisan rövid idő alatt”.⁴⁵ A gyorsaság egyik központi motorja Grecsák Károly volt, aki az egyes feladatok végrehajtására csak egyetlen szót ismert: az azonnalt.⁴⁶

3. A kivitelezés időszaka

A terület közművesítése és parcellázása mellett az építkezés is meglehetősen gyorsan haladt. Az ugyanis 1911 augusztusában indult, és csupán „néhány hónap alatt festői csoportosítású, színes változatosságával meglepő hatást keltő kis város keletkezett”.⁴⁷ Az elkészült villatelepről a korabeli sajtó úgy számolt be, mint „a fővárosi lakáskérdés egyik megoldásának kitűnően sikerült és mindenképpen utánzásra méltó” módjáról.⁴⁸

A gyors kivitelezést az is ösztönözhette, hogy az egyesület igyekezett az építkezések megtörténetét oly módon biztosítani, hogy 2000 Korona kötbér megfizetésére kötelezte azokat, akik vásároltak ugyan telket, azonban az építkezést elmulasztották.⁴⁹

Árkay Aladár tervei tehát valóra váltak, így általában egyemeletes, a belső tér kialakításban jól funkcionáló, jól elkülönülő és sok természetes fényt kapó szobákat, belső tereket tartalmazó épületek jöttek létre.

Árkay Aladár az épületek alagsorába cselédszobát, kamrát, mosókonyhát és szenespincét, míg a földszintre kettő-három, a nagyobb villák földszintjeire viszont akár négy vagy öt szobát is, nappalit, ebédlőt, konyhát, nyitott vagy zárt verandát, télikertet és mellék helyiséget, az emeletre fürdőszobát és négy szobát, míg a tetőtérbe vendégszobát tervezett. A szobák átlagos mérete harminc négyzetméter volt.⁵⁰

44 Részlet Grecsák Károly megnyitó beszédéből az OBÜE 1911. október 8-án, Pozsonyban megtartott közgyűlésén. Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Értesítője, 1911. október 27-i száma, 179.

45 MÁRKUS D.: *Építő Ipar* i. m. 185.

46 Ráth-Végh István Grecsák Károlyról szóló 1917. évi méltatásából. *Bírák és Ügyészek Lapja* 1917. június 22-i szám, 521.

47 MÁRKUS Dezső: *Árkay Aladár. Bírák és ügyészek telepe*. Magyar Építőművészet 1913. márciusi száma, 11.

48 Az újság 1912. szeptember 19-i száma, 22.

49 Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Értesítője, 1913. július 11-i száma, 264.

50 GERGELY K.: *Lakóhely és életminőség* i. m. 298., DERCSÉNYI B.: *Árkay* i.m. 12. és KOC SIS J. B.: *A kertváros* i. m. 6.

Alaprajzok

Az épületek valóban színes változatosságot mutathattak, hiszen az ornamentika, a díszítőelemek sokféleségét valósította meg az építkezést végző Kemény és Tisza cég Árkay Aladár tervei alapján: a majolika, a deszkaborítás, a vakolatdíszek, festett motívumok váltokoztak, illetve váltakoznak az épületeken.

Árkay Aladár továbbá a villák berendezését is többnyire maga tervezte.⁵¹ Az épületek belső kialakítása azonban Ráth-Végh Istvánné visszaemlékezései szerint a férjéhez, Ráth-Végh Istvánhoz is köthető, mivel a házak belső kialakításával a beruházás adminisztratív feladatai mellett egyaránt foglalkoznia kellett.⁵²

A villatelep a kor felfogása szerint lakótelep volt, az elkészült villákat léckerítés választotta el egymástól.

Az utcai támfalak, a kerítések alapja, valamint a házak lábazata kváderkőből készült. Az utcai kerítés az alapra rakott léckerítés volt, változatos, az erdélyi népi építészetből, valamint az ottani fafaragás mintakincseiből, illetve formáiból átvett motívumokkal.⁵³

51 Adél THÜROFF: *Lakótelep a századelőn: Árkay Aladár házai bírók számára* (Az Egri Nyári Egyetem Előadásai 1994. Műemlék lakóházak), Egri Nyári Egyetem Intéző Bizottsága, Heves Megyei TIT és Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 43.

52 RÁTH-VÉGH: *Férjem története* i. m. 47.

53 MÁRKUS D.: *Építő Ipar* i. m. 185.

Az első beköltözések a gyors kivitelezésnek köszönhetően már 1912 májusában megtörténtek. 1912. szeptember közepére az összes, azaz mind a harminchét villa elkészült.⁵⁴ Az előjegyzéskor tapasztalt nagy érdeklődés tehát nem tükröződött az elkészült házak számában. Pedig az egyesület továbbra is rendelkezett a szükséges területtel, mivel azt „háromszorta nagyobb méretűnek” tervezték, egyúttal ahhoz biztosítva voltak a „*a székesfőváros és a közmunkatanács nyújtotta kedvezmények*”, valamint a pénzügyi fedezet is.⁵⁵

A villanegyed főutcája a mai Ráth György utca volt. Az itt létesült, 56-os szám alatti villa zárterkély díszítése a háztelep egésze szimbólumának is tekinthető: a háromalakos sgraffito

közepén a bíró mint az igazságszolgáltatás megtestesítője volt látható, a jobbján a gyilkos, a bal oldalán a tolvaj állt.⁵⁶

Az impozáns, talán az egész telep leggazdagabban díszített épületei, az egyesületi internátus és bérház még gyorsabban megépültek. A kétemeletes internátus 1912 tavaszától épült és 1912. szeptember 1-jén már megnyitotta a kapuit, míg a bérház ugyanazon év novemberére lett kész. Azokat egymás közvetlen szomszédságába építették a Birsalma utca, a későbbi Ráth György utca 18. és 20. szám alá, utánuk pedig az utca páros oldalán a telep legszebb villái létesültek.

Mindkét épület homlokzatát sűrű, magyaros sgraffito díszítés borította.

A bérház alagsorból és három emeletből állt.

44. A Ráth György u. 56. homlokzata 1912-ben

54 Pesti Hírlap 1912. szeptember 15-i száma, 14.

55 Részlet Grecsák Károly megnyitó beszédéből az OBÜE 1911. október 8-án, Pozsonyban megtartott közgyűlésén. Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Értesítője, 1911. október 27-i száma, 179.

56 GERGELY K.: *Lakóhely és életminőség* 298.

A sgraffito díszítő eljárást jelent, amelyben egymásra felvitt különböző színű festékek vagy vakolatok felső rétegét precízen visszakaparják, kikarcolják, így előtűnik a mélyebben fekvő réteg színe.

Az épületbe magyaros díszítésű oszlopfők között, gazdagon díszített bronzdíszes kapun lehetett belépni. Az internátus bejáratához mívesen faragott, faoszlopokon nyugvó magas esővédő tető alatt lehetett bejutni.⁵⁷

A bérházban tizenöt, három-, illetve négyszobás lakást, valamint három üzlethelyiséget alakítottak ki. A lakásokat elsősorban a bírák és ügyészek vehették igénybe az átlagos bérleti díjhoz képest 30 százalékkal olcsóbban, 1300-1600 Korona évi bérért.⁵⁸ Az olcsóbb bérleti díj oka lehetett, hogy Grecsák Károly már az 1911. december 10-én tartott budapesti egyesületi közgyűlésen hangsúlyozta: a bérházépítés egyedüli célja csak az lehet, ha a lakásokat önköltségi áron bocsájtják rendelkezésre.⁵⁹ A fővárosi bérleti díjakhoz képest ez olcsó volt, azonban abból akkora jövedelemre tett szert az egyesület, hogy egyrészt módjában állt a kivitelezéssel kapcsolatos költségek törlesztése, másrészt egyesületi célokra is tudott belőle fordítani.⁶⁰

57 ROSCH G.: *Hegyvidéki épületek* i. m. 37.

58 Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Értesítője, 1912. május 3-i száma, 221. és 1912. július 5-i száma, 227.

59 Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Értesítője, 1911. december 22-i száma, 195.

60 Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Értesítője, 1913. február 21-i száma, 247.

Az internátusban kétszemélyes szobákat alakítottak ki és ott létrehoztak többek között társalgót, könyvtárat, zene- és tornatermet, gőzfürdőt, napfürdőnek berendezett helyiségeket, illetve sporttelepet. Az internátusba elsősorban a bírák és ügyészek gyermekei nyerhettek felvételt, de üres hely esetén mások gyermekei is bekerülhettek.⁶¹

Az egész építkezés költsége a kor viszonyaihoz képest olcsónak számított a maga kb. 2 millió Korona értékével. Ehhez társult azonban a villák minőségét jellemző *„elsőrangu kivitel és szolid, minden komforttal való ellátás”*.⁶²

4. A villatelep első évei

A létrejött villatelepet Márkus Dezső úgy méltatta 1913-ban, mint ami *„kies fekvésű, egészséges vidéken, de mégis a főváros belső területén saját otthonhoz”* juttatott több családot, az elhelyezkedése révén *„annak minden anyagi előnyével, egészségi, esztétikai és erkölcsi áldásaival”*.⁶³ Az Ügyvédek Lapja szerint pedig az elkészült villatelep *„a fővárosnak egyik ékes látványossága”*.⁶⁴ A hangulatos, jó elhelyezkedésű területen létrejött saját tulajdonú villákkal az egyesület tagsága kiváló lehetőséghez jutott a megfelelő életszínvonala biztosítására.

Az egyesület azonban nemcsak a tagjai számára kínált otthont, hanem egyúttal emléket is állított az igazságszolgáltatás kiemelkedő tagjai számára, mivel az új közterületek elnevezését, illetve a már létezők átnevezését kezdeményezte neves jogászok emlékére. A Fővárosi Közmunkák Tanácsa e kezdeményezés nyomán 1912-ben nevezte át a Birsalma utcát az ítélőtáblai bíróról és műgyűjtőről Ráth György utcára. Ekkor kapták a nevüket a kodifikátor Csemegi Károly, a volt ítélőtáblai bíró Karap Ferenc, a volt kúriai tanácselnök és író Tóth Lőrinc, valamint a volt kúriai bíró Székács Ferenc előtt tisztelegve a Csemegi, a Karap, a Tóth Lőrinc és a Székács utcák is.⁶⁵ A mai Goldmark Károly utca 1912-től 1951-ig Daruváry Alajosról, a Kúria másodelnökéről volt elnevezve.⁶⁶

61 Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Értesítője, 1912. február 23-i száma, 203. és 1912. július 5-i száma, 227.

62 Az újság 1912. szeptember 19-i száma, 22.

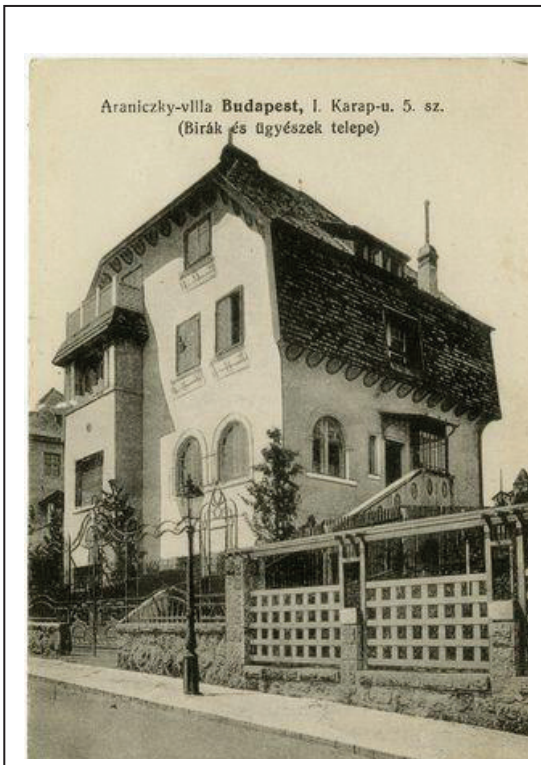
63 MÁRKUS D.: *Magyar Építőművészet* i. m. 11.

64 Ügyvédek Lapja 1912. július 27-i száma 4.

65 A Fővárosi Közmunkák Tanácsának Hivatalos Jelentése 1912. évi működéséről, Heisler és Kószol Kö- és Könyvnyomda, Budapest, 1913., 94-95.

A Csemegi utcát 1944-ben az egyesület korábbi alelnökéről, Bary József utcának nevezték át, az erről rendelkező határozatot azonban nem hajtották végre. 1945 áprilisában a Csemegi utca elnevezést visszaállították. RÁDAY Mihály (szerk.): *Budapesti utcanevek A->Z*, Corvina, 2013. 177.

66 RÁDAY M.: *Budapesti utcanevek* i. m. 190. és 253.

A villatelep első lakói közé tartoztak az egyesület tagságából többek között Márkus Dezső, Ráth-Végh István, Töreky Géza bírák, illetve Araniczky Sztankó királyi alügyész, akik a felépült villák valamelyikébe költöztek.⁶⁷ Közülük például Töreky Géza Budapest X. kerületéből, a Maglódi út 7737., Araniczky Sztankó a IX. kerületből, a Ferenc körút 22. szám alól, Ráth-Végh István a IV. kerületből, a Kaplony utca 9., míg Grecsák Károly az I. kerületből, a Fehérvári út 36. szám alatti ingatlanból költözött a teljesen más életminőséget nyújtó villatelepre.⁶⁸

Grecsák Károly azonban saját villára nem tartott igényt, a bérház egyik négyszobás lakásába költözött.⁶⁹ Mivel azonban az egyesület más állami tisztségviselők előtt is megnyitotta a költözés lehetőségét, így például fogházőrmester, honvéd hadbiztos, illetve minisztériumi fogalmazó is szerepelt az első lakók között.⁷⁰

Az egyesület villatulajdonos tagjai közül azonban nem költözött be mindenki az elkészült épületekbe. Volt olyan villa, amit bérbe adtak.⁷¹

67 Töreky Géza (Baja, 1873 – München, 1961) bírósági tisztviselő (1893–1900), alügyész (1900–1903), igazságügyminisztériumi szolgálat (1903–1915), ítéltótblai (1915–1921), majd kúriai bíró (1921–1922), a Budapesti Büntető Törvényszék alelnöke (1922–1926), majd elnöke (1926–1932), a Kúria másodelnöke (1934–1937), majd elnöke (1937–1944), KENYERES Á.: *Lexikon*

68 Budapesti Czim- és Lakásjegyzék, Franklin-Társulat, 1911., 1078., 1373., 2075. és RÁTH-VÉGH: *Férjem története* i. m. 47.

69 MÉSZÁROS L.: *Egyesület története* i. m. 122.

70 Bagi Gábor fogházőrmester a Karap utca 5., Gottl Jenő honvéd hadbiztos a Székács utca 8., míg Vladár Gábor – későbbi igazságügyi miniszter, akkoriban mint – minisztériumi fogalmazó a Karap utca 8. szám alatt lakott. Budapesti Czim- és Lakásjegyzék, Franklin-Társulat, 1913., 1222., 1507. és 2267.

71 A Tóth Lőrinc utca 3. szám alatti villa például 1928-ig bérbe volt adva Tarnay Alajos zeneakadémiai tanárnak, zeneszerzőnek. SZUHAI Barbara: *Rogyadozó mézeskalácsház*, <https://www.meselohazak.hu/2382/> (2021. február 5.)

Az egyesület bérházában lévő helyiségeket egyből hasznosították, ugyanis az épület földszintjén tejcsarnok, hentesüzlet és borbély üzemelt.⁷²

Nem a bérházban, hanem az internátus épületében helyezte el végül az OBÜE a központi vezetőségét, az elnökségét, a titkárokat, valamint a pénztárát.⁷³ Az internátus megfelelő színvonalú működésének biztosítása végett az egyesület folyamatosan gyűjtést szervezett. Az internátus megnyitását követően, mintegy elismerve az egyesület munkálkodását, I. Ferenc József 29 000 Koronát adományozott annak javára az állami sorsjáték, az úgynevezett osztálysorsjáték tiszta jövedelméből.⁷⁴

Az internátus megfelelő színvonalú ellátása érdekében szükség is volt a megfelelő anyagi fedezet biztosítására, mivel ott az egyesület nyolcvan-nyolcvankét fős főiskolai, egyetemi és „magasabb osztályú középiskolai tanulók számára” biztosította a többféle idegen nyelv, illetve a megfelelő sportolás lehetőségét.⁷⁵ Az internátusban nyolcvan-nyolcvankét fő kényelmesen fért el, de szükség esetén ott akár százan vagy még többen is elférhettek.⁷⁶ Erre pedig néhány éven belül sor is került.

A villatelep első éveit Ráth-Végh István úgy jellemezte, mintha az egy „bájos, mosolygó” kertváros lenne. A közvetlen környezetéről így számolt be: „Ablakomból a szomszéd bírák kertjeibe látni. Egyik nekigyürkőzve dolgozik virágai között, a másik a füvet locsolja, a harmadik kitette asztalát a fa alá s ott vidám szivarszó mellett szerkeszti ítéleteit. A szellő rózsaillel van telítve és fehérruhás lányok csevegését, barnapirosra sült gyermekek kacagását hordja a szél.”⁷⁷ A harmonikus életképek azonban nem tartottak sokáig.

A boldog békeidők idilli hangulatának ugyanis hamarosan véget vetett az első világháború, mely elsősorban az – 1917-től Grecsák Károly nevét viselő – internátus életét érintette a villatelep épületei közül. Az OBÜE ugyanis készségesen igyekezett támogatni mind a tagságát, mind pedig a hazai társadalmat. Ezen törekvését pedig leginkább az internátusban lévő férőhelyek felajánlásával tudta biztosítani.

Az internátus egy része, így az étterme, az abból folytatódó tanácsterem és az egyesületi irodahelyiségek már 1914-ben – szűk egy évre – ötvenfős hadikórházzá alakultak, ahol nem közvetlenül a frontról érkező, hanem a könnyebb sérülteket látták el. Az egyesületi kórház nem csak a frontszolgálatlalt érintett egyesületi tagok számára volt nyitva, oda bárki

72 GERGELY K.: *Lakóhely és életminőség* i. m. 297.

73 MÉSZÁROS L.: *Egyesület története* i. m. 236.

74 Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Értesítője 1913. október 24-i száma 265. és 271.

75 MÉSZÁROS L.: *Egyesület története* i. m. 95.

76 MÉSZÁROS L.: *Egyesület története* i. m. 236.

77 MÉSZÁROS L.: *Egyesület története* i. m. 121.

bekerülhetett. Az OBÜE azonban arra törekedett, hogy ott elsősorban a harctéren megsebesült bírósági vagy ügyészségi alkalmazottakat helyezték el. E célból az egyesület felhívta a tagságát arra, *„ha tudomásuk van arról, hogy bírósági vagy ügyészségi alkalmazottak megsebesülve más kórházban fekszenek”* az egyesületi kórház igénybevételét szorgalmazták náluk.⁷⁸

Az első háborús év végén az egyesület az internátusban lévő szabad helyeket a harctereken korábban megsérült vagy megbetegedett, de már meggyógyult, azonban még pihenésre szoruló bírák és ügyészek számára díjmentesen rendelkezésre bocsátotta.⁷⁹

1916-ra a háborús életkörülmények, valamint a diákság jelentős részének hadba vonulása miatt felmerült az internátus bezárásának gondolata, vagy annak olyan formában való tovább működtetése, hogy az életviszonyok alakulásának a függvényében azt bármikor bezárhatják.⁸⁰ Az egyesület igazgatósága azonban ennek elkerülésére törekedett. A románok 1916-os erdélyi betörésével pedig igen nagy szükség lett az internátusi férőhelyekre, mivel az akkor az ország belseje felé meginduló jelentős számú menekültből sok erdélyi bírát és ügyészt, valamint azok családtagjait helyezték el az épület nagyobb részében. Az épület ekkor teljes kihasználtsággal működött, mivel ott nyolcvanhat menekült és negyven diák volt egyidejűleg elhelyezve.⁸¹

Az internátus rendes működése azután sem állt helyre, amikor az erdélyi menekültek hazatérhettek. 1917 elején ezért ismét felmerült annak legalább ideiglenes bezárása. Ebben a helyzetben azonban az egyesület segítségére volt a Turáni Társaság, amely húsz, Budapesten tanuló, az Oszmán Birodalomból származó egyetemi hallgató internátusi elhelyezésével segítette ki az OBÜE-t.⁸²

A háborús viszonyok sajátos megoldásokra készítették az egyesületet is, amely a tagság támogatására a bérház egyik üzlethelyiségében 1915-ben sertézsírt értékesített kedvező áron, illetve 1917-ben cipőjavító műhelyet hozott ott létre szociális intézkedésként.⁸³

A háború sem tudta azonban eltéríteni az OBÜE vezetőségét az eredeti terveitől, így attól, hogy sokkal nagyobb területet hasznosítson a bírák és ügyészek számára a Kissvábhegyen. Ennek megfelelően az egyesület előbb 1917-ben telket vásárolt a Tóth Lőrinc utcában,

78 MÉSZÁROS L.: *Egyesület története* i. m. 104. és Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Értesítője 1914. szeptember 18-i száma 307-308.

79 Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Értesítője 1914. december 25-i száma 320.

80 Bírák és Ügyészek Lapja 1916. májusi száma 437-438. és 1918. január-februári száma, 553.

81 MÉSZÁROS L.: *Egyesület története* i. m. 110. és 112.

82 MÉSZÁROS L.: *Egyesület története* i. m. 237.

83 Bírák és Ügyészek Lapja 1915. november 4-i száma 389. és 1917. június 22-i száma, 525-526.

majd 1918-ban az internátussal határos 1888 négyszögölnyi, azaz majdnem 6796 négyzetméternyi területet is megvette abból a célból, hogy ott –amint a békés viszonyok helyreállnak – újabb bérházat vagy szanatóriumot létesítsen. Azt azonban a háború alatt, majd a tanácsköztársaság idején konyhakertként hasznosították.⁸⁴

Az ország háborús összeomlása, a közbiztonság megromlása a háztelep lakóit további szükségmegoldásra, így arra készítette, hogy 1918 novemberében és decemberében éjjeli rendszeres őrzőjáratokat tartsanak a villatelep utcáiban.⁸⁵

A háború befejeztével az 1919-es esztendő szintén több nehézséget tartogatott a Kissvábhegy lakói számára. Előbb 1919 tavaszán a tanácsköztársaság szervei az egyesület tulajdonában lévő, internátusban található bútorokat elszállították. Ezek azonban 1919 augusztusában már vissza is kerültek az OBÜE birtokába. Nagyobb veszteség volt azonban az egyesület számára, hogy irattárát szétszórták s részben megsemmisítették ebben az időszakban. A tanácsköztársaság idején továbbá sok diákot helyezett el az internátus épületében az egyesület megkérdezése nélkül az aktuális politikai vezetés. Az év második felében pedig ismét erdélyi, illetve immár felvidéki menekült bírákat és ügyészeket helyezett el az egyesület az internátusban.⁸⁶

A villatelep első éveire ugyan a háború, majd az azt követő időszak eseményei hatottak, azonban az épületeket semmilyen kár nem érte. Sőt, az 1920. június 27-én tartott budapesti közgyűlésen már olyan beszámoló hangzott el, hogy „örvendetes és biztató képet mutat” az egyesület vagyonszerkeze, mivel az internátus és a bérház, valamint az azok mellett elterülő, 1917-ben megszerzett nagy értékű terület „az eddig előállott hiánnyal arányba nem hozható értékelkedést értek el”.⁸⁷ Erre alapozva pedig az egyesület szeretne volna folytatni a korábban tervbe vett céljait.

5. A II. világháborúig tartó időszak

A villatelep házainak jelentős részét néhány évvel a felépítésük után átalakították, bővítésekkel megtoldották, emeletet építettek rájuk, illetve néhányat el is bontottak.⁸⁸ Az átalakításoknak, a villák több részre osztásának egyik oka az volt, hogy sokan a Magyar-

84 MÉSZÁROS L.: *Egyesület története* i. m. 126. és 218., valamint Bírák és Ügyészek Lapja 1918. január-februári száma, 557.

85 MÉSZÁROS L.: *Egyesület története* i. m. 238.

86 MÉSZÁROS L.: *Egyesület története* i. m. 239–241.

87 MÉSZÁROS L.: *Egyesület története* i. m. 142.

88 ROSCH G.: *Hegyvidéki épületek* i. m. 36.

országtól elcsatolt területekről menekült, hasonló foglalkozású családokat fogadtak be.⁸⁹ Kisebb építkezések zajlottak azonban még ebben az időszakban is, például a Tóth Lőrinc utca 6. szám alatt.⁹⁰

Az Ügyész utca mögötte a bérház és az internátus épületével 1931-ből

A bírói karra való egyértelmű utalással az arra járók, dolgozat intézők már 1906. óta találkozhattak, mivel a területen a Bíró utca már azóta létezett.⁹¹ Az Ügyész utca azonban csak 1930-tól létezik, amikor is a Fővárosi Közmunkák Tanácsa a 4401/1930. számú határozatával az Isstenhegyi útból a bírói és ügyészi telepen

a 9923/4. és 9923/3. hrsz. telkek közt északi irányban kiinduló, a Tóth Lőrinc utcánál végződő, addig névtelen utcát annak elnevezte.⁹²

Az egyesület a bérház és az internátus további fejlesztésével, átalakításával is foglalkozott. Az 1920-as évek második felében és az 1930-as évek elején sor került a bérház és az internátus telkén parkosításra, tenispályák és kuglizó létesítésére.⁹³ Ezek a beruházások jelezték, hogy az egyesület kiheverte a világháborút, az 1918-1919-es zavaros időszakot, valamint az azokat követő gazdasági krízist. Egyúttal az OBÜE tervezte azt is, hogy a tulajdonában lévő telkeken további 2-3 bérházat vagy bérvillát épít. Ezt azonban a bekövetkező gazdasági válság lehetetlenné tette. Az egyesület ezért csak azt vállalta, hogy az ingatlanegyüttes Tóth Lőrinc utcai frontján ötvennégy méter hosszú, ízléses kerítést épít-

89 Kocsis J. B.: *A kertváros* i. m. 7.

90 Fővárosi Közlöny 1932. évi 38. száma, 882.

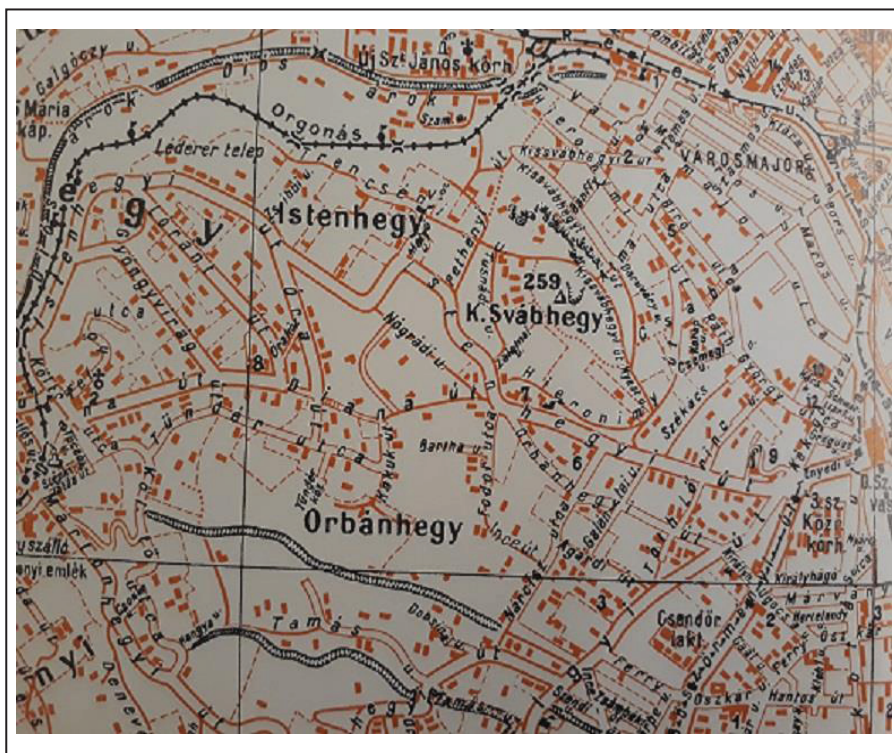
91 RÁDAY M.: *Budapesti utcanevek* i. m. 154. és Fővárosi Közlöny 1906. évi 36. száma, 703.

92 Fővárosi Közlöny 1930. évi 71. száma, 1796.

93 MÉSZÁROS L.: *Egyesület története* i. m. 183.

tet.⁹⁴ Az 1920-as évek végére annyira lecsökkent az internátusban lakók száma, hogy az egyesület az épület földszinti, teljesen elkülöníthető déli szárnyát lakásokká alakíttatta át. Az átalakítás 1932-re fejeződött be, és annak eredményeként két új lakás jött létre. Így az internátus épületében kb. hatvan férőhely maradt.⁹⁵

Már az első világháború éveiben felmerült annak gondolata, hogy a háború befejezése után az internátusban emléktáblát állítsanak az elesett egyesületi tagok emlékére. Ez végül csak 1932-ben, az egyesület huszonöt éves jubileumi évében valósult meg. 1932. október 3-án az egyesület székházán viszont nemcsak a világháborúban meghalt, hanem a tanácsköztársaság alatt vértanúhalált halt bírák és ügyészek emlékére is emléktáblát avattak.⁹⁶

A Kissvábhegy az 1920-as évek végén

94 MÉSZÁROS L.: *Egyesület története* i. m. 179, 205., 219.

95 MÉSZÁROS L.: *Egyesület története* i. m. 244.

96 Pesti Hírlap 1932. október 4-i száma, 4. és MÉSZÁROS L.: *Egyesület története* i. m. 110. és 188–189.

Az internátus épülete az elpusztulása előtti időszakban még egyszer utoljára hasonló szerepet töltött be, mint az első világháború idején. 1939-et követően ugyanis az egyesület jóvoltából ott lengyel bírák és ügyészek nagyszámú csoportja kapott átmeneti szállást.⁹⁷

Budapest II. világháborús ostroma során a bírói és ügyészi háztelep, az ott lévő villák komoly károkat szenvedtek, mivel a környék egy időben hadszínterré vált.⁹⁸ A legsúlyosabb veszteség az egyesületet a bérház és az internátus elpusztulásával érte.

Mindkét épület az egyesület tevékenységének szimbólumaként is felfogható, az azok elpusztulását követő néhány éven belül, 1948-ban az OBÜE is megszűnt.

6. Összegzés

A Kissvábhegyen létesült bírói és ügyészi villatelep mind a magyar jogtörténet, mind a hazai város- és építéstörténet sajátos, egyedi kezdeményezése folytán jött létre viszonylag nagy területen. Ahhoz fogható kezdeményezés sem előtte, sem azóta nem volt a magyar történelemben. A megépült villanegyedben a bírói és ügyész kar rangjához és méltóságához illő ingatlanok létesültek, s ezzel egységes hangulatú utcák jöttek létre a Kissvábhegy ezen a részén.

Az OBÜE-nek, valamint különösen első elnökének, Grecsák Károlynak, a főváros akkori vezetésének, elsősorban Bárczy István polgármesternek, valamint egy kivételesen változatos életművet maga után hagyó építésznek, Árkay Aladárnak köszönhetjük a villatelepet. Nem az egyesületen és az előbbi jeles személyeken múltott, hogy sajnos eredeti valójában a villatelepet ma már nem tekinthetjük meg.⁹⁹ Ehhez kellett részben a magyar történelem viszontagságos évei, elsősorban a második világháború budapesti eseményei, illetve az azt követő időszak újabb villaátépítései, illetve -bontásai.

Árkay Aladár tervei alapján olyan villatelep jött létre, mely kiemelkedik a hazai szecesszió emlékei közül, mivel mind belső, mind külső megjelenésében, megformálásában modern, jól sikerült alkotásokból áll, illetve állt.¹⁰⁰

Sajnos az egyesület mindkét nagyobb méretű, közösségi és szociális célokat szolgáló épülete, az internátus és a bérház is elpusztult a háborúban. Az ezredforduló után a Tóth Lőrinc utcában ugyan létrehozta a bírói szervezet a Magyar Igazságügyi Akadémiát, azon-

97 <https://mabie.hu/index.php/1549-30-eves-a-magyar-biroi-egyesulet> (2021. február 4.)

98 RÁTH-VÉGH: *Férjem története* i. m. 155.

99 Ma azonban a terület legnagyobb része, így a Ráth György utca 22-56. közötti házsora műemléki védettség alatt áll.

100 DERCSÉNYI B.: *Árkay* i. m. 12.

ban sem ott, sem más helyszínen nem került eddig ismételt felállításra az első világháborúban, illetve a tanácsköztársaság ideje alatt meghalt egyesületi tagok emléktáblája. Azok feltételezhetően elpusztultak az épülettel együtt.¹⁰¹ Pedig ezeknek ma is helye lehetne akár az eredeti emléktáblák kilencvenéves felállításnak évfordulóján, 2022-ben újból felavatva azokat a Magyar Igazságügyi Akadémia épületében, az eredeti helyeikhez közel. Ily módon *„megilletődő tisztelettel és soha el nem múló kegyelettel emlékezhetnénk”* ismét bíró és ügyész elődeinkre.¹⁰² Így pedig egy kis darabot visszaállíthatnánk az elpusztult épületekből.

101 Azok esetleges létezésével kapcsolatos adatot sem a Magyar Bírói Egyesület, sem az Ügyészek Országos Egyesülete, sem a Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény közvetlen megkeresése révén nem szereztem. A kapott válaszok szerint az emléktáblák vélhetőleg elpusztultak.

102 MÉSZÁROS L.: *Az egyesület története* i. m. 110.

A LEGFŐBB ÜGYÉSZ 2023. ÉVI TUDOMÁNYOS PÁLYÁZATI FELHÍVÁSA

Magyarország legfőbb ügyésze Kozma Sándor emlékére tudományos pályázatot hirdet tanulmány készítésére.

A pályázaton részt vehet az ügyészi szervezet minden, tudományos fokozattal nem rendelkező tagja, valamint az ügyészi munka iránt érdeklődő joghallgató és fiatal jogász.

A pályázatok általános, ifjúsági és joghallgatói tagozaton lehet benyújtani az alábbiak szerint:

- az általános tagozatra ügyész, alügyész, illetve más, a továbbiakban nem említett ügyészségi alkalmazott;
- az ifjúsági tagozatra ügyészségi fogalmazó és jogi szakvizsgával nem rendelkező 30 év alatti diplomás jogász;
- a joghallgatói tagozatra egyetemi osztatlan képzésben jogi tanulmányt folytató – hallgatói jogviszonyban álló – egyetemi hallgató.

Minden pályázó csak egy, magyar nyelvű tanulmányt nyújthat be, akár önállóan, akár társszerzőként pályázik. A többes pályázatok kizárásra kerülnek.

A pályázatok terjedelme legalább 20, legfeljebb 80 gépelt oldal lehet, irodalomjegyzékkel, lábjegyzetekkel, mellékletekkel együtt. Végjegyzet használata mellőzendő, a lábjegyzeteket arab számmal kell számozni 1-től kezdődően.

A pályaműben hivatkozni kell a felhasznált forrásokra, és irodalomjegyzékkel kell el látni. Az internetes forrásokra történő hivatkozás esetén fel kell tüntetni a letöltés, illetve megtekintés dátumát.

A pályázónak törekednie kell a dolgozati témával kapcsolatos vitatott kérdéseket tartalmazó tudományos közlemények lehetőleg teljes körű idézésére.

Pályamunkát az ügyészségi munkával összefüggő büntető és közjogi témában lehet benyújtani.

Pályázni kizárólag olyan dolgozattal lehet, amelyet e pályázat beküldési határidejét megelőzően nem nyújtottak be más tudományos pályázatra, illetve szakdolgozatként, évfolyamdolgozatként vagy más hasonló, a pályázó képzéséhez, illetve munkavégzéséhez

közvetlenül kapcsolódó célból (ide értve a munkaidőben, munkaköri feladatként készült tanulmányt is), továbbá közzététel, megjelentetés céljából.

Pályadíjak

Valamennyi tagozaton – külön a büntetőjogi, külön a közjogi témákban – egységesen:

1-1 első díj 400 000 – 400 000 Ft,

1-1 második díj 300 000 – 300 000 Ft,

1-1 harmadik díj 200 000 – 200 000 Ft

adható ki.

A kiemelkedő pályamunkák szerzői ezen túlmenően külön díjakkal és elismerésekkel is jutalmazhatók.

Pályázatokat kizárólag postai úton fogadunk a Legfőbb Ügyészség Személyügyi és Továbbképzési Főosztálya címére (1372 Budapest, Pf. 438).

Postára adási határidő: 2023. március 1.

A pályázatokat egy nagyméretű borítékban kell benyújtani, amelyen kérjük feltüntetni: „TUDOMÁNYOS PÁLYÁZAT KOZMA SÁNDOR EMLÉKÉRE 2023”. A borítékban el kell helyezni a pályázatot egy – tűzött vagy bekötött – példányban.

Mellékelni kell egy kisméretű lezárt borítékban a pályázó nevét, címét, telefonszámát, e-mail-címét, valamint fel kell tüntetni a fentiekén kívül

- ügyészségi szolgálati viszonyban álló esetében beosztását, szolgálati helyét;
- fiatal jogász esetében születési dátumát, jogi diplomájának dátumát és munkahelyét;
- joghallgató esetében oktatási intézményét, mellékelve a hallgatói jogviszony igazolást.

A beküldött tanulmány külső borítóján fel kell tüntetni:

- a jeligét,
- a tagozat megnevezését (általános, ifjúsági, joghallgatói),
- a terület megjelölését (büntetőjogi, közjogi).

A pályázaton más, a szerző kilétére utaló adat nem szerepelhet. Amennyiben a pályázó dolgozatát – önellenőrzés céljából – plágiumkereső alkalmazásba tölti fel, a szerző nevéként ott is a választott jeligét és az évszámot kell feltüntetni.

A mellékelte kisméretű boríték felzetén jól olvashatóan rögzíteni kell:

- a jeligét,
- a tagozat megnevezését (általános, ifjúsági, joghallgatói),

- a terület megjelölését (büntetőjogi, közjogi), továbbá
- nyilatkozatot, hogy a szerző eredménytelenség esetén hozzájárul-e a boríték felbontásához, a pályázó azonosításához.

A postai benyújtás mellett a dolgozatot RTF- vagy PDF-formátumban fel kell tölteni a Legfőbb Ügyészség által biztosított elektronikus felületre is (www.kozmapalyazat.ugyeszseg.hu), ez esetben is a pályázó azonosítására alkalmas adat nélkül.

A pályázó a pályamű beküldésével tudomásul veszi, hogy dolgozatát a bírálókat során elektronikus plágiumkeresésnek vetik alá, és ennek érdekében megismerhető adatbázisba töltik fel.

A tagozatot meghatározó szolgálati, hallgatói jogviszony tekintetében a 2023. március 1. napján fennálló állapotot kell figyelembe venni.

Az írásműveket az adott területek kiemelkedő szakemberei lektorálják. Értékelésük figyelembevételével Bíráló Bizottság tesz javaslatot a pályadíjak odaítélésére. A Bíráló Bizottság a jeligék alapján csak a díjazásra javasolt szerzőket azonosítja.

A pályadíjak kiosztására 2023 júniusában, az Ügyészség Napja alkalmából rendezendő ünnepségen kerül sor.

A pályázatokkal kapcsolatos további ügyintézésre (pl. a lektori vélemény megismerésére, továbbképzési pontok bejegyzésére, részvételi igazolás kiállítására) kizárólag az azonosítható pályázók jogosultak. A Személyügyi és Továbbképzési Főosztály a pályázatokat nyilvántartja. Az érdeklődők azokba – a szerzők hozzájárulásával, a díjkiosztás után 2 évig – a Legfőbb Ügyészség könyvtárában betekinthetnek. Amennyiben a jeligét tartalmazó boríték felbontható, úgy az elismerésben nem részesült szerző neve, elérhetősége is nyilvánosságra hozható.

A pályázati hirdetés hivatalos megjelenési helyei: az Ügyészségi Közlöny és az ügyészség hivatalos honlapja (<http://ugyeszseg.hu>).

A Kozma Sándor Tudományos Pályázat lebonyolítása során az adatkezelő a Legfőbb Ügyészség Személyügyi és Továbbképzési Főosztálya. Címe: 1055 Budapest, Markó utca 16.; telefon: 06-1-354-5566, 06-1-354-5654; e-mail: tko.szetof@mku.hu.

A pályázó a pályázat benyújtásával tudomásul veszi az ügyészség adatkezelési tájékoztatójában foglaltakat: <http://ugyeszseg.hu/kozerdeku-adatok/adatkezelesitajekoztato/>.__

UDVARHELYI BENCE¹

AZ EURÓPAI UNIÓ KÖRNYEZETVÉDELMI BÜNTETŐJOGÁNAK FEJLŐDÉSI TENDENCIÁI ÉS LEGÚJABB EREDMÉNYEI

1. Bevezető gondolatok

A környezetet károsító bűncselekmények egyik legfontosabb jellemzője, hogy ilyen deliktumok káros következményei általában nem állnak meg az országhatároknál, hanem több államot is érintenek. E bűncselekmények elleni sikeres fellépéshez tehát elengedhetetlen az államok közötti együttműködés. Erre vezethető vissza, hogy a környezetvédelmi büntetőjog fejlődésére az Európai Unió (büntető)joga is nagy hatást gyakorol. Az Unió ugyanis hamar felismerte, hogy a környezettel kapcsolatos bűncselekmények száma egyre inkább növekszik, ami a tagállamok számára közös problémát jelent. Ennek megfelelően a tagállamoknak összehangoltan kell fellépniük a környezet védelme érdekében. E küzdelem során a tagállamok nem nélkülözhetik a *büntetőjog eszközrendszerét* sem, hiszen csak ez tud kellő elrettentő és visszatartó erőt biztosítani.²

Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa az *Európai Unió környezetvédelmi büntetőjogi szabályozásának fejlődését és aktuális helyzetét*, különös tekintettel a jogfejlődés legújabb eredményeire. Természetesen ennek keretében nincs mód az uniós környezetvédelmi politika átfogó bemutatására³, így a tanulmány kizárólag a büntetőjogi kérdésekre kíván fókuszálni.

1 Dr. Udvarhelyi Bence, PhD, egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete, Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék

2 Bővebben l.: LACZI Beáta: *A környezet és a természet büntetőjogi védelmének nemzetközi és történeti vonatkozásai, a védelem jogszabályi alapjai*. Magyar Jog, 2004/4. 204.

3 Bővebben l.: GÖRGÉNYI Ilona: *Protection of the environment through criminal law considering the european standards – Környezetvédelmi büntetőjog az európai elvárásokra figyelemmel*. Agrár- és környezetjog, 2018/25. 46–80; GÖRGÉNYI Ilona – UDVARHELYI Bence: *A környezeti bűncselekmények megítélésének változásai az Európai Unióban*. Magyar Jog, 2019/9. 510–514.

2. A környezet büntetőjogi védelméről szóló kerethatározat és irányelvjavaslat

A környezetet sértő bűncselekmények elleni uniós szintű fellépés kialakítása során kezdetben komoly akadályt jelentett, hogy a Lisszaboni Szerződés hatálybalépését megelőzően az Európai Közösség kifejezett büntetőjogi hatáskörökkel csak a III. pilléres együttműködés területén rendelkezett, amely hatékonysága azonban az I. pillérhez képest korlátozottabb volt. A környezetvédelmi bűncselekmények súlyossága miatt ugyanakkor többen is felvetették, hogy – a közös környezetvédelmi politika keretében – az I. pilléres jogforrások is tartalmazhassanak büntetőjogi rendelkezéseket.

A fenti hatásköri konfliktusok és jogértelmezési anomáliák eredményeképpen a 2000-es évek elején egy *kettős jogalkotási folyamat* kezdődött meg. Elsőként Dánia terjesztett elő 2000. július 7-én egy III. pilléres *kerethatározatot*, amely jogalapját az EU-Szerződés III. pilléres jogalkotási hatáskört megalapozó 29, 31. és 34. cikkei képezték. A kerethatározatot a Tanács 2003. január 27-én fogadta el.⁴ Ezzel párhuzamosan 2001. március 13-án az Európai Bizottság egy *irányelvjavaslatot* dolgozott ki a környezet büntetőjogi védelméről, amely jogalapjaként az EK-Szerződés akkori 175. cikkét (ma EUMSZ. 192. cikk) jelölte meg.⁵

Az irányelvjavaslat és a kerethatározat tartalmilag nagy hasonlóságot mutatott. Mindkét jogi aktus elsőként a *büntetendővé nyilvánítandó magatartások körét* rögzítette. A 2001. évi javaslat azon magatartásokat rendelte volna büntetni, amelyek a Közösség környezetvédelmi normáiba vagy a tagállamok közösségi jogot átültető szabályaiba ütköznek.⁶ A javaslat melléklete felsorolta a környezetszennyező magatartásokat tiltó közösségi jogszabályokat, amelyek megsértése a büntetőjogi felelősségre vonás alapvető feltétele. A dokumentum nem szabályozta volna valamennyi, a közösségi jog által tiltott cselekményt, hatálya csak azokra a legjellemzőbb szennyezési formákra terjedt volna ki, amelyek komolyabb környezeti állapotromlást vagy jelentősebb kárt okoznak, vagy ezzel a veszéllyel fenyegetnek. A javaslatban felsorolt bűncselekmények szándékosan vagy súlyosan gondatlanul lettek volna elkövethetők.⁷

4 A Tanács 2003/80/IB kerethatározata (2003. január 27.) a környezet büntetőjog általi védelméről [HL L 29., 2003. 02. 05., 55–58.]

5 Az Európai Bizottság javaslata: az Európai Parlament és a Tanács irányelve a környezet büntetőjog általi védelméről [COM(2001) 139., 2001. 03. 13.]. A javaslat elfogadására végül nem került sor.

6 COM(2001) 139. javaslat 3. cikk

7 LACZI B.: i. m. 579.

Az irányelvjavaslattal szemben a 2003-as *kerethatározat* nem sorolta fel a környezetvédelmi tárgyú közösségi jogszabályokat, hanem egy általános jogellenesség fogalmat használt, amely valamely törvény, közigazgatási rendelet vagy valamely illetékes hatóság által hozott határozat – ideértve a közösségi jog környezet védelmét célzó kötelező rendelkezéseit érvényre juttató szabályokat is – megsértését jelentette.⁸ A kerethatározat a javaslattól eltérően külön cikkben⁹ szabályozta a szándékos és a gondatlan magatartásokat, ezek azonban csak az alanyi oldal tekintetében különböztek egymástól, az elkövetési magatartások megegyeztek. A tagállamoknak a szándékos és legalább a súlyos gondatlanságból elkövetett cselekményeket kellett büntetni rendelniük.¹⁰

A bűncselekményi tényállások definiálását követően az irányelvjavaslat és a kerethatározat az elkövetés esetén alkalmazható *szankciókról* rendelkezett. A *javaslat* a *természetes* és a *jogi személy elkövetőket* egyaránt büntetni rendelte volna, akikkel szemben a tagállamok kötelesek lettek volna *hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciókat* előírni, amely – természetes személyek esetén – a súlyosabb esetekben szabadságelvonással járó büntetést jelentett. Azt, hogy mi minősül súlyosabb esetnek, a javaslat a tagállamok mérlegelési jogkörébe utalta volna. A tagállamok ugyanakkor – mind természetes, mind jogi személyek esetén – előírhattak volna *nem büntetőjogi szankciókat* is. Ilyennek minősült a javaslat értelmében például a bírság, az állami támogatásokból vagy juttatásokból való kizárás, az üzleti vagy hatósági engedélyhez kötött tevékenységtől történő ideiglenes vagy végleges eltiltás, a bírói felügyelet alá vonás, illetve a felszámolás elrendelése.¹¹

Az irányelvjavaslathoz hasonlóan a *kerethatározat* is előírta a *hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciók* meghatározásának követelményét. *Természetes személyekkel* szemben legalább a súlyos esetekben a *személyi szabadságtól való megfosztással járó szankciókat* kell alkalmazni, ugyanakkor a büntetőjogi szankciókhoz *más büntetések*, illetve *intézkedések* is társulhatnak, így például a természetes személyek eltiltása hivatalos engedélyt vagy jóváhagyást igénylő tevékenység folytatásától, vagy társaság, illetve alapítvány létesítésétől, vezetésétől vagy irányításától.¹²

A *jogi személyek felelősségével* a *kerethatározat* sokkal részletesebben foglalkozott, mint az irányelvjavaslat. A szabályozás értelmében a jogi személyek felelősségre vonására akkor

8 2003/80/IB kerethatározat 1. cikk a) pont

9 2003/80/IB kerethatározat 2-3. cikk

10 GÖRGÉNYI Ilona: *A környezetvédelmi büntetőjog megújulása az új évezredben*. Miskolci Jogi Szemle, 2011. különszám 99.

11 COM(2001) 139. javaslat 4. cikk

12 2003/80/IB kerethatározat 5. cikk

kerülhet sor, ha a felsorolt bűncselekményeket a jogi személy javára akár egyénileg, akár a jogi személy szervének részeként eljáró olyan személy követte el, aki a jogi személyen belül vezető beosztást tölt be. A felelősségre vonás másik esete, ha a vezető beosztást betöltő személy által gyakorolt felügyelet vagy ellenőrzés hiánya tette lehetővé, hogy a jogi személynek alárendelt személy a jogi személy javára a meghatározott bűncselekményeket elkövesse. A jogi személlyel szemben elsősorban *büntetőjogi vagy nem büntetőjogi pénzbüntetések* alkalmazhatók, de *más szankciók* is előírhatók, például az állami juttatásokra vagy támogatásokra való jogosultságból való kizárás, az ipari vagy kereskedelmi tevékenység gyakorlásától való átmeneti vagy tartós eltiltás, a bírói felügyelet alá helyezés, a bírósági felszámolási végzés, illetve a meghatározott intézkedések meghozatalára való kötelezés a büntetőjogi felelősség alapjául szolgáló tevékenység következményeinek elkerülése érdekében.¹³

Az *irányelvjavaslat* a szubszidiaritás és arányosság elve alapján nem tartalmazott büntető eljárásjogi rendelkezéseket, ezzel szemben a III. pilléres büntetőjogi együttműködés keretében elfogadott *kerethatározat* kitért a *joghatóság*, a *kiadatás* és a *büntetőeljárás egyes kérdéseire* is.¹⁴

Összegezve megállapítható, hogy a 2001-es irányelvjavaslat egy meglehetősen szűk hatókörű környezetvédelmi szabályozást alkotott volna, amely hatálybalépése esetén se jelentett volna többet, mint a Közösség – a javaslat mellékletében meghatározott – igazgatási normáinak büntetőjogi védelmét. Ezzel szemben a Tanács kerethatározata szélesebb körű környezetvédelmi büntetőjogot hozott létre, amely nemcsak az igazgatási normák kikényszerítését szolgálta, hanem egyes környezetet sértő magatartásokat általánosan kriminalizált.¹⁵

A kerethatározat ugyanakkor nem volt hosszú életű, mivel az Európai Bizottság 2003. április 15-én keresetet nyújtott be az Európai Bírósághoz, amelyben a kerethatározat megsemmisítését kérte amiatt, hogy a Tanács a kerethatározat elfogadásával közösségi hatáskört vont el. A Bizottság és a Tanács között kialakult hatásköri vitát így az Európai Bíróság döntötte el, amely a 2005. szeptember 13-án meghozott ítéletében a Bizottság álláspontjával értett egyet, és *megsemmisítette a kerethatározatot*. A Bíróság ítéletében úgy fogalmazott, hogy ugyan *sem a büntetőjog, sem pedig a büntető eljárásjog nem tartozik a Közösség hatáskörébe*, ez azonban nem akadályozhatja a közösségi jogalkotót abban, hogy amikor

¹³ 2003/80/IB kerethatározat 6–7. cikk

¹⁴ 2003/80/IB kerethatározat 8–9. cikk. Lásd: LACZI B.: i. m. 582.

¹⁵ LIGETI Miklós: *Környezetvédelmi büntetőjog*. In: Kondorosi Ferenc – Ligeti Katalin (szerk.): *Az európai büntetőjog kézikönyve*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 626–627.

a *hatékony, arányos és visszatartó erejű büntetőjogi szankciónak* a hatáskörrel rendelkező nemzeti hatóság általi alkalmazása a *súlyos környezetkárosítások leküzdésének elengedhetetlen eszköze*, a tagállamok büntetőjogával kapcsolatban megtegye a környezetvédelem tárgykörében alkotott jogi normák teljes érvényesülésének biztosításához *szükségesnek tartott intézkedéseket*.¹⁶ Ezzel megnyílt az út, hogy az Európai Unió az I. pillér területén is fogadhasson el büntetőjogi tárgyú intézkedéseket.¹⁷

3. A környezet büntetőjogi védelméről szóló 2008/99/EK irányelv

A Tanács 2003. évi kerethatározatának megsemmisítését követően az Európai Unió még több évig nem tudott új jogi aktust elfogadni a környezet büntetőjogi védelméről. Mivel azonban az Európai Bíróság a kerethatározatot nem tartalmi, hanem csak formai, hatásköri okokból semmisítette meg, világos volt, hogy a környezet büntetőjogi védelmére vonatkozó uniós szabályozás megteremtése továbbra is kívánatos.¹⁸ A Bizottság a 2001. évi irányelvjavaslata helyett végül egy új javaslatot dolgozott ki.¹⁹ A Bizottság 2007. évi irányelvjavaslata a tárgyalási eljárás során több helyen is módosult, azt az Európai Parlament és a Tanács végül 2008. november 19-én fogadta el.²⁰ A 2008/99/EK irányelv elsősorban a kerethatározat szabályozására épített, de több helyen átvette a korábbi irányelvjavaslat rendelkezéseit is.

16 C-176/03. sz. Bizottság kontra Tanács ügyben 2005. szeptember 13-án hozott ítélet [EBHT 2005., I-7879.] 47–48. pont

17 Bővebben l.: FARKAS Ákos: *Az Európai Unió büntetőjog fejlődésének újabb állomásai*. In: Farkas Ákos – Nagy Anita – Róth Erika – Sántha Ferenc – Várad Erika (szerk.): *Tanulmányok Dr. Dr. h. c. Horváth Tibor professor emeritus 80. születésnapja tiszteletére*. Bűnügyi Tudományi Közlemények 8. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2007. 494–497; GÖRGÉNYI Ilona: *Az Európai Unió elvárásai és a hazai fejlemények a környezet büntetőjogi védelme terén*. In: Fodor László (szerk.): *A környezetvédelmi jog és igazgatás hatékonyságának aktuális kérdései*. Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2005. 107–111; KARSAI Krisztina: *Az európai büntetőjog rögzös útján*. Magyar Jog, 2006/1. 4–6; LACZI B.: i. m. 577–589; RÉTHÁZI György: *Közösségi büntetőjog? – avagy az Európai Közösségek Bíróságának aktivizmusa a büntető igazságügyi együttműködés vonzásában*. Európai Tükör, 2006/9. 67–71.

18 L.: GÖRGÉNYI I. (2011): i. m. 96.

19 Az Európai Bizottság javaslata: az Európai Parlament és a Tanács irányelve a környezet büntetőjog általi védelméről [COM(2007) 51., 2007. 02. 09.]

20 Az Európai Parlament és a Tanács 2008/99/EK irányelve (2008. november 19.) a környezet büntetőjog általi védelméről [HL L 328., 2008. 12. 06., 28–37.]

Az irányelv a korábbi uniós jogi aktusokhoz hasonlóan elsőként a *büntetendő magatartások körét* határozza meg. Az irányelv értelmében a tagállamoknak az alábbi magatartásokat kell büntetni rendelniük:

a) anyagok vagy ionizáló sugárzás levegőbe, talajba vagy vízbe történő kibocsátása vagy bejuttatása olyan mennyiségben, amely bármely személy halálát vagy súlyos sérülését vagy a levegő, a talaj vagy a víz minőségének, vagy az állatoknak vagy növényeknek a jelentős károsodását okozza vagy okozhatja;

b) hulladék gyűjtése, szállítása, hasznosítása vagy ártalmatlanítása, beleértve az ilyen műveletek felügyeletét és a hulladéklerakók utógondozását, valamint a kereskedők és közvetítők által ellátott tevékenységeket is (hulladékgazdálkodás), amely bármely személy halálát vagy súlyos sérülését, illetve a levegő, a talaj vagy a víz minőségének, vagy az állatoknak vagy növényeknek a jelentős károsodását okozza vagy okozhatja;

c) nem elhanyagolható mennyiségben végzett hulladékszállítás, amennyiben ez a tevékenység a hulladékszállításról szóló, 2006. június 14-i 1013/2006/EK európai parlamenti és a tanácsi rendelet²¹ 2. cikke 35. pontjának hatálya alá esik, függetlenül attól, hogy egyszeri vagy – egymással összefüggőnek látszó – többszöri szállítás keretében történik;

d) olyan üzem működtetése, amelyben veszélyes tevékenységet végeznek, illetve veszélyes anyagokat vagy készítményeket tárolnak vagy használnak, és amely az üzemén kívül bármely személy halálát vagy súlyos sérülését, vagy a levegő, a talaj vagy a víz minőségének, vagy az állatoknak vagy a növényeknek a jelentős károsodását okozza vagy okozhatja;

e) nukleáris anyagok vagy más veszélyes radioaktív anyagok gyártása, feldolgozása, kezelése, használata, tartása, tárolása, szállítása, behozatala, kivitele vagy ártalmatlanítása, amely bármely személy halálát vagy súlyos sérülését, vagy a levegő, a talaj vagy a víz minőségének, vagy az állatoknak vagy növényeknek a jelentős károsodását okozza vagy okozhatja;

f) védett, vadon élő állat- vagy növényfajok megölése, elpusztítása, birtoklása vagy begyűjtése, kivéve azokat az eseteket, amikor a cselekmény az érintett fajok példányainak elhanyagolható mennyiségét érinti, és elhanyagolható hatással jár a faj védettségi helyzetére nézve;

g) védett, vadon élő állat- vagy növényfajok példányaival, azok részeivel vagy származékaival való kereskedelem, kivéve azokat az eseteket, amikor a cselekmény az ilyen példányok elhanyagolható mennyiségét érinti, és elhanyagolható hatással jár a faj védettségi helyzetére nézve;

21 Az Európai Parlament és a Tanács 1013/2006/EK rendelete (2006. június 14.) a hulladékszállításról [HL L 190., 2006. 07. 12., 1–98.]

h) bármely magatartás, amely valamely védett területen található élőhely jelentős állagromlását okozza;

i) ózonkárosító anyagok gyártása, behozatala, kivitele, forgalomba hozatala vagy felhasználása.²²

Az elkövetési magatartások tekintetében az irányelv – kisebb módosításokkal – lényegében a kerethatározat tényállásait vette át, egyedül a h) pont szerinti védett területen található élőhely jelentős megrongálása származik a 2001-es irányelvjavaslatból. Teljesen új tényállás viszont a c) pontban szereplő nem elhanyagolható mennyiségben végzett hulladékszállítás, amely közvetlenül egy igazgatási normára hivatkozik.

A bűncselekmények többsége *immateriális*, vagyis attól függetlenül büntethető, hogy az elkövetési magatartás okozott-e vagy okozhatott-e volna súlyos kárt más személyeknek vagy a környezetnek.²³ Az elkövetési magatartások egy részét ugyanakkor az irányelv *materiális sértő vagy veszélyeztető tényállásként* szabályozza, amely megvalósulásához szükséges, hogy a jogellenes magatartás bármely személy halálát vagy súlyos sérülését vagy a levegő, a talaj vagy a víz minőségének, vagy az állatoknak vagy növényeknek a jelentős károsodását okozza vagy okozhatja. Az irányelv értelmében a tagállamoknak a fenti elkövetési magatartásokat akkor kell bűncselekménynek minősíteniük, ha azokat *jogellenesen és szándékosan vagy legalább súlyos gondatlanságból* követik el.²⁴ Az irányelv – ötvözve a kerethatározat és a korábbi irányelvjavaslat megoldását – mellékletben felsorolja azokat a jogforrásokat, amely megsértése jogellenesnek minősül, valamint általános jelleggel is jogellenesnek minősít minden olyan magatartást, amely a közösségi jogszabályokat alkalmazó tagállami törvényt, közigazgatási rendeletet vagy tagállami illetékes hatóság által hozott határozatot sért meg.²⁵

A tagállamok kötelesek a felsorolt bűncselekmények elkövetőit *hatékony, arányos és visszatartó erejű büntetőjogi szankciókkal* sújtani. A természetes személyek mellett a *jogi személyek felelősségre vonhatóságát* is biztosítani kell, ennek feltételeit az irányelv a kerethatározattal megegyező módon határozza meg. Az irányelv ugyanakkor a korábbi dokumentumokkal ellentétben még példálózva se határozza meg a szankciók lehetséges fajtáit, mindössze a hatékonyság, arányosság és visszatartó erő hármas követelményére utal,

22 2008/99/EK irányelv 3. cikk

23 KÖHALMI László: *Az európai környezeti büntetőjog fejlődési irányai és problémái*. Rendészeti Szemle, 2009/1. 56.

24 2008/99/EK irányelv 3. cikk

25 2008/99/EK irányelv 2. cikk a) pont. L.: GÖRGÉNYI I. (2011): i. m. 101.

a szankció konkrét fajtájának és mértékének meghatározását pedig a tagállamra bízta.²⁶ Ez arra vezethető vissza, hogy az Európai Bíróság a környezetvédelmi kerethatározat megsemmisítése ügyében kimondott elvi tételt pontosító egy későbbi ítéletében kimondta, hogy bár az Unió az I. pillér területén is kötelezheti a tagállamokat bizonyos magatartások büntetőjogi szankcionálására, *a büntetőjogi szankciók típusának és mértékének meghatározása nem tartozik a hatáskörébe.*²⁷

Végül kiemelést érdemel, hogy az irányelv preambuluma rögzíti: a dokumentum csak *minimumszabályokat* állapít meg, így a tagállamok szabadon dönthetnek arról, hogy szigorúbb szabályokat vezetnek be vagy tartanak fenn. Ennek ellenére sokan úgy gondolják, hogy az elfogadott irányelv mindössze a 2003-as kerethatározat egy felpuhított változata.²⁸

4. A környezet büntetőjogi védelméről szóló 2021. évi irányelvjavaslat

Az Európai Unió keretei között folyó büntetőjogi együttműködés történetében a Lisszaboni Szerződés alapvető fordulópontot jelentett, mivel megerősítette az Unió büntetőjogi jogalkotási hatásköreit és elsődleges jogforrási normává emelte az Európai Bíróság fentebb említett ügyeiben kimondott elvi tételeket. Az EUMSz. 83. cikk (2) bekezdése ugyanis feljogosította az Európai Uniót arra, hogy *irányelvekben szabályozási minimumokat* állapítson meg *bűncselekményi tényállások és büntetési tételek* meghatározására vonatkozóan, amennyiben valamely harmonizációs intézkedések hatálya alá tartozó területen az *Unió politikájának eredményes végrehajtásához elengedhetetlen* a tagállamok büntetőügyekre vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítése.²⁹ Mivel ezeknek a feltételeknek a környezetet sértő bűncselekmények is megfelelnek, az Európai Bizottság 2021-ben e jogalapra hivatkozva egy irányelvjavaslatot bocsátott ki.³⁰

26 2008/99/EK irányelv 5–7. cikk

27 C-440/05. sz. Bizottság kontra Tanács ügyben 2007. október 23-án hozott ítélet [EBHT 2007., I-9097] 66–70. pont

28 KÖHALMI L.: i. m. 60.

29 Bövebben lásd: JACSÓ Judit: *Europäisierung des Steuerstrafrechts am Beispiel der gesetzlichen Regelungen in Deutschland, Österreich und Ungarn*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2017. 64–74; UDVARHELYI Bence: *A Lisszaboni Szerződés és a büntetőjog – gondolatok az Európai Unió megújult büntetőjogi jogharmonizációs hatásköréről*. Állam- és Jogtudomány, 2016/3. 137–140; UDVARHELYI Bence: *Az Európai Unió anyagi büntetőjoga a Lisszaboni Szerződés után*. Patrocínium Kiadó, Budapest, 2019. 128–133.

30 Az Európai Bizottság javaslata: az Európai Parlament és a Tanács irányelve a környezet büntetőjog általi védelméről, valamint a 2008/99/EK irányelv felváltásáról [COM(2021) 851., 2021. 12. 15.]

Az irányelvjavaslat indokolásában az Európai Bizottság megállapította, hogy a 2008. évi irányelv nem érte el a célját, hiszen az elmúlt években nagyon alacsony maradt a sikeresen kivizsgált és elítélt környezeti bűnügyek száma, a kiszabott szankciók szintje túl alacsony volt ahhoz, hogy visszatartó erőt fejtsen ki, és a határokon átnyúló együttműködés sem módszeresen folyt. Az irányelv értékelése³¹ jelentős végrehajtási hiányosságokat talált a tagállamokban, és megállapította, hogy nem léteznek átfogó nemzeti stratégiák a környezeti bűnözés megakadályozására. A környezeti bűnözéssel kapcsolatos eljárásokra vonatkozó megbízható, pontos és teljes körű statisztikai adatok hiánya szintén akadályozza a nemzeti politikai döntéshozókat és gyakorló szakembereket is intézkedéseik eredményességének nyomon követésében. Ezen problémák megoldása érdekében az irányelvjavaslat hat célkitűzést fogalmazott meg:

a) a nyomozás és a büntetőeljárás eredményességének javítása az irányelv alkalmazási körének frissítésével;

b) a nyomozás és a büntetőeljárás eredményességének javítása a környezeti bűnözés fogalommeghatározásában használt homályos kifejezések pontosításával vagy kiiktatásával;

c) hathatós, visszatartó erejű és arányos szankciótípusok és szintek biztosítása a környezeti bűnözésre;

d) a határokon átnyúló nyomozás és büntetőeljárás előmozdítása;

e) a környezeti bűnözéssel kapcsolatos tájékozott döntéshozatal javítása a statisztikai adatok jobb gyűjtése és terjesztése révén;

f) a nemzeti jogérvényesítési láncok működési eredményességének javítása a nyomozások, a büntetőeljárások és a szankciók előmozdítása érdekében.³²

A fenti célkitűzések megvalósítása érdekében az irányelvjavaslat minimumszabályokat kíván megállapítani a környezet hatékonyabb védelme érdekében a bűncselekményi tényállások és a büntetési tételek meghatározására vonatkozóan.³³

Az irányelvjavaslat a tagállamok által büntetendővé nyilvánítandó cselekmények körét a jelenleg hatályos irányelvhez képest lényegesen szélesebb körben vonná meg. Eszerint

31 Bővebben l.: Az Európai Bizottság szolgálati munkadokumentuma: A környezet büntetőjog általi védelméről szóló, 2008. november 19-i 2008/99/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv (környezeti bűnözésről szóló irányelv) értékelése [SWD(2020) 259., 2020. 10. 28.]

32 Bővebben l.: COM(2021) 851. javaslat indokolása

33 COM(2021) 851. javaslat 1. cikk

a tagállamoknak az alábbi *jogellenes*³⁴ magatartásokat kellene kriminalizálniuk:

a) anyagok vagy ionizáló sugárzás levegőbe, talajba vagy vízbe történő kibocsátása vagy bejuttatása olyan mennyiségben, amely bármely személy halálát vagy súlyos sérülését vagy a levegő, a talaj vagy a víz minőségének, vagy az állatoknak vagy növényeknek a jelentős károsodását okozza vagy okozhatja;

b) olyan termék forgalomba hozatala, amely tilalom vagy más követelmény megszegésével a termék nagyobb léptékű használatának eredményeként bármely személy halálát vagy súlyos sérülését, vagy a levegő, a víz vagy a talaj minőségének, illetve az állatoknak vagy növényeknek a jelentős károsodását okozza vagy okozhatja;

c) anyagok gyártása, forgalomba hozatala vagy felhasználása, akár önmagukban, akár keverékekben vagy árucikkekben, beleértve az árucikkbe való beépítésüket is, ha az a javaslatban felsorolt uniós normákba ütközik és bármely személy halálát vagy súlyos sérülését vagy a levegő, a talaj vagy a víz minőségének, vagy az állatoknak vagy növényeknek a jelentős károsodását okozza vagy okozhatja;

d) projektek végrehajtása projektmegvalósítási engedély vagy a környezetre gyakorolt hatásuk értékelése nélkül, ami meghatározott tényezőkben jelentős károkat okoz vagy okozhat;

e) hulladékgyűjtés, -szállítás, -hasznosítás vagy -ártalmatlanítás, beleértve az említett műveletek felügyeletét és a hulladéklerakók utógondozását, valamint a kereskedőként vagy közvetítőként (hulladékgazdálkodás) végzett tevékenységet is, amennyiben a jogellenes tevékenység veszélyes hulladékra vonatkozik és nem elhanyagolható mennyiségben végzik, vagy bármely személy halálát vagy súlyos sérülését vagy a levegő, a talaj vagy a víz minőségének, vagy állatoknak vagy növényeknek a jelentős károsodását okozza vagy okozhatja;

f) nem elhanyagolható mennyiségben végzett hulladékszállítás, függetlenül attól, hogy egyszeri vagy – egymással összefüggőnek látszó – többszöri szállítás keretében történik;

g) a hajók újrafeldolgozása, a vonatkozó követelmények be nem tartásával;

h) szennyező anyagok hajók általi kibocsátása;

i) olyan létesítmény telepítése, üzemeltetése vagy leszerelése, amelyben veszélyes tevé-

34 Az irányelvjavaslat 2. cikke értelmében jogellenesnek tekinthető minden olyan magatartás, amely olyan uniós jogszabályokat sért, amelyek jogalapjuktól függetlenül hozzájárulnak az Európai Unió működéséről szóló szerződésben meghatározott, a környezet védelmére irányuló uniós szakpolitika célkitűzéseinek megvalósításához. Jogellenesnek tekinthetők továbbá a fenti uniós jogszabályokat végrehajtó tagállami törvényeket, közigazgatási rendeleteket vagy tagállami illetékes hatóság által hozott határozatokat sértő magatartások is. A magatartást még akkor is jogellenesnek kell tekinteni, ha azt valamely tagállam illetékes hatóságának engedélye alapján hajtják végre, amennyiben az engedélyt csalárd módon, vesztegetéssel, zsarolással vagy kényszerítéssel szereztek meg.

kenységet folytatnak, vagy amelyben veszélyes anyagokat, készítményeket vagy szennyező anyagokat tárolnak vagy használnak fel, és amely bármely személy halálát vagy súlyos sérülését, illetve a levegő, a talaj vagy a víz minőségének, vagy az állatoknak vagy növényeknek a jelentős károsodását okozza vagy okozhatja;

j) radioaktív anyagok gyártása, előállítása, feldolgozása, kezelése, használata, tartása, tárolása, szállítása, behozatala, kivitele vagy ártalmatlanítása, amely bármely személy halálát vagy súlyos sérülését, illetve a levegő, a talaj vagy a víz minőségének, vagy az állatoknak vagy növényeknek a jelentős károsodását okozza vagy okozhatja;

k) felszíni víz vagy felszín alatti víz olyan kinyerése, amely a felszíni víztestek ökológiai állapotában vagy potenciáljában, illetve a felszín alatti víztestek mennyiségi állapotában jelentős kárt okoz vagy okozhat;

l) vadon élő állat- vagy növényfajok egy vagy több egyedének leölése, megsemmisítése, elvétele, birtoklása, értékesítése vagy eladásra kínálása, kivéve azokat az eseteket, amikor az elkövetési magatartás elhanyagolható mennyiségű egyedet érint;

m) vadon élő állat- vagy növényfajok egyedeinek vagy részeinek vagy származékainak kereskedelme, kivéve azokat az eseteket, amikor az elkövetési magatartás elhanyagolható mennyiségű egyedet érint;

n) illegálisan kitermelt fa vagy illegálisan kitermelt fából készült fatermékek forgalomba hozatala vagy hozzáférhetővé tétele az uniós piacon, kivéve azokat az eseteket, amikor az elkövetési magatartás elhanyagolható mennyiséget érint;

o) minden olyan magatartás, amely védett területen belüli élőhely állapotának romlását okozza, ha ez a romlás jelentős;

p) az Unió számára veszélyt jelentő idegenhonos inváziós faj behurcolása vagy elterjedése, ha az meghatározott korlátozásba ütközik, vagy ha az elkövetési magatartás engedély vagy jóváhagyás valamely feltételébe ütközik, és bármely személy halálát vagy súlyos sérülését, illetve a levegő, a talaj vagy a víz minőségének, vagy az állatoknak vagy növényeknek a jelentős károsodását okozza vagy okozhatja;

q) ózontkárosító anyagok vagy ilyen anyagokat tartalmazó vagy azokon alapuló termékek és berendezések előállítása, forgalomba hozatala, behozatala, kivitele, felhasználása, kibocsátása vagy kiengedése;

r) fluortartalmú üvegházhatású gázok vagy az ilyen gázokat tartalmazó vagy azokon alapuló termékek és berendezések előállítása, forgalomba hozatala, behozatala, kivitele, felhasználása, kibocsátása vagy kiengedése.³⁵

A fenti elkövetési magatartások nagy részét az irányelvjavaslat a vonatkozó uniós jogforrásokra hivatkozva határozná meg, így a javaslatban felsorolt rendelkezések többsége *kezzétényállásnak* tekinthető, ahol a büntetőjogi tilalmat az egyes uniós igazgatási normák pontosítják és töltik ki tartalommal.

Az irányelvjavaslat szerint a tagállamoknak valamennyi elkövetési magatartást *szándékos elkövetés* esetén kellene büntetni rendelniük, ugyanakkor a g), l), o) és részben a p) pontokban szereplő deliktumok kivételével a többi cselekményt akkor is kriminalizálniuk kellene, ha azokat *legalább súlyos gondatlanságból* követték el.³⁶ A hasonló büntetőjogi tárgyú uniós irányelvekhez hasonlóan a javaslat is külön utal a *felbujtás*, a *bűnsegély*, valamint – meghatározott elkövetési magatartások kivételével – a *kísérlet* büntetendővé nyilvánítására irányuló kötelezettségre.³⁷

Az Európai Bizottság 2021. évi javaslata jelentős előrelépésnek tekinthető abból a szempontból, hogy a hatályos irányelvhez képest részletesen szabályozná a *tagállamok által előírandó szankciókat*. Az irányelvjavaslat ugyanis a *hatékony, arányos és visszatartó erejű büntetőjogi szankciók* meghatározására vonatkozó általános követelmény mellett a büntetési tétel felső határának legkisebb mértékét is előírná a tagállamok számára. A javaslat szerint a nemzeti jogalkotóknak a kevésbé súlyos elkövetési magatartások esetén *legalább négyéves*, a többi büntetendő cselekmény esetén pedig *legalább hatéves* felső határt kellene meghatározniuk, ha pedig a bűncselekmény valamely személy halálát vagy súlyos sérülését okozza vagy okozhatja, a büntetési tétel maximumának *legalább tíz év szabadságvesztésnek* kellene lennie. Az irányelvjavaslat ezenkívül további szankciók vagy intézkedések alkalmazására is kötelezné a tagállamokat, ilyen a környezet adott időn belüli helyreállítására kötelezés, a bírság megfizetése, a közfinanszírozásból való ideiglenes vagy végleges kizárás – ideértve a közbeszerzési eljárásokat, támogatásokat és koncessziókat –, a bűncselekmény elkövetésére használt létesítménytípus irányításától való eltiltás, a bűncselekmény elkövetését eredményező tevékenységek végzésére vonatkozó engedélyek és felhatalmazások visszavonása, a választott vagy közhivatali tisztségek betöltésétől való ideiglenes eltiltás, valamint az ítéletre vagy az alkalmazott szankciókra vagy intézkedésekre vonatkozó bírósági határozat nemzeti vagy uniós szintű közzététele.³⁸

A *jogi személyek felelőssége vonásának feltételeit* az irányelvjavaslat lényegében a hatályos jogi aktusnak megfelelően szabályozná, azonban a velük szemben kiszabható *szankciók típusait* részletesen felsorolná. Eszerint a tagállamok – hatékony, arányos és visszatartó erejű

36 COM(2021) 851. javaslat 3. cikk (1)–(2) bekezdés

37 COM(2021) 851. javaslat 4. cikk bekezdés

38 COM(2021) 851. javaslat 5. cikk bekezdés

szankcióként vagy intézkedéseként – az alábbi szankciókat írhatnák elő: büntetőjogi vagy nem büntetőjogi jellegű pénzbüntetések, a környezet adott időszakon belüli helyreállítására kötelezés, kizárás állami kedvezményekből vagy támogatásokból, a közfinanszírozásból való ideiglenes kizárás, ideértve a közbeszerzési eljárásokat, a vissza nem térítendő támogatásokat és a koncessziókat is, üzleti tevékenység folytatásától való átmeneti vagy végleges eltiltás, a bűncselekmény elkövetését eredményező tevékenységek végzésére vonatkozó engedélyek és felhatalmazások visszavonása, bírósági felügyelet alá helyezés, bíróság által elrendelt felszámolás, a bűncselekmény elkövetésére használt telephely átmeneti vagy végleges bezárása, a vállalatok kötelezése átvilágítási rendszer bevezetésére a környezetvédelmi előírások betartásának fokozása érdekében, az ítéletre vagy az alkalmazott szankciókra vagy intézkedésekre vonatkozó bírósági határozat közzététele. Az irányelvjavaslat egyik fontos újdonsága – amely eddig még egyetlen más uniós büntetőjogi irányelvben sem szerepelt –, hogy a *pénzbírság felső határát* is meghatározná, ami nem lehetne kevesebb, mint a jogi személy megelőző üzleti évben elért teljes világméretű árbevételének 3%-a, illetve bizonyos elkövetési magatartások esetén 5%-a.³⁹

Az irányelvjavaslat rögzítené azt is, hogy a tagállamok milyen körülményeket vehetnének figyelembe súlyosító, illetve enyhítő körülményként. Eszerint *súlyosító körülménynek* tekinthető, ha a bűncselekmény személy halálát vagy súlyos sérülését okozta, a bűncselekmény ökoszisztéma pusztulását vagy visszafordíthatatlan vagy hosszan tartó jelentős kárát okozta, a bűncselekményt bünszervezet keretében⁴⁰ követték el, a bűncselekmény hamis vagy hamisított okmányok felhasználásával járt, a bűncselekményt köztisztviselő követte el feladatai ellátása során, az elkövető korábban hasonló környezetvédelmi jogsértéseket követett el, a bűncselekmény közvetlenül vagy közvetve jelentős anyagi hasznot generált vagy ezzel számoltak, és annak révén jelentős kiadásokat kerültek el, az elkövető magatartása környezeti károkért való felelősséget von maga után, de az elkövető nem tesz eleget a kárfelszámolási intézkedések⁴¹ megtételére vonatkozó kötelezettségének, az elkövető jogi kötelezettsége ellenére nem nyújt segítséget az ellenőrző és más jogérvényesítési hatóságoknak, illetve az elkövető aktívan akadályozza az ellenőrzést, a vámellenőrzést vagy a nyomozati tevékenységeket, vagy megfélemlíti vagy zavarja a tanúkat vagy panaszosokat.

39 COM(2021) 851. javaslat 6–7. cikk bekezdés

40 L.: A Tanács 2008/841/IB kerethatározata (2008. október 24.) a szervezett bűnözés elleni küzdelemről [HL L 300., 2008. 11. 11., 42–45.]

41 L.: Az Európai Parlament és a Tanács 2004/35/EK irányelve (2004. április 21.) a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében a környezeti felelősségről [HL L 143., 2004. 04. 30., 56–75.]

Enyhítő körülmény lehet, ha az elkövető visszaállítja a természetet korábbi állapotába, vagy olyan információt szolgáltat a közigazgatási vagy igazságügyi hatóságok számára, amelyhez azok egyébként nem jutottak volna hozzá, ezáltal segítséget nyújtva a hatóságoknak a többi elkövető személyének megállapításában, azok bíróság elé állításában vagy bizonyíték megszerzésében.⁴²

Az irányelvjavaslat rendelkezne a *környezetet sértő bűncselekmények elévüléséről*, ami szintén fontos újdonságnak tekinthető, hiszen a büntetőjogi tárgyú uniós irányelvek közül eddig egyedül az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények elleni küzdelemről szóló PIF irányelv tartalmaz ilyen rendelkezéseket.⁴³ Általános szabályként előírná az irányelvjavaslat, hogy a tagállamok olyan elévülési időt állapítsanak meg, amely a jogi aktus hatálya alá tartozó bűncselekményekkel kapcsolatos nyomozások, büntetőeljárás lefolytatása, tárgyalások és bírósági elbírálás tekintetében *elegendő időt* biztosít az érintett bűncselekmény elkövetését követően ahhoz, hogy az említett deliktumokkal szemben hatékonyan lehessen fellépni. A büntetőeljárás lefolytatására, a tárgyalásra, a bírósági határozat meghozatalára, valamint a jogerős ítélet végrehajtására irányadó *elévülési idő minimális mértéke a büntetési tétel felső határához igazodna*: négyéves felső határ esetén az elévülési idő legalább négy év, hatéves felső határ esetén hat év, tízéves felső határ esetén pedig tíz év. A tagállamok ugyanakkor tíz évnél rövidebb, de négy évnél nem rövidebb elévülési időt is megállapíthatnak, feltéve, hogy az elévülés meghatározott cselekmények esetén megszakad vagy nyugszik.⁴⁴

A tagállamok az irányelv hatálya alá tartozó bűncselekmények tárgyában kötelesek lennének megállapítani *joghatóságukat*, ha a bűncselekményt teljes egészében vagy részben a területükön vagy a tagállamban lajstromozott vagy annak lobogója alatt közlekedő hajó vagy légi jármű fedélzetén követték el, ha a kár a területükön következett be, vagy ha az elkövető a tagállam állampolgára vagy a területén szokásos tartózkodási hellyel rendelkező személy. A tagállamok ezenkívül kiterjeszthetik a joghatóságukat azokra az esetekre is, amikor a bűncselekményt az adott tagállam területén letelepedett jogi személy javára követték el, valamely tagállam állampolgára vagy olyan személy ellen követték el, akinek szokásos tartózkodási helye a tagállamban van, vagy ha a deliktum a területén jelentett súlyos veszélyt a környezetre.⁴⁵

42 COM(2021) 851. javaslat 8–9. cikk

43 L.: Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1371 irányelve (2017. július 5.) az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről [HL L 198., 2017. 07. 28., 29–41.]

44 COM(2021) 851. javaslat 11. cikk

45 COM(2021) 851. javaslat 12. cikk

A környezeti bűncselekmények elleni hatékony fellépéshez nagy szükség van az ilyen cselekmények korai felismerésére. Az *uniós környezetvédelmi jog megsértését felismerő és bejelentő személyek* kulcsszerepet játszanak a jogsértések feltárásában és megelőzésében, a megtorlástól való félelem gyakran eltántorítja az esetlegesen visszaélést bejelentő személyeket attól, hogy bejelentsék aggályaikat vagy gyanújukat.⁴⁶ A szabálytalanságokat, visszaéléseket bejelentő személyek („*whistleblower*”) védelme tárgyában az Európai Unió korábban már elfogadott egy irányelvet⁴⁷, az Európai Bizottság környezetvédelmi irányelvjavaslata pedig kimondja, hogy hatálya alá tartozó bűncselekményeket bejelentő személyek számára is biztosítani kell a *whistleblowing-irányelv által biztosított védelmet*.⁴⁸

5. Záró gondolatok

Az Európai Unió környezetvédelmi büntetőjogát egy fokozódó repressziós tendencia jellemzi. Mindez jól megfigyelhető az Európai Bizottság 2021. évi irányelvjavaslatán, amely a jelenleg hatályos irányelvhez képest mind az elkövetési magatartások, mind a kiszabható szankciók tekintetében jóval szigorúbb rendelkezéseket tartalmaz.

Az Európai Unió környezetvédelmi büntetőjogának fejlődése természetesen a nemzeti jogalkotásra is hatással van, hiszen az implementációs kötelezettségük révén a tagállamok kötelesek átültetni az uniós irányelveket a saját büntetőjog-rendszerükbe. Bár a magyar büntetőjog alapvetően összhangban van az uniós irányelvjavaslat követelményeivel, ugyanakkor egyes bűncselekményi tényállások nem szerepelnek *expressis verbis* a Btk. környezet és a természet elleni deliktumok elkövetési magatartásai között, és a bűncselekményekre irányadó büntetési tételkeretek se mindenhol érik el a javaslat követelményeit. Az új irányelv elfogadása így várhatóan a hazai jogalkotóra is jogalkotási kötelezettséget fog róni.

46 COM(2021) 851. javaslat (24) preambulumbekzdés

47 L.: Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1937 irányelve (2019. október 23.) az uniós jog megsértését bejelentő személyek védelméről [HL L 305., 2019. 11. 26., 17–56.]

48 COM(2021) 851. javaslat 13. cikk

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL¹

Büntetőjog, büntetőeljárási jog, kriminalisztika

Ambrus István: *Szabálysértési jog*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2022

Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián (szerk.): *Kriminalisztika*.
Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022

Koltay András – Gellér Balázs (szerk.): *Jó kormányzás és büntetőjog. Ünnepi tanulmányok
Kis Norbert egyetemi tanár 50. születésnapjára*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022

Zinner Tibor: *Dokumentumok a Koronaügyészség történetéhez*. Magyarország Ügyészsége,
Budapest, 2022

Polgári jog, munkajog

Filó Erika – Katonáné Pehr Erika: *Gyermekek jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem*.
ORAC Kiadó, Budapest, 2022

Pál Lajos (szerk.): *A véleménynyilvánítás szabadsága és korlátai a munkajogviszonyban*.
ORAC Kiadó, Budapest, 2022

Schultz Márton: *A személyiségi jogok vagyoni értéke és tárgyasulása*.
ORAC Kiadó, Budapest, 2022

Alkotmányjog

Az Alkotmánybíróság határozatai. ORAC Kiadó, Budapest, 2022

¹ Összeállította: Jónás Irén könyvtáros, Országos Kriminológiai Intézet.

Nemzetközi jog

Hamza Gábor: *Az Európai magánjog fejlődése: a kezdetektől a XX. század végéig.* Novissima, Budapest, 2022

Kajtár Gábor: *Betudás a nemzetközi jogban: a másodlagos normák szerepe a beruházásvédelemtől a humanitárius jogig.* ORAC Kiadó, Budapest, 2022

Nemessányi Zoltán (szerk.): *Nemzetközi magánjogi évkönyv.* ORAC Kiadó, Budapest, 2022

NAGY-PALLAY KLÁRA¹

EBCSONT BEFORR? A TÁRSÁLLATOKON ELKÖVETETT ÁLLATKÍNZÁS ISMÉRVEI²

Bevezetés

Évente több száz állatkínzást regisztrálnak Magyarországon.³ 2018 második félévétől számítva, két és fél év alatt az adminisztrált esetek száma 1483 volt⁴. A társadalom reális devianciája azonban eltér a nyilvántartott jelenségektől.⁵ A magas látencia különösen jellemző az állatkínzásra, amelynek nemcsak felderítése és bizonyítása komplikált, de sok esetben a bűncselekmény elkövetésének realizálása és annak szükségszerű megszüntetése sem magától értetődő egy külső szemlélő vagy a hatóság számára.

Kutatásom célja, hogy a törvényi tényállás mögé tekintve, kriminológiai aspektusból tárjam az olvasó elé az állatkínzás bűncselekményének ismérveit, felállítva a hazai elkövetésre jellemző okrendszert, választ keresve a kriminológia klasszikus kérdéseire. Ezen információk segítségével ugyanis lehetőség nyílik hatékony, célzott prevenció alkalmazására, valamint az állatkínzás bűncselekményéből fakadó társadalmi konfliktusok feloldására.

Az állatkínzás jogi keretei

Az állatkínzás jogi szempontból releváns fogalmi meghatározására tett kísérletek jellemzően az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvényben (a továbbiakban: Ávtv.) foglalt definícióból indulnak ki. Eszerint állatkínzásnak minősül az állat szükségtelen, fájdalmat okozó bántalmazása, vagy olyan hatást eredményező beavatkozás,

1 Nagy-Pallay Klára joghallgató, Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK

2 A tanulmány a 2021. évi OTDK-n díjazott dolgozat szerkesztett és rövidített változata.

3 Bűnügyi Statisztikai Rendszer, bűncselekmény adatok, állatkínzás. 2020. 09. 03.

4 Uo. 2020. 12. 06.

5 GÖNCZÖL Katalin: *Devianciák, devianciakontroll, bűnmegelőzési stratégiák*. In: Gönczöl K. – Korinek L. – Lévai M.: *Kriminológiai ismeretek. Bűnözés. Bűnözéskontroll*. Corvina, Budapest, 1999. 122.

bánásmód, valamint szükségleteinek olyan mértékű korlátozása, amely tartós félelmet vagy egészségkárosodást okozhat, továbbá az öröklődő betegségben szenvedő – nem kísérleti célra szánt – állategyed tenyésztése, szaporítása.⁶

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) részben szűkebb, részben tágabb értelmezésre ad módot. Egyrészről elkövetési magatartásként értékeli az állat pusztulásának, illetve maradandó egészségkárosodásának előidézésére alkalmas indokolatlan bánásmód és bántalmazás alkalmazását, másrészt pedig beemeli a tényállási keretek közé az állat kitételét, elűzését, elhagyását is⁷. Ugyan az állattal szemben fennálló birtokviszony jogellenes megszüntetésének esetei, mint állatkínzás, bekerültek a Btk.-ba – sőt, ebben az esetben a veszélyes állatok kategóriáját is nevesíti a jogalkotó –, azonban a cselekmény azon része, mely szerint az öröklődő betegségben szenvedő állategyed tenyésztése, szaporítása is állatkínzás, csupán az Ávtv.-ben szerepel.

Szűkül a norma kerete az elkövetés tárgya vonatkozásában is, ugyanis az állatkínzás mint bűncselekmény a Btk. szerint kizárólag gerinces állatokon, illetve veszélyes állatokon követhető el.⁸ Azonban nemcsak a Btk., hanem maga az Ávtv. sem részesít minden állatfajt ugyanolyan mértékű oltalomban. Noha a jogalkotó általánosan tilalmazza az állatkínzást, mégis legalizálja például a liba- és kacsatömést⁹, ami kétségtelenül kimeríti az állatkínzás fogalomkörét, hiszen körülbelül három hét alatt mintegy 15-18 kg kukoricát kényszerítenek az állatokba, aminek hatására a májuk hirtelen mintegy tízszeresére növekszik, feltéve, hogy a sok kukoricától nem szakad szét az állat begye.¹⁰

Hasonló példát találunk az állatkísérletek vonatkozásában is: a házasított állat egyede például nem lehet alanya állatkísérletnek¹¹, kivételesen azonban mégis engedélyezhető felhasználásuk¹², sőt, ha egy kutyát erre a célra tenyésztnek, akkor egyáltalán nem tartozik tilalom alá az állat kísérleti célú felhasználása¹³.

6 Ávtv. 3. § 4.

7 Btk. 244. (1)

8 Btk. 244. § (1) a), b)

9 Ávtv. 6. § (2)

10 PAULOVICS Anita: *Állatvédelem az EU jogharmonizáció tükrében*. Virtuóz Kiadó, Budapest, 2002. 48.

11 Ávtv. 30. § (4)

12 Ávtv. 30. § (6)

13 Az állatkísérletekről szóló 40/2013. (II. 14.) Korm. rendelet 3. § (1) h)

Az állatkínzás elkövetési tárgya

Már önmagában a viktimológiai irányú vizsgálat létjogosultsága is megkérdőjelezhető, hiszen az áldozattan jellemzően nem elkövetési tárgyra, hanem passzív alanyra fókuszál, az állatkínzás bűncselekményének pedig kizárólag elkövetési tárgya van: a gerinces állatok¹⁴, valamint a veszélyes állatok¹⁵ köre. Ez a felfogás szoros összefüggésben áll az állatok csonka jogi védelmével, illetve a kvázi dologi jogi státuszával.

Áldozattani szempontból azonban több olyan álláspont is létezik, mely szélesebben értelmezi az áldozat definícióját. Vígh József nyomán például az áldozat fogalma sokkal tágabban értelmezendő, mint a bűncselekmény sértettjének fogalma, magába foglalhat akár egy jogi személyt is.¹⁶ Igaz, hogy a széleskörűen értelmező álláspontok nem térnek ki az állatok rendszerezésére, támpontot ad viszont a jogalkotó azzal, hogy az állatokat érezni, szenvedni, örülni képes élőlényekként definiálja, megfelelő tartásukat, jó közérzetük biztosítását pedig erkölcsi kötelezettségnek tekinti.¹⁷ Ma már a közjog mellett a magánjogi kodifikáció is elért arra a pontra, hogy az állatokat kiemelve a klasszikus dologi fogalomkörből, ugyanis a dologra vonatkozó polgári jogi szabályokat az állatokra a természetüknek megfelelő eltéréseket megállapító törvényi rendelkezések figyelembevételével kell alkalmazni¹⁸.

Véleményem szerint tehát egy tágabb kriminológiai értelmezés lehetőséget ad az állatok speciális áldozatként való meghatározására. Az állatok tárgyiasításának elkerülése jogalkalmazási szempontból is kiemelten fontos. Volt ugyanis olyan eset, amelyben a tulajdonos a családi ház udvarában félig agyonverve találta meg a kutyáját, aki azonnali állatorvosi ellátásra szorult, viszont a helyszínre érkező rendőrjárőrök ragaszkodtak a nyomozó hatóság azon álláspontjához, hogy a sérült állat nem szállítható el, a bűncselekmény helyszínét ugyanis nem lehet megváltoztatni.¹⁹

Jogi szempontból a társállatok definíciójának meghatározásához a kedvtelésből tartott állatok²⁰ állnak a legközelebb, a két fogalom szinonimaként is használható. A társállat egy

14 Btk. 244.§ (1) a)

15 Btk. 244.§ (1) b)

16 GÖRGÉNYI Ilona: *A viktimológia*. In: Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Korinek László – Lévy Miklós: Szakkriminológia, CompLex Kiadó, Budapest, 2012. 384–385.

17 Ávtv. preambulum

18 A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény. 5:14 (3)

19 BEN-BELGACEM Anikó: *Gondolatok az állatkínzás bűncselekményének törvényi tényállásáról*. Ügyészek Lapja 26. évf. 3. sz., 2019. 63–64.

20 A kedvtelésből tartott állatok tartásáról és forgalmazásáról szóló 41/2010. (II.26.) Korm. rendelet 1. § (2) a)

több száz éve létező fogalom, ami az idők során nagyon sokat változott: ma már az emberek egyre inkább valódi társként, saját szociális kapcsolatrendszerükbe integrált partnerként kezelik ezeket az állatokat.²¹

Kriminológiai szempontból a társállatok kiemelése azért is szükséges, mert ma Magyarországon a felderített állatkínzásokat leggyakrabban ezeken az állatokon követik el.

A vizsgált, jogerősen lezárt ügyek elkövetési tárgya 33 esetben volt kutya, 7 esetben pedig macska, ezt az arányt pedig korábbi kutatások is alátámasztották²². A társállatok egyik legfontosabb jellemvonását –, ami a bűncselekmény elkövetését is könnyedén lehetővé teszi – pedig épp az ember idézte elő a domesztikációval. A kutyát sokszor hűséges, lojális állatként határozzuk meg, ami kriminológiai szempontból igen jelentős tulajdonság, ugyanis a gazdájához szokott állat képes különböző fizikai gyötrelmek ellenére is kötődést tanúsítani. Ezt a kötődést a Kalocsai Járásbíróság vádirata is kitűnően szemlélteti.²³

A vádirat alapján egy hartai férfi brutális módon bántalmazta a kutyáját: baltával ütlegelte az állat fejét, miközben a lábára taposott, hogy ne tudjon mozdulni. Ezt követően a férfi a kutyát láncánál fogva segédmotorkerékpárja után kötötte, és mintegy egy kilométeren keresztül húzta, majd sorsára hagyta. Mi sem bizonyítja jobban az állat kötődését, mint-hogy a megkínzott eb másnap visszatért gazdája házához.

A kutya kötődése viselkedésszabályozó rendszer, amely a kötődés tárgya iránt tartós vonzalmat hoz létre; kutatások azt bizonyították, hogy a gazda a legtöbb kutya számára egy különleges személy.²⁴

A bűncselekmény elkövetéséhez továbbá nincs szükség különösebb fizikumra sem, akár egy nagyobb testtömegű komondor is lehet például idős női elkövető áldozata²⁵, nem beszélve a kisebb testű kutyákról, amelyek a macskákhoz hasonlóan lényegében védekezésre képtelenek a nagyobb fizikai erőfelfejtéssel szemben.

21 TOPÁL József – HERNÁDI Anna: *Gyógyító állatok: Tudomány vagy kuruzslás?* Magyar Tudomány, 2011/6., 679.

22 TILKI Katalin: *Az állatkínzás miatt indult büntetőeljárások tapasztalatai I.*, Ügyészségi Szemle, 2018/1., 67.

23 <http://ugyeszseg.hu/brutalis-allatkinzas-miatt-emelte-kvadat-egy-hartai-ferfi-ellen-kalocsan-a-bacs-kiskun-megyei-fougyeszseg-sajtokozlomenye/> (2020. 11. 25.)

24 MIKLÓSI Ádám: *A kutya*. Libri Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018. 138–139.

25 <https://szegeditorvenyszek.birosag.hu/sajtokozlomeny/20200618/tajekoztatas-nem-jogeros-iteletrol-allatkinzas-buntette> (2020. 07. 15)

Elkövetési magatartás

A törvényi tényállás első fordulata szerint állatkínzást követ el, aki gerinces állatot indokolatlanul oly módon bántalmaz, illetve olyan bánásmódot alkalmaz vele szemben, amely alkalmas arra, hogy az állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza.²⁶ Az állatkínzás tehát egy szándékosan elkövetett aktív tevékenység vagy mulasztás, amely a társadalomra veszélyes, és amelyhez a Btk. szankciót rendel. A jogalkotó nem tér ki a gondatlan elkövetésre, kizárólag a szándékos elkövetést rendeli büntetni, tehát azt az esetkört, amikor az elkövető cselekményének következményét kívánja, vagy e következménybe belesyugorzik.

Aktív magatartást feltételez a törvényi tényállásban is megjelölt indokolatlan bántalmazás. Ez a fajta bántalmazó jellegű magatartás általában egyszeri alkalmat, egymozzanatú cselekményt feltételez, ami jellemzően az állat testét ért erőszakos, külső ráhatásban nyilvánul meg.

Mulasztás alatt azon magatartást értjük, amely során meghatározott kötelezettség ellenére marad passzív az alany, tehát a kötelezett a kötelezettségének nem tesz eleget. A mulasztás egyfajta hanyagoló, az állattartási jogi normákat sértő magatartással valószínűsíthető, ami jellemzően hosszabb időn át tartó passzív cselekményben nyilvánul meg. Passzív cselekményként értékelhető például az állat tartós éheztetése, egészségügyi ellátásának nélkülözése, vagy ha nincs számára olyan hely biztosítva, ahová az időjárás viszonyosságai elől menedéket kereshet. A tényállás megvalósításához elegendő az olyan indokolatlan bánásmód alkalmazása, amely alkalmas arra, hogy az állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza.

A törvényi tényállás második fordulata szerint állatkínzást követ el az is, aki gerinces állatát vagy veszélyes állatát elűzi, elhagyja vagy kiteszi.²⁷ A Btk. ezen passzusa értelmében az állattartó és az állat közötti birtokviszony jogellenesen megszűnik, ebből következik, hogy az elkövető ebben a körben kifejezetten az állattartó lehet. Az állat elűzése azt jelenti, hogy az állatot arra kényszeríti az elkövető, hogy távozzon otthonából, az elhagyás arra utal, hogy az elkövető a visszatérés szándéka nélkül távozik lakóhelyéről, ahol sorsára hagyja az állatot, a kitétel pedig az állat idegen helyen történő sorsára hagyását foglalja magába.²⁸

A jogalkotó minősített esetet is rögzít, vagyis szigorúbban ítéli meg azt az elkövetői magatartást, amely az állatnak különös szenvedést okoz, vagy több állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza.²⁹

26 Btk. 244. § (1) a.)

27 Btk. 244. § (1) b)

28 BERTALDÓ András: *Az állatkínzás bűncselekménye*. Belügyi Szemle 2016. évi 4. szám, 106.

29 Btk. 244. § (2) a.) b.)

Tilki Katalin korábbi vizsgálata során³⁰ arra az eredményre jutott, hogy a felderített állatkínzások elkövetési magatartása jellemzően indokolatlan bántalmazásban merül ki (52 eset), ezt követte az indokolatlan bánásmód esetköre (34 eset), legkisebb arányban pedig az állat elűzése, elhagyása, kitétele (10 eset) szerepelt az esetek között.³¹ A korábbi következtetéseket számszerűen az általam vizsgált jogesetek is alátámasztják, ugyanis a vizsgált ügyek 70 százalékában merítette ki az elkövető az indokolatlan bántalmazás, 27,5 százalékban az indokolatlan bánásmód, 2,5 százalékban pedig a birtokviszony jogellenes megszüntetésének keretét.

Az elkövetők jellemzői

A Bűnügyi Statisztikai Rendszer adatai alapján megállapítható, hogy a bűncselekmények összességét figyelembe véve sokkal magasabb arányban vannak jelen a férfi elkövetők, mint a nők. Az elmúlt évek regisztrált bűncselekményeit több mint 80 százalékban férfiak követték el.³² Az általános börtönstatisztikák pedig még markánsabb eltérést prezentálnak. A fogvatartottak túlnyomó többsége férfi volt a vizsgált időszakokban, míg a nők az elmúlt években a börtönpopuláció alig több, mint 7 százalékát tették ki.³³

Egy 2001-es felmérés szerint az állatkínzók nagyobb arányban kerülnek ki a férfiak közül³⁴, ezt a megállapítást erősíti meg a 2012 és 2016 közötti büntető ügyeket feldolgozó kutatás is, ahol az állatkínzás elkövetőinek több, mint 88 százaléka volt férfi.³⁵ A Bűnügyi Statisztikai Rendszer elkövetőkre vonatkozó adatai – ugyan szűkebb különbséggel, de – szintén megerősítik a nemek arányát³⁶, a mutatók alapján az elkövetők 63,79 százaléka férfi, 36,20 százaléka nő.³⁷

30 A kutatás nem kizárólag a társállatokra fókuszált, a vizsgált ügyek közel 70 százalékában követték el kutyákkal, illetve macskákkal szemben az állatkínzást.

31 TILKI Katalin: *Az állatkínzás miatt indult büntetőeljárások tapasztalatai II.*, Ügyészségi Szemle, 2018/1., 67.

32 Bűnügyi Statisztikai Rendszer, elkövetők száma az elkövetés helye szerint, 2020. 10. 29.

33 Börtönstatisztikai Szemle 2017/1., 2018/1., 2019/1. adatai alapján

34 KASZÁS Beáta: *Tág kép az állatkínzásról. Ki lesz a következő áldozat?* Ügyvédek lapja 58. évf. 3. sz., 2019. 41.

35 TILKI Katalin: *Az állatkínzás miatt indult büntetőeljárások tapasztalatai II.*, Ügyészségi Szemle, 2018/2., 30.

36 Börtönstatisztikai Szemle 2017/1., 2018/1., 2019/1. adatai alapján

37 Bűnügyi Statisztikai Rendszer, elkövetések száma az elkövetés helye szerint, állatkínzás, tárgyidőszak: 2018. II. félévétől a lekérdezés időpontjáig (2020. 08. 09.)

Az általam vizsgált jogerős döntéssel lezárt 40 ügyből csupán 7 esetben volt nő az elkövető, illetve 2 esetben fordult elő, hogy egy férfi és egy nő párként, közösen követték el a bűncselekményt.

Egyes irányzatok a férfi bűnelkövetők dominanciáját egyfajta biológiai determinizmus-sal magyarázzák, a fizikai adottságokból eredő különbségekre vagy az eltérő hormonháztartásból fakadó eltérésekre alapozva. Bizonyos szempontból valóban lehet összefüggés a férfi elkövetők dominanciája és a fizikum között, ez azonban nem zárja ki a női elkövetést, sőt, a női erőszakos elkövetést sem.

Női elkövetője volt például annak a balotaszállási esetnek, amelyben egy idős asszony bálamadzaggal kötötte komondor kutyáját gépkocsijának vonóhorgához, és így vonszolta az állatot, előidézve annak pusztulását.³⁸ Tehát sokkal inkább a társadalom jellegzetességeiből fakadó hatásokra lehet következtetni. A fizikumtól eltérően a férfiak, illetve a nők jellemző magatartása ugyanis nem velünk született, hanem tanult viselkedésforma.³⁹ Tradicionálisan eltérő szerepet töltenek be a nők és a férfiak egy adott társadalomban, más társadalmilag definiált értékrend a mérvadó a két nem között, eltérő mintát és megerősítést kapnak egy-egy szituációban.

Egy nyolcszáz – nyolc és kilenc év közötti – gyermek bevonásával zajló kísérlet kimutatta, hogy a lányok sokkal kevésbé hajlamosak az agresszív viselkedés utánzására, mint a fiúk, hacsak nem kapnak kitüntetett megerősítést.⁴⁰ Ez szintén összefüggésben áll azzal, hogy a társadalmak többségében nem dicsérik meg a lányokat agresszív viselkedésükért, illetve a médiában is gyakoribb az agresszivitás a férfi szereplők körében.⁴¹ Más kísérlet hosszasan követte férfiak és nők fejlődését születésüktől fogva, és azt állapította meg, hogy a lányok agresszióját sokkal több büntetés követte, mint a fiúkét, illetve az agresszívabb lányok is megtanulták kontrollálni megnyilvánulásait.⁴²

Korcsoportok szerinti megoszlás

A Bűnügyi Statisztikai Rendszer elkövetői adataiból kiderül, hogy az elmúlt két évben a férfi elkövetők jellemzően felnőttkorú, 25 és 59 év közötti személyek voltak, míg a női elkö-

38 <https://szegeditorvenyszek.birosag.hu/sajtokozlemenye/20200618/tajekoztatas-nem-jogeros-iteletrol-allatkinzas-buntette> (2020. 07. 15.)

39 POPPER Péter – RANSCHBURG Jenő – BAKTAY Miklós – BAKTAY Zelka: *Szegény nők, szegény férfiak*. Saxum Kiadó, Budapest, 2009. 64.

40 ATKINSON – HILGARD: *Pszichológia*. Osiris kiadó, Budapest, 2005. 446.

41 Uo. 445.

42 Uo. 108.

vetőkön belül az időskorúak voltak többségben, ők a női elkövetők több mint 60 százalékát tették ki.⁴³ Érdeemes megjegyezni, hogy az időskorú férfi elkövetők a férfiak korcsoportjain belül a második legjellemzőbb elkövetői csoportot alkották. A fiatalabb korcsoportok vonatkozásában a regisztrált esetek száma rendkívül alacsony volt a többi csoporthoz viszonyítva. Továbbá a nemek vonatkozásában megállapítható, hogy a női elkövetők aránya növekedett a korábbi időszakhoz képest⁴⁴, illetve az időskorú női elkövetők mára a korcsoportban dominánsabb szereplőkké váltak, mint az azonos korú férfiak.

A vizsgált 40 jogesetben 7 egyedüli női elkövető szerepelt, ebből 6 esetben volt konkrét információ az elkövető koráról. Két esetben az elkövető 65 éves volt, egy esetben negyvenes éveiben járó elkövetőről számolt be a bíróság, egy esetben pedig annyi információ állt rendelkezésre, hogy a nyugdíjkorhatárt már elérte a terhelt. További két esetben lényegesen fiatalabb elkövetőkről van szó, egy 20 és egy 31 éves nőről. Nagyságrendileg ezek meg is felelnek annak a megállapításnak, miszerint a nőknél a bűnözés időtartama többnyire két ciklusban zajlik, egy fiatalkori, 20-30 év között és egy későbbi, 45-60 év között.⁴⁵

Általánosságban elmondható, hogy a nők bűnelkövetését az esetek többségében valamilyen konfliktus előzi meg, ezt a problémát igyekeznek megoldani a bűncselekmény elkövetésével.⁴⁶ Ezt alátámasztja, hogy a nők által elkövetett tipikus bűncselekmények közé tartozik például a csecsemőgyilkosság⁴⁷, illetve a partnerrel szembeni erőszak⁴⁸, amelyet rendszerint a nőt ért – gyakran hosszú időszakon át tartó – atrocitások előznek meg.

A kizárólag férfiak által elkövetett esetek közül 7 ügyben hozott a bíróság marasztaló döntést azért, mert az elkövető nem megfelelő bánásmódja vezetett az állatkínzáshoz. A 7 ügyből 3 esetben volt releváns információ az elkövető koráról: egy 30-as éveiben járó cibakházi férfi, egy 40 éves csesztregi férfi és egy 45 éves férfi is az elkövetők közé tartozik. Állat bántalmazásával megvalósuló állatkínzást 24 esetben követtek el férfiak – további egy esetben pedig női segítséggel –, itt lényegében minden korosztály megjelenik.

A 2016-os kutatás, valamint a statisztikai adatok alapján szűkíthető tovább az életkori jellemző, hiszen a hivatkozott kutatásban – ahol a 260 terhelt 88,5 százaléka volt férfi – a

43 Bűnügyi Statisztikai Rendszer, Elkövetői adatok (2020. 10. 29.), az elkövetői adatok a rendszerben nem azonosak a regisztrált bűncselekményi adatokkal

44 Bűnügyi Statisztikai Rendszer, Elkövetői adatok (2020. 10. 29.), az elkövetői adatok a rendszerben nem azonosak a regisztrált bűncselekményi adatokkal

45 NAGY Melánia: *Elméletek a női bűnözés okairól*. Büntetőjogi Szemle 2019/2. szám, 64.

46 NAGY László Tibor: *Agresszió és bűnözés*. In: Hárdi István: *Az agresszió világa*, Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest, 2010. 380.

47 FAIL Ágnes: *A női bűnözés újabb hazai kriminológiai irodalma*. Börtönügyi Szemle 2017/2. szám, 12.

48 Uo. 13.

legnagyobb számban 31 és 40, valamint 41 és 50 év közötti személyek követtek el állatkínzást.⁴⁹

A vizsgálat szempontjából érdemes kitérni a gyermekkorú és fiatalkorú személyekre is. A statisztikai adatok azt mutatják, hogy ezen korcsoportok résztvevői nem produkálnak kirívóan magas számot, a híradásokban azonban a gyerekkorúakkal összefüggésbe hozott bűncselekmények felülreprezentálása a jellemző.⁵⁰ Tény azonban, hogy fizikai értelemben egy gyermek is könnyen tanúsíthat olyan magatartást, amely büntethetősége esetén az állatkínzás bűncselekményének elkövetését jelentené. Az egyik korábbi kutatás eredménye alapján a vizsgált állatkínzások esetében a büntethetőséget kizáró okok között többször szerepelt a gyermekkor, mint például a kóros elmeállapot.⁵¹

Az elkövetés helye

Az állatkínzások többsége vidéken történik, ahol gyakran a mai napig olyan szokások élnek, melyek ma már nem elfogadottak.⁵² A regisztrált esetek alig 6 százaléka történt a fővárosban.

A vizsgált időszak regisztrált bűncselekményei⁵³ alapján a legtöbb állatkínzást Pest megyében és Zala megyében követték el, de az átlagosnál magasabb volt a bűncselekmény aránya a fővárosban, Baranya megyében, Békés megyében, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében és Tolna megyében.

Megállapítható, hogy ahol az átlagosnál magasabb a regisztrált bűncselekmények száma, ott általában a regisztrált állatkínzások száma is magasabb az átlagosnál. A bűncselekmények mindemellett arányban állnak a lakosságszámmal: minél többen élnek egy adott megyében, ott annál magasabb a regisztrált bűncselekmények száma. Zala megyében azonban kirívóan magas lett a regisztrált állatkínzások száma az összes regisztrált bűncselekmény és a megye lakosságszámának arányában. Nem áll rendelkezésre információ a statisztikai adatok mögött húzódó konkrét tevékenységekről, azonban számos állatcsempész útja Zala megyén keresztül vezet Nyugat-, illetve Dél-Európába. Az évek során több ilyen ügyben is

49 TILKI K. i. m. (2018/2), 30.

50 GYURKÓ Szilvia – VIRÁG György: *A bűn és a gyermekek ábrázolása a médiában*. In: Virág György (szerk.) *Kriminológiai tanulmányok* 46., 2009. 250–276.

51 TILKI Katalin: *A feljelentés elutasításának, illetve a nyomozás megszüntetésének jellemző okai az állatkínzással kapcsolatos büntetőügyekben*. Belügyi Szemle, 67. évf. 4. sz., 2019. 85.

52 TILKI K. i. m. (2018/2) 30.

53 Bűnügyi Statisztikai Rendszer, Bűncselekmény adatok (2020. 10. 29.), a területileg nem bontható adatok nem kerültek feltüntetésre

született már jogerős ítélet, ami jelzés értékű, hiszen arra enged következtetni, hogy régóta a határmenti megyén keresztül áramlanak ki az állatok.⁵⁴

A bántalmazás jellemzői

Egyes megállapítások szerint az állatkínzásban való részvétel fő motivációi közé tartozik a düh, a szórakozás, a kontroll, a félelem, a bosszú és a szexuális élvezet is,⁵⁵ de előfordul, hogy a bántalmazás oka az, hogy az elkövető megfélemlítsen, megijesszen egy másik személyt, például így késleltetve a partnert, hogy kilépjen egy bántalmazó kapcsolatból, vagy azért, hogy egyfajta hatalmi viszonyt demonstráljon az állat bántalmazásával.⁵⁶ Az elkövetést kiváltó okok megismeréséhez azonban külön kell választani a bántalmazó jellegű állatkínzás és a hanyag bánásmódból eredő állatkínzás eseteit.

A vizsgált jogesetek alapján, elkövetési eszközként használtak baltát, vasvillát, légpuskát, kést, kábelt és mérget is az elkövetők, de nem egyedi az sem, hogy az állatkínzást pusztán kézzel (lábbal) követik el. A bántalmazások helyenként különösen brutálisak voltak. Egy férfi, aki láncon tartotta a kutyáját éppen otthon italozott, amikor a kutya ugatni kezdett, mert feltekeredett a lánc. A férfi, amikor már ideges volt, megélezett egy kést, majd a kutya nyakát többször is megvágta. Hasonlóképp járt el egy szintén ittas férfi, aki először vascsővel mért ütést kutyájára, majd elvágta a légcsövét. Egy visszatérő, szintén szélsőséges elkövetési mód, amikor az elkövető felakasztja az állatot. A vizsgált jogesetek között volt olyan, ahol az elkövető egy fára akasztotta nyakörvével fogva egy kábellel a kutyáját, míg Tiszanagyfaluban egy férfi bálamadzaggal akasztotta fel kutyáját egy gerendára.

Az erőszakos viselkedés tanúsítása során igen gyakori az indulatos bosszú. Itt fontos különválasztani az állat által kiváltott bosszú és megtorlás esetét a más személyen történő bosszúállástól. Utóbbi során az elkövető a másik személynek okoz emocionális jellegű és anyagi kárt, megbüntetve ezzel egy vélt vagy valós sérelemért. Az állattal szemben alkalmazott bosszú viszont nem az állat gazdája ellen, hanem kifejezetten az állat megbünte-

54 <https://zalaegerszegitorvenyszek.birosag.hu/sajtokozlemenye/20190410/56-kolyokkutyat-szallitott-embertelen-korulmenyek-kozott> (2020. 09. 01.), <https://zalaegerszegitorvenyszek.birosag.hu/sajtokozlemenye/20181019/allatkinzas-miatt-iteltek-el-ke-t-olasz-ferfit> (2020. 09. 01.), <https://zalaegerszegitorvenyszek.birosag.hu/sajtokozlemenye/20150127/allatkinzas-17-kolyokkutyapusztult-el> (2020. 09.01)

55 Scott A JOHNSON: *Animal cruelty, pet abuse & violence: the missed dangerous connection*. Forensic Res Criminol Int J. 2018, 6(6), 403.

56 Samara MCPHEDRAN: *Animal Abuse, Family Violence, and Child Wellbeing: A Review*, *Journal of Family Violence*. 24(1), 42.

tésére irányul. Ezen megtorló jellegű állatkínzásnak a tipikus esete, amikor egy kutya a háztáji állatokban tesz kárt. Az egyik jogesetben egy kakasdi udvarból egy helyi lakos kutyája nyúllal a szájában távozott, majd, amikor az állat újra előkerült, a nyulak tulajdonosa vasvillával végzett vele. Az udvari lugas karójára felakasztott kistestű kutya bűne is az volt, hogy elpusztította a gazdája kacsáit.

Nem az állat váltotta ki az indulatot abból a vádlottból, aki a testvérével fennálló haragos viszonyból adódóan feldühödve a testvére kutyáját több alkalommal a földhöz vágta, majd egy fejszével elpusztította.⁵⁷ Itt kifejezetten egy másik személy ellen irányul a negatív érzelem, azonban feltételezhető, hogy a személyek közötti fizikai konfliktusnál az elkövető hatékonyabb és egyszerűbb bosszúként tekintett az állat bántalmazására.

Sajátos motivációja az elkövetésnek a szórakozás, ebben az esetben jellemzően tiltott állatviadal szervezése mellett valósítják meg az állatkínzást. A viadal jellemzője, hogy helyszínét és időpontját a szervezők nem hozzák nagy nyilvánosságra, a fogadások során kisebb-nagyobb összegek forognak, és az állatok között ténylegesen élet-halál küzdelem folyik. A résztvevő állatokat durva, az állatkínzás tényállását kimerítő módokon képezik ki és használják a viadalokon.⁵⁸ A tiltott állatviadalk szervezése is létező probléma, ami azonban jellemzően rejtve marad a hatóságok előtt. Magyarországon rendkívül alacsony a felderített állatviadalk száma, 2013-tól mindösszesen 10 eset került adminisztrálásra.⁵⁹ A másik jellegzetes esetkör, amikor fiatalok követnek el állatkínzást szórakozás céljából, mint például a deteki ügyben, ahol a fiúk az árokparton talált kutyát bántalmazták, amiről felvételt készítettek, és megosztották a közösségi médiában.

Szintén nem ritka kiváltó ok, hogy az állat viselkedése zavarja az elkövetőt, vagy nemes egyszerűséggel az adott faj valamilyen ellenszenvet vált ki belőle. A vizsgálat tárgyát képező állatok jellemzően mozgásigénnyel rendelkeznek, interakcióban állnak környezetükkel, ösztönösen igyekeznek eleget tenni biológiai szükségletüknek. A társadalmi, erkölcsi és jogi elvárások szerint az ebből fakadó konfliktusokat békés úton szükséges rendezni egymás között vagy az erre szolgáló fórumon, szélsőséges esetben viszont a konfrontáció állatkínzáshoz vezethet.

Egy 40-es éveiben járó nő bérlőként lakott egy lakásban, amelyben együtt élt a lakás tulajdonosával és annak macskájával. Az állat hosszabb ideje rendkívül zavarta az elkövetőt, ez pedig odáig vezetett, hogy kidobta az erkélyről az állatot. Szintén macska volt az elköve-

57 <https://budapestkornyekitorvenyszek.birosag.hu/sajtokozlemeney/20190924/allatkinzasert-iteltek-el-hernadi-ferfit> (2020. 09. 01.)

58 JÁMBOR Adrienn – PAULOVICS Anita: *A társállatokkal kapcsolatos rendelkezések a büntetőjogban*. Bíbor, Miskolc, 2014. 168.

59 Bűnügyi Statisztikai Rendszer, bűncselekményi adatok, tiltott állatviadal szervezése (2020. 07. 29.)

tési tárgya annak a bűncselekménynek, amely során az elkövető otthonában észlelte, hogy a házhoz tartozó kerítésen ül a szomszéd macskája, ezért légpuskával meglőtte a macskát.

Az indulatos érzelmi állapotot, a haragot még inkább kiélesítheti az alkohol vagy más tudatmódosító szer. Az alkohol kimutatható és szoros kapcsolatban áll a bűnözéssel, ugyanis élettani, fiziológiai és pszichikai hatásai az emberi cselekményeket formálják.⁶⁰ A jogesetek vizsgálata során is visszatérő elemként jelent meg az alkoholos befolyásoltság. Az egyik ilyen tényállás szerint a vádlott németjuhász kutyájára haragudott meg, amiért több alkalommal is kiszökött az utcára, ezért egy 11 cm pengehosszúságú késsel a szügyénél megszurta ittas állapotban. Szintén ittas állapotban volt az elkövető, akinek a kutyája elvitte a cipőjét, ezért egy 90 cm hosszúságú farkaróval többször megütötte, aminek következtében a kölyökkutya elpusztult. Egy másik ügyben az elkövető ittas állapotban lánccon vezette élettársa kutyáját, de a lánc kiakadt, a kutya pedig elszaladt. Az elkövető rúgta, majd földhöz vágta a kutyát, végül pedig hazáig rugdosta, ahol a láncsal további ütések mértek rá.

A felesleges szaporulatok kezelésének sokáig egy elterjedt módszere volt az alom elpusztítása vagy szabadon engedése, de még manapság is fény derül ilyen esetekre. Két idősebb asszony esetében is hasonló volt az elkövetés formája. A 65 éves budapesti asszony három kismacskát ásott el, míg a jászberényi nyugdíjas asszony nejlonszatyorba kötözte és a hulladéktárolóba dobott öt, néhány hetes macskát.

A hanyag, méltatlan bánásmód jellemzői

Az indokolatlan bánásmód legjellemzőbb esetei az élelmezés hiányában, az egészségügyi ellátás hiányában, a nem megfelelő tartási körülményekben (például óvó hely hiánya), vagy az állat tartós kikötésében (jellemzően alkalmatlan, az állat egészségét károsító eszközzel) merülnek ki.

A passzív magatartással elkövetett állatkínzások esetén az egyik nagyon fontos tényező a szegénység.⁶¹ A tapasztalatok azt mutatják, hogy az embereknek gyakran saját élelmezésük is gondot jelent, a maradékból próbálják megoldani az állatok etetését, mindemellett nem ismerik a lehetőségét annak, hogy hova adhatják be az állatot, ha már nem tudják ellátni.⁶²

Az esetek egy részében természetesen elképzelhető, hogy egy-egy mélyszegénységben élő családnak komoly segítségre van szüksége, ilyenkor intő jel lehet az állatokkal szembe-

60 TIBALY Ákos Péter: *Alkohol és a bűn, bűnözés kapcsolata*. Börtönügyi Szemle, 2005/2., 65–82., 80.

61 Beszámoló „Az állatkínzás miatt indult büntetőeljárások tapasztalatai és büntetékiszabási gyakorlata” című kerekasztal beszélgetésről, *Ügyészek Lapja*. 25. évf. 1. sz., 2018, 52.

62 Uo.

ni hanyagoló jellegű bánásmód. Tanulságos például az a jogeset⁶³, amelyben egy női vádlott nagyon rossz körülmények között tartotta a kutyáit, aminek következtében az állatok rendkívül lesoványodtak. A nő és családja nagyon szegény körülmények között éltek, karácsonykor nem volt tüzelőjük, nem volt mit enniük, a terhelt két súlyosan beteg gyermeket gondozott, és 80 éves édesanyját is ő tartotta el, így munkát sem tudott vállalni. A fennálló állapotok mellett ugyanakkor az ebek ragaszkodtak a családhoz. Végül a terheltet próbára bocsátották, mindössze annyit lehetett neki felróni, hogy nem kért segítséget az állatok ellátásához, a családon pedig társadalmi összefogással segítettek.

Ezen a ponton érdemes kitérni az osztrák állatvédelmi törvény által kínált megoldásra: főszabály szerint mindenki jogosult az állattartásra, azonban, ha az állat tartója nem tud megfelelően gondoskodni az állatról, akkor köteles átadni egy állattartással foglalkozó személynek vagy szervezetnek.⁶⁴

A szegénység mellett megjelenik még az ismeretek hiánya: nemes egyszerűséggel az állat pusztulásához, egészségkárosodásához vezető cselekményeket az állattartó nem tartja helytelennek. Ennek elsődleges oka az lehet, hogy a kapcsolódó tudományterületek napról napra fejlődnek, új irányokat, alternatív megoldásokat kínálnak, amihez alkalmazkodik a jogalkotás is. Ezen ismeretekhez azonban nem feltétlenül jut hozzá az idősebb korosztály vagy például a társadalom periferiájára szorult közösségek, akik egy teljesen más típusú állattartási kultúrában szocializálódtak.

A hagyományokhoz, szokásokhoz szorosan kapcsolódik a megkésett jogalkotás. Olyan ágazati jogszabály, ami pontosan meghatározta a társállatok tartását és védelmének kereteit, 1998-ig nem létezett Magyarországon. Az általános felfogás szerint az állatok sokkal inkább gazdasági célt szolgáltak, mintsem társaként funkcionáltak, jogi szempontból is csak a klasszikus dologi kategóriában kaptak helyet. 1998-ban került megalkotásra az állatvédelmi törvény, melynek alapvető elvárása, hogy az állatokat biológiai szükségleteiknek megfelelően, kíméletesen tartsák. Az ágazaton belüli specifikáció, a részletszabályozás azonban továbbra is váratott magára, a társállatok tartása és forgalmazása tekintetében például csak 2010-ben készültek el a részletszabályok. A generális szabályozás, valamint a szakterület ismereteinek hiányában helyi szokások, illetve helyi rendeletek határozták meg az állattartás szabályait, a helyi képviselőtestület pedig jellemzően birtokvédelmi kérdés-ként tekintett az állattartásra.

A jogalkotó idővel pótolta a hiányosságokat, és ma már teret enged az állatvédelmi hatósági eljárásnak. A jogszabályokban lefektetett garanciális védelem biztosítása első ízben 63 Uo. 51.

64 JÁMBOR Adrienn: *Gondolatok az állatvédelmi törvény fejlesztéséről*. Iustum Aequum Salutare XIV., 2018/1., 200.

a jegyző feladata lenne, azonban sok esetben a jegyzőnek és a hivatali apparátusnak sincs megfelelő kapacitása és állatvédelmi ismerete az állattartási jogi normák érvényesítéséhez. Számos helyzetben tehát a hanyag bánásmód tényére ugyan figyelmeztethetne a hatóság, de nem teszi meg, így viszont elmarad a nevelő célzatú eljárás lefolytatásának lehetősége, amely képes lenne megelőzni a hanyag tartásból fakadó súlyosabb következményeket. Az állattartó már abban az esetben is bírságható például, ha nem végezte el az állat egyedi megjelölését, illetve, ha az állat biztonságos elhelyezéséről vagy szökésének megakadályozásáról nem gondoskodott.⁶⁵

Öncélú erőszak: az állatbántalmazás és a családon belüli erőszak

A kutatás szempontjából nélkülözhetetlen annak vizsgálata, hogy az állatokkal szembeni kegyetlenkedés milyen bűncselekményekkel állhat közvetlen összefüggésben. Az agresszív magatartás a bántalmazó állatkínzás egy jellegzetes eleme, azonban fontos hangsúlyozni, hogy az állatkínzás elkövetésének nem feltétele az agresszió. Ezért is válik büntetőjogi szempontból túl általánossá a tézis, miszerint „aki állatot kínoz, az emberre készül”.

A korábbi aktavizsgálatok arra is rámutattak, hogy az elkövetők jellemzően először követtek el bűncselekményt, a büntetett előéletű terheltek pedig jellemzően vagyon elleni (lopás), illetve közlekedési (ittas járművezetés) bűncselekményeket követtek el korábban.⁶⁶

A bántalmazáshoz kapcsolódó kutatások jellemzően két irányból közelítik meg a családon belüli erősszakkal kapcsolatos összefüggéseket. Egyrészt az állatkínzást egy a családon belüli erőszakot kísérő, illetve azt megelőző bűncselekményként határozzák meg, másfelől pedig a gyermek-, illetve fiatalkorban elkövetett állatkínzásokat definiálják súlyos magatartászavarok, valamint későbbi bűnelkövetés előjeleként.⁶⁷ Kutatások ugyanis már rámutattak, hogy van az állatkínzás egyes paraméterei, illetve az személyek elleni erőszak egyes formái között – különös tekintettel a családon belüli erőszak egyes megnyilvánulásaira – egy szoros korreláció.⁶⁸ Ez persze nem kizárólag az állatkínzás vonatkozásában igaz, hiszen a családon belüli erőszak különböző formái hajlamosak egymással párhuzamosan jelen lenni, például, ha a szülők között erőszakos viselkedés áll fenn, akkor abban a háztartásban nagyobb eséllyel bántalmaznak vagy hanyagolják el a gyermekeket is.⁶⁹

65 Az állatvédelmi bírságról szóló 244/1998. (XII. 31.) Korm. rendelet 2–3. melléklet

66 TILKI K.: i. m. (2018/2) 30.

67 VETTER SZ.: i. m. (2020) 27-28.

68 KASZÁS i.m. 40., VETTER SZ.: i. m. (2020) 27-28.

69 S. MCPHEDRAN: i. m. 41.

A fizikálisan vagy mentálisan gyengébb, kiszolgáltatott helyzetben lévők indokolatlan bántalmazása – történjen az személy sérelmére vagy állattal szemben – nem más, mint öncélú erőszak alkalmazása. Domokos Andrea az öncélú erőszak megfogalmazásakor az elkövető motivációjaként a súlyos gyötrellem, szenvedés okozását jelölte meg, illetve az öncélú erőszak megjelenési formájaként határozta meg azokat az eseteket is, amikor a konfliktusok nem azzal szemben kerülnek feloldásra, akivel kapcsolatban felmerültek, mert társadalmi helyzetük, adottságaik folytán a konfliktus okozójával szemben nem tudják érdekeiket érvényesíteni.⁷⁰ Utóbbi kapcsán Dr. Ranschburg Jenő a pszichológiatudomány területén is hasonló következtetésekre jutott. Agresszió-átvitel elméletének határozta meg azt az esetkört, amikor egy személynek nincs lehetősége nyílt viselkedéssel az eredeti célpont irányába haragját megvalósítani, ezért kerül más a fókuszba.⁷¹

Közös jellemző továbbá, hogy az elkövető és az áldozat között szorosabb kapcsolat, kötődés áll fenn, valamint, hogy fizikálisan sok esetben könnyű célpont maga az áldozat, aki nem tanúsít ellenállást. De az állatkínzásra vagy például a kapcsolati erőszakra is igaz, hogy jellemzően nem a nyilvánosság előtt zajlik, illetve sokszor a külső szemlélők úgy gondolják, hogy nem szükséges beavatkozni más magánszférájába. Az állatkínzás bűncselekményéhez hasonlóan pedig a családon belüli erőszakhoz kapcsolódó bűncselekményeket is a magas látencia jellemzi, valamint az a tény, hogy évszázados társadalmi hagyományokat és igazságszolgáltatási gyakorlatot kell felülírniuk a modern joganyagoknak.⁷²

Gyermekkori állatkínzás mint prognosztikai input?

A gyermekkori elkövetés kapcsán az az elmélet, hogy az állatkínzás későbbi erőszakos bűnelkövetésre mutat, már 1963-ban is felütötte a fejét. John M. Macdonald határozott meg három tényezőt, amelyek közül, ha legalább kettő együttesen fennáll gyermekkorban, akkor az későbbi, erőszakos bűnelkövetést vetíthet előre.⁷³ A hármas magába foglalta az állatokkal szembeni kegyetlenséget, a tűz iránti megszállottságot és egy bizonyos életkoron felül a gyakori ágybavizelést. Az elmélethez azonban a szakértők egy része szkeptikusan áll, legfőképp azért, mert a megalapozó kutatások nem igazolták teljes mértékben a felveté-

70 DOMOKOS Andrea: *Az erőszakos bűnözés differenciálódása és a büntetőpolitika Magyarországon*. Jog Állam Politika: Jog és politikatudományi folyóirat 3:(3), 2011, 148.

71 RANSCHBURG Jenő: *Félelem, harag, agresszió*. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995. 108.

72 DOMOKOS Andrea: *A családon belüli erőszak büntetőjogi és társadalmi megítélése*. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017. 88–89.

73 Charlotte Hannah PARFITT – Emma ALLEYNE: *Not the Sum of its Parts: A Critical Review of the Macdonald Triad*. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/29631500> (2020. 03. 17.)

seket.⁷⁴ A triád elemei inkább általános antiszociális viselkedést jelezhetnek előre, vagyis a hármás a gyermekkel szembeni elhanyagolására, pszichés problémákra utal, ezáltal pedig alkalmas lehet a problémás otthoni környezet figyelmeztető jeleinek azonosítására.

Nem érték egyet azokkal a véleményekkel, melyek szigorú prognosztikai értéket tulajdonítanak a gyermekkorú elkövetésnek, és kizárólag a gyermek szigorú büntetésétől várják a megoldást. Valóban nem maradhat következmény nélküli az elkövetés, azonban ezek az álláspontok abszolút figyelmen kívül hagyják, hogy a gyermekkori állatkínzás már önmagában is egy eredmény.

Több kutatás is rámutatott már, hogy az erőszakos magatartásnak hajlamosító kockázati jellemzői vannak: meghatározóak lehetnek például a családban, illetve baráti körben tapasztalható deviáns magatartásformák, a fiatalot ért fizikai és érzelmi abúzus, iskolai nehézségek, iskolakerülés.⁷⁵ A szociális tanuláselmélet szerint viselkedésünk nagy részét úgy sajátítjuk el, hogy megfigyeljük, mások mit csinálnak, és hogy cselekedetük milyen következményekkel jár, így az elmélet az agressziót frusztrációs eredetű késztetés helyett tanult válasznak tekinti.⁷⁶ Egy gyermek ugyanis elsősorban mintákat követ, éppen ezért elsődleges célként a hibás minta korrigálását kell megjelölni.

A hibás minta a média irányából is érzékelhető. Egy 1992-es becslés szerint tizennyolc éves korára egy átlagos gyerek 40 000 gyilkosságot lát a médiában és ez a szám folyamatosan növekszik, ezzel összefüggésben pedig kutatások arra mutattak rá, hogy a média alkalmas arra, hogy felerősítse az agressziót, ráadásul a történetekben a büntetés jellemzően későn érkezik, miután az agresszió már sok, rövid távú megerősítést kapott.⁷⁷ A média káros hatása azonban nem vezet automatikusan erőszakos viselkedéshez. A megoldás a tudatos médiahasználatban rejlik. Elsősorban a szülőknek, majd rajta keresztül a gyermeknek kell megtanulnia, hogy kritikával kezelje a média által kínált káros tartalmat.⁷⁸

Nem hagyható figyelmen kívül a gyermekszegénység mint jelenség sem: azok a gyermekek és fiatalok, akik számára a kirekesztettség szülői és társadalmi környezeti adottság⁷⁹. Egy olyan adottság, amely a gyermek akaratán kívül torzíthatja a gyermek értékítéletét,

74 C. H. PARFITT – E. ALLEYNE i.m.

75 TAMÁSI Erzsébet: *Békésebb világ – fiatal gyilkosokkal*. In: Tamási Erzsébet (szerk): *Különös kegyetlenség... Emberölést elkövető fiatalok és fiatal felnőttek vizsgálata*, 2015. 17–44., BOLYKY Orsolya – SÁRIK Eszter: *A fiatalok elkövetők gyermekkorai – az elkövetővé válás előzményei*. In: Irk Ferenc (szerk.) *Kriminológiai Tanulmányok* 42., 2005. 327–352.

76 ATKINSON – HILGARD: i. m. 443.

77 Charles S. CARVER – Michael F. SCHEIER: *Személyiségpszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 365.

78 DOMOKOS A.: i. m. (2011) 148.

79 GÖNCZÖL Katalin: *A bűnözés társadalmi reprodukciója, devianciakontroll, társadalmi bűnmegelőzés*. In: Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Korinek László – Lévay Miklós: *Szakkriminológia*, CompLex Kiadó, Budapest, 2012. 421.

szocializációját, emberi kapcsolatait, ugyanis a családi közösség társadalmi struktúrában elfoglalt helyét, értékrendjét jellemzően a társadalmi környezeti viszonyok és az előző generációkban felhalmozott javak határozzák meg.⁸⁰

Előfordul az is, hogy egy látszólag ép, de integráló erővel nem rendelkező és súlyos nevelési hibákat vétő családnak ugyanúgy jelentősége van a bűnözés szempontjából.⁸¹ Ezekre a fiatalokra feltételezhetően nagy hatással vannak a világ változásai, korunk technológiai fejlődése is. Az ún. „Z” generáció jellemzője például, hogy egy nagyon erős digitális térben mozognak, óriás mennyiségű információ éri őket, emiatt értelmi képességeik jobbak, mint a korábbi generációké, azonban érzelmi képességeik nem fejlődnek ugyanezen a szinten, ami az érdekek erőszakos érvényesítéséhez vezethet.⁸² A digitális tér ráadásul egyre különbözőbb módon kapcsolódik számos bűncselekményhez. A deteki esetben például az elkövetők videóra vették a bántalmazást, majd megosztották a közösségi médiában. A közösségi média számos ponton veszélyt jelent, hiszen a felhasználók mintákat közvetítenek és mintákat követnek, ráadásul az itt megosztott tartalmakkal igyekeznek felhívni magukra a figyelmet.

Pönológiai kérdések

Az állatkínzással összefüggő jogerős ítéletek kapcsán megállapítható, hogy az alternatív büntetések alkalmazása sokkal gyakoribb a végrehajtandó szabadságvesztést kiszabó ítéletekhez képest.⁸³ A korábbi vizsgálatokból és az általam vizsgált jogesetekből is az derül ki, hogy az állatkínzást elkövetők esetében jellemzően akkor alkalmaz a bíróság végrehajtandó szabadságvesztést, ha az elkövető büntetett előéletű, vagy az állatkínzás mellett más bűncselekményt is elkövetett. Éppen erre hivatkozva rendszerint megjelenik a társadalmi kritika, amely a minél gyakoribb, maximálisan kiszabható végrehajtandó szabadságvesztés büntetést hiányolja. Magyarországon azonban az utóbbi időben növekvő tendenciát mutatott a börtönnépesség; a büntetés-végrehajtási intézmények zsúfoltak, ami az intézményeken belül feszültséget generál, erőszakot gerjeszt és növeli az elítéltek egymásra gyakorolt

80 GÖNCZÖL Katalin: *Bűnös szegények*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991. 80–81.

81 CSEMÁNÉ VÁRADI Erika: *A gyermek- és fiatalkorú bűnözés*. In: Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévy Miklós: *Szakkriminológia*, CompLex Kiadó, Budapest, 2012. 730.

82 MOCSÁRY Eszter: *Gyermeckorú bűnelkövetők és áldozatok*. Debreceni Jogi Műhely, 14. évf. 1–2. sz., 2017, 52.

83 TILKI Katalin: *Az állatkínzás miatt indult büntetőeljárások tapasztalatai I-II.*, Ügyészségi Szemle 2018/1., 2018/2.

káros hatását, ezáltal pedig működési anomáliák keletkezhetnek.⁸⁴ Ráadásul az alternatív büntetéseknek is van előnyük: a pénzbüntetés kiszabása például bevételt keletkeztet, míg a közérdekű munka – főként fiatalok elkövetők körében – nevelő céllal tesz eleget a speciális prevenció igényének. Azonban kritikus hangokat is érdemes figyelembe venni, hiszen a közvélemény úgy érzékelheti, hogy az elkövetők a tettükért nem bűnhődtek meg, és így a büntetéstől elvárt generális preventív hatás nem juthat érvényre.⁸⁵

Ritkán esik viszont szó arról, hogy az állatkínzás elkövetői esetében az ítélkező bíróságnak számos esetben enyhítő körülményeket kell figyelembe vennie. Ilyen például az idős kor, a beismerő vallomás, az egészségügyi állapot, ami a korcsoportokra vonatkozó statisztika ismeretében igen gyakori tényező. Éppen úgy, ahogy a büntetlen előélet is, hiszen az állatkínzás nem egy klasszikus bűncselekmény, az elkövetőkre nem feltétlenül jellemző, hogy komoly bűnlajstrom állna mögöttük.

A kritika egy másik aspektusa a kiszabható szabadságvesztés mértékét célozza. Ennél a kérdésnél érdemes egy apró kitekintést tenni más európai államokra. Spanyolország, Olaszország, Ausztria, Dánia, Franciaország vagy épp Svédország is alacsonyabb büntetési tételeket alkalmaz, míg Németország, Svájc, Szlovákia vagy Norvégia Magyarországhoz hasonlóan három évben állapítja meg a felső határt. Természetesen vannak kivételes példák is: Csehországban, illetve Lengyelországban öt évben maximalizált a büntetési tétel.⁸⁶

A hazai jogrendszer oldaláról vizsgálva pedig más bűncselekményekkel összehasonlítva megállapítható, hogy maga a rögzített büntetési tétel nem kifejezetten alacsony. Könnyű testi sértés elkövetése például két évig terjedő szabadságvesztéssel⁸⁷, a súlyos testi sértés – ha nem minősül –, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő⁸⁸, de az erős felindulásban elkövetett emberölés legalacsonyabb büntetési tétele is csupán két év.⁸⁹ A hasonló jellegű bűncselekmények körét figyelembe véve pedig az orrvadászatért maximálisan kiszabható időtartam három év,⁹⁰ míg orvhalászatért két év.⁹¹

További kérdéseket vet fel a zoofília büntethetőségének hiánya. A bestialitásért a közép-korban leggyakrabban halál járt, korunkban viszont nem minden jogrendszer szankcio-

84 BARABÁS A. Tünde: *Alternatív büntetések hatékonysága a magyar igazságszolgáltatás rendszerében*. Miskolci Jogi Szemle 14. évfolyam, 2. különszám 1. kötet, 2019. 44.

85 Uo. 48.

86 VETTER SZ.: i. m. (2020) 103.

87 Btk. 164. § (2)

88 Btk. 164. § (3)

89 Btk. 161. §

90 Btk. 245. §

91 Btk. 246. §

nálja ezeket a cselekményeket. Míg a magyar, az olasz vagy a szlovén büntetőpolitika nem szabályozza a zoofil cselekményeket vagy a pornográf termékek kereskedelmét, addig a holland, a norvég vagy éppen a svájci büntetőjog szigorúan pönalizálja ezen tevékenységeket.⁹²

Érdeemes továbbá megvizsgálni, hogy a meglévő büntetőjogi szabályozásnak milyen irányban marad még kiaknázatlan területe. Például az állatot brutálisan bántalmazó vagy halálra éheztető állattartó a bíróság épületéből kísétálva máris vehet maga mellé egy új állatot. Éppen ezért merült fel már több ízben új büntetőjogi szankcióként az állattartástól eltiltás lehetősége⁹³. Tekintettel a hazai joggyakorlatra én azonban nem mellékbüntetés képében⁹⁴, hanem sokkal inkább intézkedésként tartom megvalósíthatónak ezt az irányt. Ennek legfőbb oka, hogy az intézkedés jellemzően preventív jellegű büntetés, illetve elméleti síkon lehetőség lenne a kodifikációt olyan irányba terelni, hogy önállóan, büntetés és intézkedés mellett is kiszabható legyen, az elkobzás intézményéhez hasonlóan. Fontos továbbá, hogy mint intézkedés, az állattartástól való eltiltás akkor is alkalmazható lenne, ha az elkövető büntetőjogi felelősségre vonása nem lehetséges. Mellékbüntetésként nem tartom értelmezhetőnek, hiszen a feldolgozott jogesetek egyik tanulsága, hogy nem feltétlenül alkalmaz a bíróság bizonyított állatkínzás esetén sem főbüntetést, márpedig mellékbüntetés kiszabása nélkül nem lehetséges. Ellene szólhat azonban, hogy az Ávtv. jelenleg is lehetőséget ad arra, hogy az ügyész keresetet indítson az állattartói tevékenységtől való eltiltás iránt,⁹⁵ igaz, az új büntetési nem így csökkentené a perindításból fakadó terhet. Mindemellett az állatvédelmi hatóság jogszabályban rögzített feltételek mellett jelenleg is alkalmazhatja az állattartástól való eltiltás jogkövetkezményét, azonban megítélésem szerint az állatvédelmi hatósági eljárások jelenleg nem elég hatékonyak.

Állatvédelmi hatósági eljárások

A közvélemény jellemzően az igazságszolgáltatástól várja a megoldást az állatkínzásra, a prevenciót jelen esetben viszont tágabban szükséges értelmezni. Az állatvédelmi hatóság

92 BOROS Anita – VETTER Szilvia – ÓZSVÁRI László: *Penal Sanctioning of Zoophilia in Light of the Legal Status of Animals—A Comparative Analysis of Fifteen European Countries* 2020. 6-7. <https://www.mdpi.com/2076-2615/10/6/1024> (2020.06.23.)

93 BÁRÁNDY Gergely: *Az állatkínzás jelene és jövője*, Külföldi szabályozási modellek. Debreceni Jogi Műhely 7. évf. 2. sz. 2010. 5.

94 Tilki Katalin hivatkozott ezzel összefüggésben egy törvényjavaslatra: Az állatkínzás miatt indult büntető-eljárások tapasztalatai III. Ügyészségi Szemle 2018/3. 32.

95 Ávtv. 44. § (1)

eszközei például létező, napjainkban is rendelkezésre álló mechanizmusok, azonban korábbi vizsgálatok arra mutattak rá, hogy ezen eljárások igen szűkösen kerülnek alkalmazásra a gyakorlatban.⁹⁶ Ez pedig nemcsak gátolja a bűnmegelőzést, de akár a bírósági eljárásokat is befolyásolhat. Ezt támasztja alá az az eset, ahol a bíróság enyhítő körülményként értékelte, hogy korábban nem indult a vádlott ellen állatvédelmi hatósági eljárás.⁹⁷

Állatkínzásra vonatkozó tilalmi szabályt és kapcsolódó szankciót tehát a Btk.-n túl az Ávtv. is tartalmaz⁹⁸, ami az állatvédelmi hatóság részére számos jogkört állapít meg. A Kúria azonban kimondta, hogy ha az elkövető magatartása az állatkínzás büntetőjogi tényállásába illeszkedik, akkor az büntetőjogi és nem közigazgatási jogi jogsértés⁹⁹. Az állatvédelmi hatósági eljárás keretében viszont számos olyan enyhébb jogsértés kerülhetne orvoslásra, melyek hosszú távon a büntetőjogi tényállás megvalósításához vezetnének. Például, aki tevékenységével vagy mulasztásával az állatok védelmére, kíméletére vonatkozó jogszabály vagy hatósági határozat előírását megsérti vagy annak nem tesz eleget, állatvédelmi bírságot köteles fizetni¹⁰⁰, de az állattartót a kiszabott bírság mellett a hiányosságok pótlására, mulasztására is felhívhatja a hatóság.¹⁰¹ Az Alkotmánybíróság is kimondta¹⁰², hogy az állatvédelmi bírsággal sújtható jogellenes magatartások köre szélesebb, mint a büntetőjogi szankcióval fenyegetett magatartások köre, így például, ha szándékosság hiánya miatt kerül jogerősen felmentésre a terhelt, nincs kizárva, hogy közigazgatási úton a jogellenes cselekmény szankcionálására kerüljön sor.

Konklúzió

A tetteközpontú klasszikus büntetőjogi iskola kötelékében már Beccaria is azt hirdette, hogy a bűncselekmények megelőzésének legbiztosabb, de legnehezebb eszköze a nevelés.¹⁰³ Ma-

96 NAGY-PALLAY Klára: *Állat az államban. A jogérvényesülés dilemmái az ebtartási jogi normák tükrében*. In: Nagy Péter – Wiedemann János (szerk.): *Acta Iuvenum Carolienensia XI. Tudományos eredmények – Hallgatói TDK dolgozatok 2018–2019*, 388–392.

97 TILKI K.: i. m. (2018/2)

98 Ávtv. 6. §

99 <https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/ha-az-elkoveto-magatartasa-az-allatkinzas-torvenyi-tenyallasaba-illeszkedik-akkor-az-0> (2020. 09. 23.)

100 Ávtv. 43. § (1)

101 Uo. 43. § (6)

102 8/2017. (IV. 18.) AB határozat

103 STIPTA István: *Cesare Beccaria és kora*. In: Tóth J. Zoltán: *250 éves a Dei delitti e delle pene, tanulmányok Cesare Beccariáról*, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2015. 28–29.

napság jellemzően a gyermekek, fiatalok edukációjára koncentrálunk, kizárva az idősebb korosztályt. Mindenképp előremutató lenne, ha az ismeretterjesztés kiterjedne a leginkább érintett elkövetői korcsoportokra is, például helyi fórumok, rendezvények alkalmával, valamint online és offline tájékoztató anyagokon keresztül.

Kiemelt szerepe lehet minden korosztály tekintetében a tapasztalati úton történő érzékelnyítésnek, amire jó példaként szolgálnak a büntetés-végrehajtási intézményekben sikeresen alkalmazott állatasszisztált foglalkozások,¹⁰⁴ illetve civil szervezetek programjai. Szintén ide sorolható az a nevelő célzatú bírósági döntés, amely a pártfogó felügyelet hatálya alatt kötelezte az elítéltet, hogy egy állatmentéssel és -gondozással foglalkozó civil szervezetnél végezzen kisegítő munkát.¹⁰⁵

Kiemelten fontosnak tartom azt is, hogy a büntetőjog megtartsa ultima ratio jellegét, ennek pedig nem csak az alapelvek által garantált biztosítékok miatt van jelentősége, hanem azért is, mert a büntetőjogon kívüli eszközökkel még időben megelőzhető lenne a súlyosabb jogsértések megvalósítása: az állatkínzás bűncselekményének elkövetése. Az állatvédelmi hatósági eljárások során ugyanis olyan állattartási anomáliák esetén is lehetőség nyílik a beavatkozásra, amelyek már jogsértésben manifesztálódnak, de még nem merítik ki a bűncselekmény kereteit. Ezáltal tehát számos esetben megelőzhető lenne az állat maradandó egészségkárosodásának, illetve pusztulásának szándékos előidézése, egyúttal az eljárások hatékony alkalmazása az igazságszolgáltatás tehermentesítését is előrevetíti, ami nem csupán ügyszámokban és tárgyalási napokban mutatkozna meg, hanem a társadalom és a média nyomását is tompítaná.

Álláspontom szerint az állatvédelem büntetőjogi garanciáit is erősíteni szükséges. Büntetőpolitikai szempontból megfontolandó az állatkínzás tényállásának kiegészítése a zoofil magatartás és a zoofil pornográf termékek kereskedelmének pönalizálásával. Mindemellett a társadalmi konfliktust enyhítené, valamint a visszaesések elkerülését biztosítaná az állattartástól való eltiltás mint büntetőjogi intézkedés bevezetése.

Az ember egykor azért állította „szolgálatába” a vadon élőlényeit, hogy létfenntartásában és gazdasági céljainak elérésében segítsék. A társállatok azonban egy idő után sajátosan integrálódtak az ember szociális kapcsolatrendszerébe: a funkcionális kontaktust egy sajátos

104 GUZI Zsuzsanna: *Állat-asszisztált terápia a büntetés-végrehajtási intézetekben*, *De iuris prudentia et iure publico*. Jog- és Politikatudományi Folyóirat 7. évf. 2. szám, 2013, SZITKA Szabolcs: *Műhelymódszerek a fiatalkorú fogvatartottak kezelési stratégiájában: állatasszisztált programok*. Börtönügyi Szemle 29. év. 2. szám, 2010. 53-58., SZITKA Szabolcs: *Új lehetőségek felkutatása a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásában, reszocializációjuk érdekében*. Börtönügyi Szemle 27. évfolyam 3. szám, 2008. 15-18.

105 TILKI K.: i. m. (2018/2) 16.

kötődés váltotta fel. A domesztikációval és a kialakított ragaszkodással azonban maga az ember determinálta ezen állatok védtelenségét, éppen ezért emberi alkotóerő szükséges oltalmuk biztosításához is.

